

Društveno preduzetništvo u funkciji razvoja Banjaluke

PRIRUČNIK ZA DRUŠTVENE PREDUZETNIKE

Dragan Čomić

Dragan Ostić

DRUŠTVENO PREDUZETNIŠTVO U FUNKCIJI RAZVOJA BANJALUKE

PRIRUČNIK ZA DRUŠTVENE PREDUZETNIKE

Projekat je implementiran od strane Udruženja građana

uz finansijsku podršku

IZDAVAČ: "INICIJATIVA ZA KVALITET I ODRŽIVI RAZVOJ IKOR" BANJALUKA

Za izdavača: Doc. dr Dragan Čomić, predsjednik Udruženja

Autori: Dragan Čomić, doc. dr
Dragan Ostić

Lektor: Dušan Salapura, prof.

Saradnici: Goran Račić, dipl. ecc
Milena Đuđić, dipl. ecc
Mirjana Kojić, nastavnik
Mirjana Milovanović, dr

Dizajn: Dragan Ostić

Štampa: Akademac BL, Banjaluka

Banjaluka, 2019. godine

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna i univerzitetska biblioteka
Republike Srpske, Banja Luka

364-3(497.6Banja Luka)(035)

ČOMIĆ, Dragan, 1979-

Društveno preduzetništvo u funkciji razvoja Banjaluke : priručnik za društvene preduzetnike / Dragan Čomić, Dragan Ostić ; [saradnici Goran Račić ... [et al.]] . - Banja Luka : Inicijativa za kvalitet i održivi razvoj IKOR, [2020] (Banja Luka : Akademac BL). - 121 str. ; ilustr. ; 28 cm

U imresumu god. izdanja 2019. - Tiraž 100. - Bibliografija: str. 106-109.

ISBN 978-99976-919-0-3

1. Ostić, Dragan, 1991- [autor]

COBISS.RS-ID 128609537

Iznijeti stavovi predstavljaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno stavove Grada Banjaluka. Grad Banjaluka ne može biti odgovoran za upotrebu informacija sadržanih u ovoj publikaciji.

Predgovor

Radeći na ovom priručniku, uvidjeli smo koliko društveno/socijalno preduzetništvo može biti koristan model poslovanja za rješavanje bitnih društvenih problema, koji se odnose na status marginalizovanih grupa, omladine, ravnopravnosti polova, pa sve do pitanja kao što su klimatske promjene, zaštita zdravlja i životne sredine. Međutim, države i lokalne zajednice ovog područja, već decenijama suočene sa egzistencijalnim izazovima, ne nalaze najbolje načine da identifikuju i u punoj mjeri podrže sopstvene potencijale na različitim poljima, pa tako i u segmentu društvenog preduzetništva. Uvjereni smo da Banjaluka, ali i ostale lokalne zajednice našeg regiona, mogu pokretati kvalitetne inicijative i stvarati povoljno okruženje za razvoj socijalne ekonomije i time povećati zaposlenost i kvalitet usluga u zajednici, generisati socijalne inovacije u različitim sektorima i unaprijediti socijalni kapital. Možda više nego ikada, socijalno preduzetništvo je šansa za sve nas da shvatimo da ukoliko proučavamo, zagovaramo i promovišemo ovakve modele poslovanja, doprinosimo društvenoj i ekonomskoj transformaciji čitavog sistema i da, uz stvaranje nove vrijednosti, rješavamo bitne društvene probleme i izazove. Iskustva razvijenih zemalja pokazuju da je to moguće, ali da je prvenstveno potrebno shvatiti da novo vrijeme traži nove pristupe, programe i modele.

Vođeni ovom idejom, nastojali smo obraditi i širem krugu korisnika približiti problematiku socijalne ekonomije, i to putem definisanja osnovnih pojmove, regulativnog okvira, organizacionih oblika i izvora finansiranja. Proveli smo i analizirali rezultate ankete za udruženja građana, privredna društva i institucije/ustanove, a kroz čitavu publikaciju prezentovali smo i primjere domaće i inostrane dobre prakse. Svakako da ovakvih primjera ima mnogo, kao i da su svi prikazani primjeri dobre prakse veoma inspirativni, posebno smo istakli one koji su realizovani ili su planirani na području Banjaluke, ali i cijele Republike Srpske i Bosne i Hercegovine. Nadamo se da će raznovrsnost prikazanih podataka omogućiti dalji rad na razvoju društvenog preduzetništva i pružiti značajne informacije širem krugu korisnika. Namjera nam je da damo sopstveni doprinos i da ukažemo na činjenicu da duh društvenog preduzetništva ima svoje korijene i u našoj sredini, kao i da je potrebna dodatna podrška svih zainteresovanih strana kako bi se dalje razvijao. Bilo da se radi o obezbjeđenju finansijskih izmjeni i dopuni zakonske regulative, promovisanja važnosti ove problematike ili jačanju kapaciteta, sve su to načini na koje ćemo dati doprinos rješavanju bitnih društvenih problema koji se, u manjoj ili većoj mjeri, tiču svih nas, a što je još bitnije, tiču se i generacija koje dolaze.

U Banjaluci, 28. decembar 2019. godine

Autori

Sadržaj

UVOD	6
1. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	8
2. OSNOVE SOCIJALNE EKONOMIJE I SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA	10
Sedam principa društvenog preuzetništva.....	12
Socijalno preuzeće.....	13
Ekosistem društvenog preuzetništva	20
Značaj javno-privatno-civilnog partnerstva za razvoj socijalnog preuzetništva.....	22
3. REGULATIVNI OKVIR ZA RAZVOJ DRUŠTVENOG/SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA.....	26
4. ORGANIZACIONI OBLICI DRUŠTVENIH/SOCIJALNIH PREDUZEĆA.....	38
5. FINANSIRANJE RADA DRUŠTVENIH/SOCIJALNIH PREDUZEĆA.....	45
5.1. Grantovi, donacije i sponzorstva	48
5.2. Subvencije, podsticaji i podrška razvoju.....	55
5.3. Bankarski krediti i mikrokreditiranje	65
5.4. Vlasnički kapital	69
6. REZULTATI PROVEDENOG ANKETIRANJA	71
6.1. Rezultati anketiranja udruženja građana	71
6.2. Rezultati anketiranja privrednih društava	81
6.3. Rezultati anketiranja institucija/ustanova.....	88
7. ISTAKNUTI INSPIRATIVNI PRIMJERI IZ NAŠE SREDINE	91
<i>Regulativni okvir</i>	100
<i>Obezbeđivanje podsticajnih sredstava i izvora finansiranja</i>	101
<i>Povećanje prepoznatljivosti i vidljivosti</i>	102
<i>Razvoj kadrovske i ostalih kapaciteta</i>	104
KORIŠTENI LITERATURNI IZVORI.....	106
Aneksi	110
Aneks 1. Anketni upitnici.....	110
Udruženja građana	110
Privredna društva	114
Institucije/ustanove.....	118

UVOD

Tokom osamdesetih godina prošlog vijeka, pokret poznat kao "socijalno preduzetništvo" pojavio se na globalnom planu, dok se veliki interes akademske zajednice, privrede i organa vlasti za ovaj pokret u razvijenim zemljama javlja u ranim devedesetim godinama prošlog vijeka (Braunerhjelm, Stuart Hamilton, 2012). Od tada je socijalno preduzetništvo u značajnom razvoju, i to sa nastojanjem da ostvari koncept u kojem će "socijalna dimenzija" biti utkana u preduzetničke djelatnosti, odnosno u kojem se socijalna misija i vrijednosti organizacije/preduzeća kombinuju sa komercijalnim aktivnostima (Trivedi, 2010).

Većina lokalnih zajednica u zemljama regionalne surovnosti suočava se sa značajnim izazovima u pogledu rješavanja ključnih društvenih i ekonomskih problema. Problemi poput siromaštva, nezaposlenosti, socijalne isključenosti, ali i klimatskih promjena, zaštite zdravlja i životne sredine tiču se svih građana, i svi mogu i treba da daju svoj, manji ili veći, doprinos njihovom rješavanju. Činjenica je da aktuelne prakse tradicionalne ekonomije ne daju dovoljno dobra rješenja za sve navedene probleme, i da je potrebno kreirati nove i/ili dopuniti postojeće modele poslovanja, kojima će društvena/socijalna funkcija biti barem jednako (ako ne i dominantno) važna kao ekonomski funkcija. U tom smislu, socijalno/društveno preduzetništvo, kao humani način razmišljanja i djelovanja, sve više dobija na značaju. Socijalno/društveno preduzetništvo je prepoznato u mnogim zemljama u svijetu, kao izvor novih mogućnosti i prilika i strategija koje vode ka održivom razvoju. Imajući u vidu koristi i prednosti socijalne ekonomije, više ne postoji dilema da li je socijalna ekonomija moguća i da li je treba razvijati, već je osnovno pitanje kako je razvijati i na koji način stimulisati, naročito imajući u vidu specifičnost ciljeva i principa na kojima socijalna ekonomija počiva, kao i činjenicu da su za njen razvoj od ključnog značaja društveni sistem vrijednosti (koji se stvara u dužem vremenskom periodu), zatim istorija, kultura, te tradicija. Upravo zbog razlike u navedenim karakteristikama, postoje i velike razlike u raširenosti i stepenu razvijenosti socijalne ekonomije ne samo među državama, već i među regijama i užim zajednicama iste zemlje, a postoje i veoma različiti organizacioni oblici i modeli razvoja socijalne ekonomije. To je i razlog da se uspješni modeli socijalne ekonomije iz jedne zemlje (ili lokalne zajednice) u drugu ne mogu prosti "kopirati", već mogu poslužiti kao primjeri dobre prakse koji moraju biti prilagođeni lokalnim uslovima.

U Bosni i Hercegovini, djelimično kao posljedica ratnih aktivnosti, ali i konstantnih političkih tenzija, i praksa rješavanja socijalnih problema putem inovativnih, održivih i finansijski stabilnih poslovnih modela nije dobila široku primjenu. Takva situacija je i u Banjaluci, gdje se aktivnosti karakteristične za socijalno preduzetništvo svode na nekoliko pojedinačnih slučajeva, bez ozbiljnijeg sistematskog pristupa ovoj problematice. Nedovoljno poznavanje predmetne problematike, u smislu prednosti i ograničenja, ali i nedovoljno razvijena svijest (prvenstveno aktera privrednog sektora) o potrebi veće saradnje različitih aktera na razvoju "društvenih biznisa", dovodi do nekorištenja svih potencijala ovakvog vida ekonomskog angažmana.

Koncept socijalnog preduzetništva je i osmišljen kao jedan od načina "borbe", prvenstveno sa problemima ekonomске/finansijske krize i nezaposlenosti.

Svakako da u BiH, kao zemlji u razvoju (sa svim posljedicama ratnih dešavanja i čestih političkih previranja), i većini lokalnih zajednica, stalni problemi nedovoljnih budžetskih/finansijskih sredstava, siromaštvo (posebno marginalizovanih grupa), kao i nezaposlenost predstavljaju realnost. Sa trenutnim brojem nezaposlenih osoba u Banjaluci, kojih je 9221 (januar 2019) (Republički zavod za zapošljavanje RS, 2019), ali i realnim problemima kontinuiranog obezbjeđivanja finansijskih sredstava za sve probleme iz oblasti zdravstvene zaštite, obrazovanja, zaštite životne sredine i drugo, angažovanje na iznalaženju realnih mogućnosti i stvaranje pretpostavki za formiranje i održivo funkcionisanje socijalnog preduzetništva predstavlja neophodnost i jedan od načina rješavanja navedenih problema. U nastojanju da se unaprijedi socijalno preduzetništvo, neophodno je unaprijediti institucionalnu podršku, karakteristike "preduzetničkog ekosistema", ali i povezivanje i međusobni dijalog svih aktera.

Upravo su i u Gradu Banjaluka, kao proaktivnoj lokalnoj zajednici, prepoznali socijalno preduzetništvo kao jedan od načina da se izbjegnu, smanje ili ublaže negativni efekti svih navedenih problema, od siromaštva do zaštite životne sredine. U skladu sa tim, Grad je u okviru Javnog poziva za sufinansiranje projekata udruženja građana za 2019. godinu definisao sedam prioritetnih oblasti, od kojih se svaka (manje ili više) može direktno ili indirektno dovesti u vezu sa osnovnim principima socijalne ekonomije. Upravo smo i mi iz Udruženje građana "Inicijativa za kvalitet i održivi razvoj IKOR" htjeli dati svoj doprinos razvoju socijalnog preduzetništva u Banjaluci, putem provođenja istraživanja i izrade Priručnika u okviru prioritetne oblasti podrške promociji razvoja društvenog/socijalnog preduzetništva. Ova istraživanja su upravo inspirisana željom da se definišu osnovni pojmovi, ukaže na potencijale i ograničenja, kao i da se predstave primjeri dobre domaće i inostrane prakse bazirane na socijalnom preduzetništvu. Fokus je bio na Banjaluci, ali je namjera da i druge lokalne zajednice prepoznaju važnost socijalnog preduzetništva i iniciraju iste ili slične aktivnosti u svojim sredinama.

Definisanje prednosti, ali i ukazivanje na potencijalne nedostatke, mapiranjem trenutno aktivnih aktera, sa analizom primjera dobre inostrane prakse, i na kraju davanja konkretnih prijedloga za uspostavljanje i razvoj socijalnog preduzetništva, predstavljaju načine kojima smo u okviru ovoga projekta radili na promovisanju značaja socijalnog preduzetništva.

1. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je definisanje osnovnih postavki i terminologije u vezi sa društvenim/socijalnim preduzetništvom, analiza regulativnog okvira, izvora finansiranja, dobrih inostranih praksi, dobijanje povratnih informacija od potencijalnih socijalnih preduzeća/preduzetnika, sa definisanjem preporuka za unapređenje stanja socijalnog preduzetništva na području Grada Banjaluka. Da bismo postigli postavljeni cilj, definisali smo metodologiju istraživanja koja je bila bazirana na prikupljanju primarnih podataka korištenjem ankete, kao i prikupljanja sekundarnih podataka "desk analizom".

U svrhu anketiranja kreirana su tri anketna upitnika, i to za: udruženja građana, privredna društva i ustanove/institucije. Anketni upitnik za udruženja građana sadržao je 18 pitanja, dok su anketni upitnici za privredna društva i institucije/ustanove sadržali po 14 pitanja. Anketni upitnici su slati elektronskim putem (e-mailom).

Svrha upitnika je bilo prikupljanje što više relevantnih podataka, na osnovu kojih će biti analizirano trenutno stanje, potrebe, mogućnosti i potencijali za razvoj društvenog preduzetništva na području Grada Banjaluka. Svi rezultati anketiranja iskazani su zbirno za sve učesnike, bez ukazivanja na pojedinačne odgovore anketiranih.

Anketni upitnik podijeljen je u tri dijela, i to: 1. Identifikacioni podaci o anketiranim privrednim društvima (osnovni podaci o privrednom društvu i predstavniku društva koji/ja je ispunjavao/la upitnik), 2. Interni faktori (stavovi u vezi sa internim kapacitetima/stavovima privrednog društva direktno ili indirektno u vezi sa društvenim preduzetništvom), 3. Eksterni faktori (stavovi u vezi sa eksternim uslovima za razvoj društvenog preduzetništva). Anketni upitnik sadrži pitanja od kojih su neka otvorenog tipa (upisivanje sopstvenog odgovora), poluotvorenog tipa (izbor između više opcija zaokruživanjem ili dopisivanje sopstvenog odgovora) ili zatvorenog tipa (izbor između više opcija zaokruživanjem).

Za pojedina udruženja građana i privredna društva, koja trenutno provode ili imaju u planu da realizuju konkretnе aktivnosti socijalnog preduzetništva, anketni upitnik je služio kao osnova za strukturisani intervju. Predstavnici tih organizacija dodatno su opisali trenutnu ili planiranu aktivnost socijalnog preduzetništva, što je u ovaj priručnik uvršteno kao primjer dobre prakse. U skladu sa činjenicom da su primjeri dobre prakse jedan od bitnih segmenata ovog istraživanja, a sa ciljem davanja ideje postojećim ili budućim socijalnim preduzetnicima, isti su navođeni kroz čitavu publikaciju, kao i u okviru posebnog pogлавlja.

"Desk analiza" uključivala je prikupljanje sekundarnih podataka na osnovu dostupnih dokumenata, izvještaja, studija, strategija, zakonskih i podzakonskih akata, naučnih i stručnih radova, a koji se bave problematikom socijalne ekonomije. Identifikacija i analiza relevantnih zakona, politika, mjera i finansijskih instrumenata pružili su informacije o pravnom, institucionalnom i finansijskom okviru za socijalnu ekonomiju.

Pored navedenih, od tehnika i metoda istraživanja korištene su sljedeće:

- klasifikacija,
- analiza sadržaja,
- studije slučaja,
- analiza i sinteza,
- indukcija i dedukcija,
- statističke metode i
- metoda komparacije.

Primjeri dobre domaće i inostrane prakse, ili kako smo ih ovdje nazvali - inspirativne priče, prikupljeni su i analizirani provođenjem ankete i intervjeta, kao i desk analizom. Ovi primjeri su prikazivani kroz cijeli tekst publikacije, a posebno istaknuti primjeri domaće prakse društvenog preduzetništva (bez umanjivanja vrijednosti bilo koje aktivnosti društvenog preduzetništva ovdje prikazane) navedeni su u okviru posebnog poglavljja.

Rezultati istraživanja su, pored tekstualnog dijela, prikazani tabelarno i grafički.

2. OSNOVE SOCIJALNE EKONOMIJE I SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA

Pojmovi socijalne ekonomije, socijalnog/društvenog preduzetništva i socijalnog/društvenog preduzeća su relativno nepoznati široj javnosti našeg područja. Termin društvenog preduzeća mnoge asocira na organizacione forme iz bivšeg (socijalističkog) sistema, a i ostali termini (socijalne ekonomije i socijalnog preduzetništva) stvaraju terminološku zabunu u razumijevanju, što doprinosi da mnogi neprikladno razumiju dodatu vrijednost socijalnog preduzetništva u tome da aktivno i dinamično doprinese sveobuhvatnom ekonomskom razvoju, a u riječi "socijalno" često se vidi jedino pasivno rješavanje problema ugroženih/marginalizovanih grupa. Zbog toga je na samom početku bitno definisati ove osnovne pojmove, za šta smo pored domaćih i inostranih literaturnih izvora, koristili i legislativne akte, prvenstveno Prednacrtu zakona o društvenom preduzetništvu Republike Srpske (Vlada RS, 2018) i Platformu za razvoj društvenog preduzetništva u RS izrađenu od strane Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite Vlade Republike Srpske (Vlada RS, 2018a). Po navedenom zakonodavnom aktu:

- 1) **socijalna ekonomija** označava dio ekonomije koji nema za cilj da ostvaruje isključivo profit za vlasnike/ce kapitala i investitore/ke, nego i koristi za širu društvenu zajednicu i društvene grupe, te može da uključuje kooperativne, zajednička društva, privredna društva, neprofitna udruženja, fondacije ili društvena preduzeća;
- 2) **društveno/socijalno preduzetništvo** je organizovana privredna djelatnost od privatnog i društvenog interesa, koja se vrši radi stvaranja novih mogućnosti za rješavanje društvenih, zdravstvenih, kulturnih, ekonomskih ili drugih problema pojedinaca/ki ili grupa građana/ki i sprečavanja nastajanja i otklanjanja posljedica socijalne isključenosti, jačanja društvene solidarnosti i kohezije i rješavanja drugih problema u lokalnim zajednicama ili društvu u cjelini;
- 3) **društveno/socijalno preduzeće** je operator u socijalnoj ekonomiji koje u različitim pravnim formama osnivaju domaća i/ili strana pravna i/ili fizička lica radi obavljanja djelatnosti u cilju sticanja dobiti i ostvarenja društvenog uticaja ili rezultata, uz ograničenu raspodjelu dobiti, raspolaganje zaključanom imovinom i demokratsko odlučivanje u upravljanju preduzećem.

U okviru Platforme (Vlada RS, 2018a) je navedeno da socijalno preduzetništvo ima poseban značaj u realizaciji koncepta održivog razvoja i predstavlja inovativan način rješavanja različitih ekonomskih, obrazovnih, zdravstvenih i ekoloških problema ljudi u njihovoј zajednici kroz vlastiti rad, udruživanje i primjenjivanje održivih poslovnih modela. Ono je dio socijalne ekonomije, a koja je dio ekomske stvarnosti u kojoj se uzajamno prepliću pitanja socijalne inkluzije, blagostanja, socijalnog staranja i socijalnog kapitala sa fokusom na jednu razvojnu perspektivu.

Socijalna ekonomija podrazumijeva primjenu principa socijalne odgovornosti, i to je sektor koji u velikoj mjeri doprinosi zapošljavanju, održivom rastu i pravednijoj raspodjeli bogatstva. Kako je navedeno u okviru Platforme (Vlada RS, 2018), socijalnu ekonomiju sačinjavaju organizacije tržišne i netržišne djelatnosti, koje ne pripadaju javnom sektoru, postupaju demokratski i čiji članovi imaju jednaka prava i obaveze, te koje primjenjuju poseban režim vlasništva i raspodjele profita, koristeći profit za širenje organizacije i poboljšanje usluga svojim članovima i društvu. Oni su socijalno-ekonomski razvojni akteri u svim sektorima. Označavaju ih socijalni cilj i specifični preduzetnički oblici djelovanja.

Iz navedenih definicija može biti izvedena zajednička karakteristika da se u okviru socijalne ekonomije i preduzetništva (kao jedne od najbitnijih disciplina u okviru socijalne ekonomije) uvek daje prednost socijalnim u odnosu na ekonomske (prvenstveno finansijske) ciljeve, ali se socijalni ciljevi ostvaruju ekonomskim načinom djelovanja. Sama riječ "socijalno" može ukazivati da se ovom vrstom preduzetništva rješavaju isključivo problemi ugroženih ili marginalizovanih društvenih grupa, ali nije tako, jer i opštedruštveni problemi (kao što su klimatske promjene, zaštita životne sredine i slično) mogu biti fokus interesovanja i preduzetničkih djelatnosti ove vrste preduzeća.

Kako je istaknuto i na Preduzetničkom portalu RS, definisanje pojma socijalnog preduzetništva i socijalnog preduzeća nije jednostavan zadatak, jer ne postoji jedinstvene definicije, ali ipak postoje neke bitne i zajedničke karakteristike **socijalnog preduzetništva**, a to su:

- motiv bavljenja socijalnim preduzetništvom je rješavanje društvenih problema ili povećanje društvene koristi i doprinos zajednici, a ne rješavanje isključivo individualnog ili grupnog problema ili uvećanje imovine (profita);
- radi se o preduzetničkoj aktivnosti koja je samoodrživa i koja stvara novu vrijednost natržištu robe i usluga;
- ostvareni profit iz poslovanja koristi se prvenstveno za ostvarivanje društvenih/socijalnih ciljeva i reinvestira se u poslovanje ili direktno raspoređuje za društvenu korist;
- upravljanje poslom vrši se u skladu sa najboljim poslovnim praksama dok je odlučivanje o bitnim pitanjima poslovanja zasnovano na principu 1 čovjek – 1 glas, participaciji zaposlenih i drugih zainteresovanih ili na kapitalu, odnosno ulozima vlasnika;
- postoji određeni sistem nadzora kojim se kontroliše ispunjavanje društvene misije.

Prikaz osnovnih razlika između tradicionalnog i socijalnog preduzetništva daju i Dušanić-Gačić i Šušnjar-Čanković (2014), što je navedeno u tabeli 1.

Tabela 1. Razlike između tradicionalnog i društvenog/socijalnog preduzetništva

Tradicionalno preduzetništvo	Društveno/socijalno preduzetništvo
Stvaranje profita	Reinvestiranje profita
Usmjerenost prema tržištu	Fokus na zadovoljenju društvenih potreba
Unapređenje proizvoda i/ili usluge	Razvoj zajednice, socijalna transformacija
Makroekonomski ciljevi, interesi akcionara, menadžera, zaposlenih, šire zajednice	Marginalizovane grupe
Stabilnost cijena, zapošljavanje, unapređenje uslova rada, poboljšanje kvaliteta proizvoda	Socijalna uključenost, zaposlenje, unapređenje kvaliteta života, zaštita životne sredine

Sedam principa društvenog preduzetništva

Sedam principa društvenog preduzetništva inicijalno je razvio dobitnik Nobelove nagrade, profesor Muhammad Yunus. Ovi principi služe za usklađivanje socijalnih i ekonomskih aspekata poslovanja, a usvojeni su od strane mnogih organizacija (kao što je na primjer Fondacija Mozaik). Kako navodi Makuei (2018), ali i Wirtzi saradnici (2018) sedam principa društvenog preduzetništva su:

Princip broj 1: POSLOVNI CILJ

Poslovni cilj društvenog (impakt) preduzetništva je smanjenje siromaštva ili djelovanje na jedan ili više problema (u sferi obrazovanja, zdravlja, kulture, umjetnosti, zaštite životne sredine, zaštiti ugroženih grupa, socijalnih pitanja i sl.) koji prijete pojedincima i društvima, a ne maksimalan profit za vlasnike i pojedinca. Dakle, primarna svrha ovakve organizacije je društveni uticaj.

Princip broj 2: EKONOMSKA SAMOODRŽIVOST

Društveni poslovi su poslovi, odnosno privredne djelatnosti! Oni ne zavise od donacija i socijalnih davanja. To su privredna društva koja proizvode i prodaju robu i/ili usluge konstantno i kroz duži vremenski period, što čini osnovu za osiguravanje finansijske i ekonomske samoodrživosti. Ekonomska aktivnost omogućava finansiranje društvenog uticaja.

Princip broj 3: POVRAT ULAGANJA INVESTITORIMA

Ukoliko se radi o investiciji (ne donaciji), ulaganjem sredstava u aktivnosti društvenog preduzetništva investitori žele ostvariti društveni uticaj, ali i (potpuni ili djelimični) finansijski povrat investicije. Međutim, investitori vraćaju samo svoj ulog, ne dobijaju dividendu od ostvarenog prihoda (profita).

Princip broj 4: NAČIN RASPODJELE DOBITI

Nakon servisiranja svih obaveza i vraćanja investicija, profit preduzeća mora ostati u preduzeću i služiti za razvoj i širenje poslovanja.

Princip broj 5: RAVNOPRAVNOST POLOVA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Za vrijeme vršenja svojih poslovnih aktivnosti društveni preuzetnici i preduzeća provode sve mjere u cilju obezbeđanja ravnopravnosti polova i zaštite i unapređenja stanja životne sredine.

Princip broj 6: RADNA SNAGA

Radna snaga je plaćena u okviru prosječnih plata na tržištu rada, s tim da radnici uživaju iste ili bolje uslove za rad.

Princip broj 7: UŽIVATI U RADU

Aktivnosti u društvenom preuzetništvu treba raditi sa uživanjem i spoznajom da se time, u manjoj ili većoj mjeri, rješavaju bitni društveni problemi.

Socijalno preduzeće

Evropska komisija (EC, 2019) navodi da je *socijalno preduzeće subjekt u socijalnoj ekonomiji čiji je osnovni cilj ostvarivanje društvenog uticaja, a ne ostvarivanje profita za njihove osnivače ili vlasnike. Ovaj poslovni subjekt pruža dobra i usluge na tržištu u preuzetničkom i inovativnom duhu, i koristi profit prvenstveno za ostvarivanje socijalnih ciljeva. Ovim privrednim subjektom se upravlja i rukovodi na transparentan i odgovoran način, uključujući u navedene procese sve zaposlene, potrošače i ostale interesne strane.* Isti izvor navodi da, bez obzira ne velike različitosti, socijalna preduzeća uglavnom obavljaju svoje djelatnosti u četiri osnovna polja, i to:

- Radna integracija - obuka i integracija pojedinaca sa invaliditetom i nezaposlenim;
- Lična socijalna njega - zdravstvo, dobrobit i medicinska pomoć, profesionalni trening, edukacija, briga o djeci, briga o odraslima i/ili pomoć pojedincima u nepovoljnem društvenom položaju;
- Lokalni razvoj nerazvijenih područja - socijalna preduzeća u udaljenim ruralnim oblastima, razvoj susjedske pomoći/rehabilitacione šeme u urbanim područjima, pružanje pomoći i razvoj saradnje sa trećim zemljama;
- Ostalo - uključujući reciklažu, zaštitu životne sredine, sport, umjetnost, zaštitu kulturnih ili istorijskih dobara, nauka, istraživanje i razvoj, zaštita potrošača i razvoj amaterskog sporta.

Malinama do novih radnih mjesta

Poljotes Teslić

Udruženje poljoprivrednih proizvođača Poljotes Teslić sa projektom "Proizvodnjom maline do novih radnih mjesta" koji teži ka smanjenju socijalne isključenosti najugroženijih kategorija stanovništva (povratnika, osoba sa invaliditetom, žena i mlađih nezaposlenih osoba) u ruralnim sredinama opštine Teslić kroz stvaranje novih radnih mjesta u oblasti proizvodnje maline.

Važno je istaći činjenicu da pojam socijalnog preduzeća opisuje principe djelovanja i namjenu poslovnog subjekta, kao specifičnosti načina upravljanja, a ne njegov pravni status (Vlada RS, 2018). S tim u vezi, socijalna preduzeća su prisutna u skoro svim sektorima privrede, kao što su: bankarstvo, osiguranje, poljoprivreda, zanatstvo, razne komercijalne usluge i zdravstvene i socijalne usluge i slično.

Evropska komisija je i ranije u dokumentu *Social Business Initiative* (European Commission, 2011) ramatala socijalno preduzetništvo, gdje navodi da su socijalna preduzeća zasnovana na tri osnovne karakteristike, odnosno dimenzije, i to:

1. preduzetnička dimenzija: to su preduzeća koja se u kontinuitetu bave nekom ekonomskom djelatnošću i po kojoj se razlikuju od tradicionalnih neprofitnih organizacija, koje imaju socijalni cilj i donekle se samofinansiraju, ali nisu nužno privredni subjekt;
2. socijalna dimenzija: ta preduzeća imaju primaran i eksplicitan društveni cilj po kojem se razlikuju od profitnih preduzeća;
3. upravljačka dimenzija: u njima postoji demokratski upravljački mehanizam čijom se primjenom štiti neprikosnovenost društvenog cilja socijalnog preduzeća.

Svaka od navedenih dimenzija je dodatno definisana kroz niz uslova i karakteristika koje bi organizacija trebalo da usvoji kako bi se mogla smatrati socijalnim preduzećem, a to su:

- mora obavljati neku ekonomsku aktivnost, odnosno mora u kontinuitetu proizvoditi ili/i razmjenjivati dobra ili/i usluge na tržištu;
- mora imati eksplicitan i primarni društveni cilj, odnosno cilj koji doprinosi opštem dobru u društvu (u smislu unapređenja stanja marginalizovanih grupa, ali i drugih ciljeva kao što je zaštita životne sredine, zdravlja ljudi i slično);
- mora postaviti ograničenja na raspodjelu dobiti ili/i imovine; cilj ovog ograničenja je stavljanje akcenta na društveni cilj, a ne na dobit;
- mora biti nezavisna, odnosno mora biti organizaciono autonomna, kako u odnosu na državne organe tako i u odnosu na tradicionalne privredne subjekte (*uz komentar da ove vrste poslovnih subjekata mogu biti оформљене у различитим организационим формама, о чemu će biti više riječi u nastavku*);
- mora imati inkluzivno upravljanje koje se odlikuje demokratskim učešćem zaposlenih u odlučivanju.

Mondragon - kompanija u vlasništvu radnika

Španija

Početak Mondragona je 1956. godine u Španiji. Po završetku građanskog rata, u vrijeme socioekonomiske krize u grad Mondragon je došao mladi sveštenik José María Arizmendiarrieta, koji je osnovao tehničku školu za mlade ljudе koji imaju volju da pokrenu zadruge i tako podstaknu razvoj regije. Godine 1955. od strane mladih inženjera osnovano je prvo preduzeće Fagor Electrodomésticos, koje je sastavni dio današnje kompanije Mondragon. Od tada do danas osnovana su brojna preduzeća koja uspješno posluju širom svijeta. Tokom svjetske ekonomiske krize, koja je dijelom uticala na Mondragon, uspjeli su se izboriti sa krizom tako da niko ne ostane bez radnog mesta. Uspjeh kompanije zasniva se na primjeni ključnih principa socijalnog/društvenog preduzetništva i to:

1. Solidarnost i saradnja među radnicima;
2. Učešće u donošenju odluka - Kompanija je u 100% vlasništvu radnika;
3. Društvena odgovornost (reinvestiranje 10% dobiti kompanije u humanitarne svrhe i u zajednicu, i čak 40% u razvoj, obrazovanje i stvaranje novih radnih mesta) i
4. Inovacija kroz tehnološki razvoj.

Mondragon ima filijale širom svijeta, kao i vlastiti univerzitet sa 15 razvojnih tehnoloških centara, banku Caja Laboral koja pruža podršku otvaranju novih kooperativa i novih radnih mesta, kao i finansijsku instituciju koja djeluje kao penzioni sistem i obezbjeđuje sigurnu budućnost svim radnicima.

Dušanić-Gačić i Šušnjar-Čanković (2014) daju i pregled osnovnih karakteristika socijalnih preduzeća, što je navedeno u tabeli 2.

Tabela 2. Karakteristike socijalnih preduzeća

Ekonomski aspekti	Socijalni aspekti
Kontinuirana aktivnost na proizvodnji robe i/ili pružanju usluga	Inicijativa pokrenuta od strane grupe građana
Visok nivo autonomije	Preuzimanje poslovnih aktivnosti s jasnim ciljem ostvarivanja socijalnog učinka i koristi za društvo ili određenu marginalizovanu grupu
Preuzimanje ekonomskog rizika za svoje inicijative	Upravljanje preduzećem zasnovano na principu "jedan član = jedan glas"
Kombinacija volonterskog i plaćenog rada	Participativna priroda
	Ograničena raspodjela profita

Prema Anheir-u (2005) počeci socijalnog preduzetništva povezani su sa razvojem kapitalizma u 18. i 19. vijeku. Industrijska revolucija u Evropi dovela je do drastičnog osiromašenja radničke klase, i kao odgovor na to ohrabrivane su nove inicijative za ublažavanje posljedica siromaštva. Osnivane su grupe za samopomoć i druga udruženja vođena principima filantropije i milosrđa. Ove inicijative bile su najvidljivije u Francuskoj i Italiji, gdje je proces industrijalizacije bio sporiji i gdje su se ukorijenile radničko-proizvodne zadruge. Radnička klasa počela je spontano da izražava potrebu za prevazilaženjem teških životnih uslova, kao i za pronalaženjem alternative za tržišnu ekonomiju koja bi bila zasnovana na principima solidarnosti.

U savremenom periodu dolazi do povećanja broja faktora koji su doveli do razvoja socijalnog preduzetništva. Evropska društva suočavaju se sa ekstenzivnim rastom i diversifikacijom potreba, zasnovanim u izmijenjenim obrascima životnih stilova i socijalnih i ekonomskih ponašanja različitih društvenih grupa. U isto vrijeme, nemogućnost da se obezbijedi nekadašnji nivo sigurnosti kroz garantovanu zaposlenost, obećane penzije, besplatnu zdravstvenu zaštitu i druge usluge, vodila je ka nezaposlenosti i smanjenom obimu usluga od opšteg interesa, posebno za one koji ne mogu da ih plate (Borzaga, Galera, Nogales, 2008). Građanska društva u

Kupi knjigu, posadi drvo BARON FIG

"BaronFig" proizvodi visokokvalitetne sveske koje zadovoljavaju svakodnevne potrebe profesionalnih kreativaca. Svjesni uticaja koji proizvodnja papira ima na šumski ekosistem, oni su se odlučili da posade jedno drvo za svaku svesku koju prodaju, promovišući time svijest o zaštiti prirode. Do sada su posadili 52.866 sadnica. u više od 30 zemalja svijeta.

Pružimo ruku

Berkovići

Udruženje osoba s invaliditetom Berkovići sa projektom "Pružimo ruku" nastoji poboljšati položaj ranjivih kategorija (osoba sa invaliditetom, nezaposlene omladine i žena) u nerazvijenoj, ruralnoj opštini Berkovići kroz razvoj socijalnog preduzetništva putem otvaranja etno sobe u kojoj su izlagani i prodavani ručno rađeni proizvodi korisnika, što je doprinijelo i razvoju ruralnog turizma u toj opštini.

evropskim zemljama su na navedene nedostatke reagovala inicijativama (najčešće lokalnog karaktera) za osnivanje organizacija koje su istovremeno i socijalno orijentisane, ali i sve više uključene u ekonomске aktivnosti. Ukoliko analiziramo ove navode, svakako da možemo uvidjeti sličnost i sa današnjim prilikama u Bosni i Hercegovini, ali i gotovo cijelom regionu, što ukazuje na potrebu za iniciranjem i aktivnim djelovanjem na osnivanju i razvoju socijalnih preduzeća i socijalnog preduzetništva.

Projekat zapošljavanja mladih

YEP

Fokus Projekta zapošljavanja mladih (YEP) jeste unapređenje rada javnih službi za zapošljavanje kroz uvođenje novih modela rada, koji omogućavaju kvalitetnije usluge mlađim ljudima, povezivanje sa potencijalnim poslodavcima, ali i podsticanje mladih da istražuju mogućnosti samozapošljavanja. Pored toga, projekat doprinosi i podizanju svijesti šire javnosti o problemu nezaposlenosti mladih i njegovim posljedicama. Prethodno su zaposleni u javnim službama za zapošljavanje bili primarno fokusirani na administrativne poslove u vezi sa socijalnom zaštitom nezaposlenih, kao što je na primjer pokrivenost zdravstvenim osiguranjem. Kako bi se uspostavile kvalitetnije usluge, uz proaktivnu uključenost zaposlenih u zavodu, projekat uvodi usluge individualnog i grupnog savjetovanja za nezaposlene. Kroz ovaj model rada, savjetnici mogu posvetiti više vremena motivisanju nezaposlenih i aktivno im pomoći u traženju poslova. Sa druge strane, ostali zaposleni se mogu posvetiti neaktivnim korisnicima, te im omogućiti pravo na zdravstvenu zaštitu. Plan je da ovaj model rada treba biti uveden u sve javne službe za zapošljavanje u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj. Takođe, uspostavlja se mreža od 27 „klubova za traženje posla“ pri službama za zapošljavanje, gdje nezaposleni mlađi ljudi mogu poboljšati svoje vještine traženja posla, a voditelji klubova ih savjetuju kako da istraže prilike na tržištu rada, te mogućnosti samozapošljavanja. Druga komponenta projekta podržava razvoj inovativnih aktivnih mjera za zapošljavanje i promociju socijalnog preduzetništva. Cilj je da se podrži 30 inicijativa koje će za rezultat imati nova zapošljavanja i 27 socijalnih preuzeća.

I u Platformi razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srpskoj (Vlada RS, 2018) navedeno je da je direktni uticaj rada socijalnih preuzeća prepoznat u ekonomskom razvoju neke zajednice ili regije na neki od sljedećih načina:

- svojim djelovanjem nadopunjaju usluge od javnog interesa (npr. socijalne usluge) koje javne institucije ili privatna profitna preuzeća nisu u mogućnosti dovoljno kvalitetno obavljati;
- doprinose uravnoteženom korištenju i raspodjeli raspoloživih resursa u korist lokalne zajednice;
- generišu nova radna mjesta u svojim područjima djelovanja, a neka socijalna preuzeća posebno su usmjereni integraciji dugotrajno nezaposlenih na tržište rada;
- podstiču društvenu koheziju i pridonose rastu i razvoju socijalnog kapitala;
- doprinose razvoju poslovnih inovacija, razvojem novih poslovnih modela i korištenjem zanemarenih kapaciteta, naročito ljudskih, u lokalnim zajednicama;
- pružaju podršku institucionalizaciji neformalnih preduzetničkih aktivnosti privatnog profitnog sektora i drugo.

TOMS Shoes: "Jedan za jedan"

Kalifornija

"TOMS Shoes" pokrenut je na činjenici da mnoga djeca koja žive u zemljama u razvoju ili nemaju obuću ili, ako je imaju, onda ta obuća ne odgovara po veličini, ne ispunjava osnovne standarde zdravlja i sigurnosti. Za svaki par obuće koji se kupi kod njih, oni doniraju jedan par za djecu. Ta obuća omogućila je djeci da se igraju i da do škole odlaze sigurnije, poboljšavajući njihovo zdravlje, obezbjeđujući pristup obrazovanju i gradeći samopouzdanje. TOMS je do sada donirao 50 miliona pari obuće.

U Platformi je navedeno i da se, posmatrano po oblastima djelovanja, u Evropi socijalna preduzeća razvrstavaju u tri grupe:

1. socijalna preduzeća koja pružaju socijalne usluge ugroženim kategorijama stanovništva ili usluge od javnog interesa,
2. socijalna preduzeća koja se bave radnom integracijom pripadnika teško zapošljivih i marginalizovanih društvenih grupa,
3. socijalna preduzeća koja rade u oblastima netipičnim za socijalnu ekonomiju, ali ostvarenu dobit većinski usmjeravaju na rješavanje problema od šireg društvenog interesa.

Mnogi indikatori ukazuju da je i u Evropi sve veći interes za socijalna preduzeća kojima se priznaje važna uloga u rješavanju veoma bitnih društvenih i ekoloških izazova, kao i u podsticanju inkluzivnog rasta. Prema navodima Evropskog pokreta u Srbiji (Bobić i Rakin, 2016) tome su doprinijeli, prije svega, ekonomska kriza i nepopularne mjere štednje koje su zemlje bile prinuđene da uvedu kako bi izbjegle krah, a čije su posljedice bile gašenje radnih mesta i urušavanje sistema socijalne zaštite. U prilog tome govori činjenica da su se socijalna preduzeća pokazala kao otpornija na svjetsku ekonomsku krizu od 2008. godine. Tako, na primjer, u ekonomskom sektoru Italije tokom ove ekonomske krize drastično se smanjio broj zaposlenih, dok se u socijalnim zadružama taj broj u 2009. godini povećao za 2,7% (Vlada RS, 2018).

Činjenice i podaci

Zašto su uopšte važna socijalna preduzeća?

Evo nekoliko kvantitativnih podataka iz EU (EU, 2019), koji daju odgovor na to pitanje:

- Trenutno postoji dva miliona socijalnih preduzeća u Evropi, koja predstavljaju 10% cijelokupnog poslovanja u EU;
- Više od 11 miliona ljudi - što je oko 6% zaposlenih u EU - rade u socijalnim preduzećima;
- Do 160 miliona ljudi u Evropi je direktno ili indirektno povezano sa radom socijalnih preduzeća.

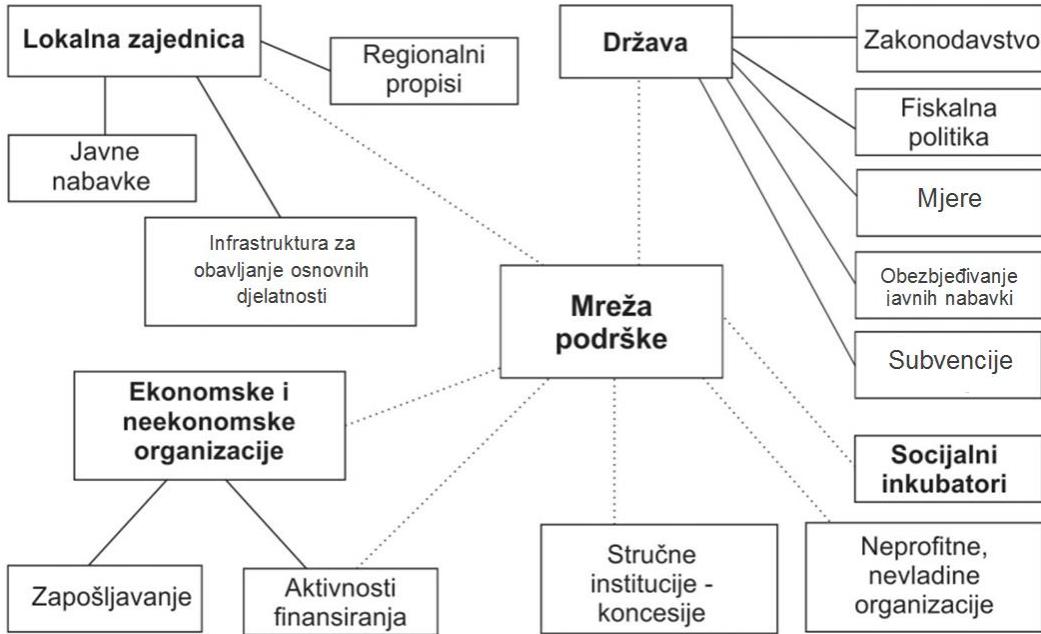
Kako navode Konda i saradnici (Konda, Rodica i Starc, 2014), realna ekonomija suočava se sa činjenicom da ekonomski rast ne može beskrajno da eksplatiše prirodu i ljude. Došlo je vrijeme kada postojeći model razvoja koji daje prednost finansijskom sistemu i ekonomiji prije društva i okruženja, zahtijeva promjene. Ako se uzme u obzir samo jedan, realan i svima vidljiv, aspekt klimatskih promjena, jasno je da su tradicionalni koncepti ekonomskog razvoja zasnovani na nekontrolisanom korištenju prirodnih resursa potpuno neodrživi - ne samo u ekonomskom, već i u mnogo bitnijem egzistencijalnom pogledu čovječanstva. U tom kontekstu i socijalno preduzetništvo daje jedan od mogućih odgovora za načine postizanja sinergije između privrede, društva i životne sredine, što bi za rezultat imalo svestrani ekonomski razvoj i socijalno blagostanje. To je i osnova neophodnosti razvoja socijalne kao dopune tradicionalne ekonomske inovacije. Potrebno je istaći i činjenicu da socijalna ekonomija ne utiče uvijek direktno na ekonomski rast i razvoj, već indirektno, preko regulisanih socijalnih uslova, dobrih uslova za život, zdrave životne sredine i zadovoljnog i zdravog stanovništva. Zbog rasta popularnosti i ovakve vrste preduzeća i promjene mentaliteta potrošača i korisnika, sve češće i velike kompanije uvode neke od elemenata ovog „*drugačijeg načina poslovanja*“ u čijem je centru čovjek, a ne profit. Naravno, može se očekivati da upravo ti veliki poslovni sistemi uvođenje ovakvih promjena na kraju iskoriste za ostvarivanje određenih, profitno orijentisanih, ciljeva (kao što je, na primjer, povećan publicitet zbog provođenja društveno odgovornih aktivnosti), ali i to se može smatrati kao legitiman cilj, ukoliko se rješavaju (ili bolje rečeno djelimično rješavaju) pojedini društveni problemi. Upravo i to može biti jedna od preporuka za razvoj društvenog preduzetništva i u Banjaluci, posebno uvezvi u obzir da je administrativni i univerzitetski centar, kao i da su sjedišta velikog broja uspješnih domaćih i stranih kompanija upravo locirana u našem gradu. Uvijek treba imati u vidu da je lokalna zajednica ambijent koji omogućava široku socijalnu participaciju, solidarnost i uzajamnu podršku članovima zajednice, a time i mogućnost razvoja različitih inicijativa, programa, oblika udruživanja i djelovanja, a sve sa ciljem stvaranja organizovanijeg, kvalitetnijeg i humanijeg prostora za život. Zato se i u razvoju socijalnog preduzetništva moraju prepoznati njene mogućnosti, ali i obaveze da aktivno stvara i podržava ono što donosi napredak i rješava probleme.

Ekosistem društvenog preduzetništva

Čest termin koji se susreće u literaturi koja obrađuje teme socijalnog preduzetništva je i **ekosistem socijalnog preduzetništva**. U osnovi, preduzetnički eko-sistem sačinjavaju svi oni koji doprinose razvoju preduzetništva, organizujući inicijative koje će podsticati ljudi da se bave preduzetništvom ili povećati šanse za uspjeh preduzetnika. Elementi tog ekosistema su pojedinci, organizacije, institucije, koje imaju zajednički cilj da razvijaju preduzetništvo. Dio tog ekosistema su naravno i sami preduzetnici. Rijetko se dešava da se "preduzetnički duh i start-up kultura" razviju djelovanjem samo jednog subjekta. Koncept preduzetničkog ekosistema se odnosi na potrebu za kolektivnim i sistemskim djelovanjem u cilju podsticanja i razvoja preduzetništva. Često je istaknuta potreba da se od strane donosilaca odluka ustanovi vizija koja podrazumijeva ne samo način na koji socijalna preduzeća nude radnu integraciju i usluge osobama/društvenim grupama s niskim prihodima, već ističe i njihovu korisnu društvenu funkciju. Samo na taj način mogu biti donesene koherentne politike, uvažavajući činjenicu da socijalna preduzeća nemaju svrhu samo da učestvuju na tržištu i/ili stvaraju nove ekonomske vrijednosti, već i da se stalno mora potencirati njihova etička osnova u tržišnim odnosima. Tako socijalna preduzeća stvaraju nova radna mjesta, poboljšavaju socijalnu uključenost i generišu "socijalni" kapital, ali takođe stvaraju društvenu vrijednost i doprinose ciljevima javnih politika. Upravo zbog toga, prije svih nosioci zakonodavne i izvršne vlasti (na različitim nivoima) moraju biti svjesni nedvosmislene pozitivne društvene uloge socijalnih preduzeća, i aktivno raditi na "rušenju" različitih barijera sa kojima se ova preduzeća suočavaju i stvaranju ekosistema socijalnog preduzetništva, koji će omogućiti razvoj ove vrste privrednih subjekata. Prema zaključcima seminara organizovanog 2015. godine od strane OECD-a i Evropske komisije (OECD, EU Commission, 2015), ekosistemi socijalnog preduzetništva se sastoje od pet glavnih komponenti, i to:

1. regulativni okvir koji donosi jasnoću, vidljivost i prepoznatljivost;
2. pristup finansiranju koji treba biti iz različitih vrsta i izvora;
3. pristup tržištima, posebno putem javnih nabavki;
4. razvoj preduzetničke (poslovne) infrastrukture, kako za osnivanje novih, tako i za pružanje podrške osnovanim privrednim subjektima;
5. omogućavanje konstantnog treninga za zainteresovane, kao i provođenje aktivnosti istraživanja i razvoja.

Jedan od grafičkih prikaza podržavajućeg okruženja (ekosistema) za razvoj socijalne inovacije daju Konda i saradnici (Konda, Rodica i Starc, 2014), što je prikazano na grafikonu 1.

Grafikon 1. Podržavajuće okruženje za razvoj socijalne inovacije

Pored navedenih, potrebno je opet istaći činjenicu da je praksa pokazala da nijedno socijalno preduzeće ne može samostalno postići zadovoljavajuće rezultate, bez korištenja različitih sistema i institucija koje svojim radom i postojanjem omogućavaju funkcionisanje ove vrste preduzeća. Takođe, uvijek je potrebno isticati da značajnu kariku u poslovanju socijalnog preduzeća predstavljaju korisnici (koji direktno ili indirektno učestvuju u radu preduzeća i zbog kojih su preduzeća i formirana), kao i kupci koji koriste usluge koje socijalno preduzeće nudi - kupci su oni koji plaćaju za dobra ili za usluge i od njih dobrim dijelom zavisi finansijska održivost ove vrste privrednih subjekata.

Koalicija za razvoj društvenog preduzetništva u BiH

Globus

Motivisani pokretanjem društvene promjene, aktivisti Centra za razvoj društvenog preduzetništva "Globus" inicirali su formiranje prve Koalicije za razvoj socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini, koja okuplja 42 organizacije širom BiH. Opšti cilj koalicije je podrška izgradnji povoljnijeg okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini. Specifični ciljevi koalicije su:

1. Uspostavljanje infrastrukturne osnove za podršku razvoju socijalnog preduzetništva u BiH;
2. Podizanje svijesti i informisanje o značaju i mogućnostima koje nudi socijalno preduzetništvo;
3. Izgradnja kapaciteta nevladinih organizacija za razvoj i implementaciju konkretnih ideja socijalnog biznisa;
4. Jačanje saradnje između privatnog, javnog i civilnog sektora na realizaciji programa/projekata socijalnog preduzetništva.

Značaj javno-privatno-civilnog partnerstva za razvoj socijalnog preduzetništva

Veoma često socijalna preduzeća učestvuju u zajedničkim projektima sa javnim institucijama, čime se socijalna preduzeća oslanjaju na partnerstvo sa javnim sektorom, kako bi omogućili kvalitetniju i bolju socijalnu uslugu za građane. Ovakva vrsta partnerstava je definisana širim pojmom, na koji se često oslanjaju i tradicionalne kompanije, a to je javno-privatno partnerstvo. Javno-privatno partnerstvo je zajedničko djelovanje javnog sektora s privatnim sektorom u proizvodnji javnih proizvoda ili pružanju javnih i/ili socijalnih usluga, i kao takvo je jedna od obećavajućih formi takve saradnje. Prema Savanoviću (2009), ali i Zakonu o javno-privatnom partnerstvu RS, javno-privatno partnerstvo je model dugoročnog ugovornog partnerskog odnosa između javnog i privatnog sektora koji može uključivati finansiranje, projektovanje, gradnju, upravljanje i/ili održavanje infrastrukture i/ili pružanje usluga od strane privatnog sektora, koje tradicionalno nabavlja i pruža javni sektor. Osnovna ideja javno-privatnog partnerstva je da, gdje je to moguće, poveže ideju raspodjele rizika između javnog i privatnog sektora sa povećanom efikasnošću realizacije projekta koju treba da obezbijedi privatni sektor. Međutim, u kontekstu socijalnog preduzetništva, kao veoma bitan partner u ovoj vrsti saradnje javljaju se i udruženja građana kao predstavnici civilnog društva, i tako dolazimo do koncepta javno-privatno-civilnog partnerstva. Kao što navode Papić i saradnici (2015), u najširem smislu javno-privatno-civilno partnerstvo predstavlja skup zajedničkih inicijativa javnog sektora, privatnog i neprofitnog sektora gdje svaki akter aktivno sudjeluje u planiranju i odlučivanju. U užem smislu, javno-privatno-civilno partnerstvo se odnosi na saradnju i kooperativne poduhvate

u sklopu kojih javni, privatni i civilni sektor udružuju resurse i stručna znanja kako bi kroz adekvatne alokacije resursa, rizika i nagrada, zadovoljili neku javnu potrebu. Javno-privatno-civilno partnerstvo uključuje široki spektar aktera koji predstavljaju ove sektore. Globalizacija, decentralizacija i sve veće zanimanje za društvenu odgovornost preduzeća i investicije za siromašne promijenilo je percepciju odgovornosti razvoja između vlasti, poslovnog sektora i organizacija civilnog društva. Zbog toga upravo oblast socijalnog preduzetništva otvara velike mogućnosti i zahtjeva saradnju, nadopunjavanje, preklapanje, koordinaciju i sinergiju sva tri sektora.

Potreba za javno-privatno-civilnom saradnjom vjerojatno je izraženija na lokalnom nivou koji je i najbitniji za razvoj socijalnog preduzetništva. Na primjer, socijalna preduzeća ne mogu samaodgovoriti na izazove poslovnog okruženja i investicione klime i nužno se moraju oslanjati na lokalne vlasti i pružaoce usluga, tj. nevladine organizacije. Organizacije civilnog društva doprinose nastojanjima održivog lokalnog i socijalnog ekonomskog razvoja kroz svoje aktivnosti usmjerenе na zaštitu marginalizovanih grupa. Ovo partnerstvo uključuje širok spektar partnera, integrišući nove oblike socijalnog dijaloga na lokalnom nivou koji se naziva i "multipartitno socijalno partnerstvo".

Partnerstvo i dijalog između učesnika ovog procesa postali su neophodan alat za lokalni razvoj. Prošireni socijalni dijalog među akterima je neophodan za uspjeh javno-privatno-civilnog partnerstva jer omogućava identifikaciju zajedničkih problema i stvaranje zajedničkih strategija za razvoj na državnom i lokalnom nivou. Javno-privatno-civilno partnerstvo omogućava (lokalnim) vlastima, poslovnom sektoru, kao i organizacijama civilnog društva da kroz zajedničko djelovanje, udruživanje kapaciteta i znanja, brže i efikasnije odgovaraju na probleme u društvu. Javno-privatno-civilno partnerstvo omogućava povećanu socijalnu koheziju, jeftinije korištenje resursa, poboljšano pružanje socijalnih usluga, promociju zapošljavanja i dobro upravljanje. Neophodnost javno-privatno-civilnog partnerstva u socijalnom preduzetništvu jasno se vidi ako se posmatra sa aspekta tržišta. Naime, socijalno preduzetništvo se odvija u raznim oblicima i na razne načine, ali ipak su prisutna dva osnovna načina, i to putem tzv. socijalnog zapošljavanja kada se programima, projektima ili u posebnim preduzećima zapošljavaju posebne kategorije stanovništva ili putem posebno formiranih privrednih subjekata. Socijalno preduzetništvo funkcioniše u tržišnoj ekonomiji. Podrška njegovom razvoju, u opštem smislu, traži mjere države za jačanje socijalno odgovorne tržišne ekonomije i preduzeća. Svako tržište za socijalno preduzetništvo ima svoje karakteristike i tržišne zakone (i ovdje je osnovni zakon ponude i potražnje), i kao takvo se ne izdvaja od uobičajenih tržišnih rizika koji postoje: neuređenost i nestabilnost tržišta, zakonski okvir za rad, likvidnost i nelikvidnost korisnika roba i usluga, loše planiranje i marketing, loše upravljanje preduzetničkim subjektima (njegovim potencijalima) itd. Sa druge strane, odgovarajućim zakonima i mjerama ekonomске politike i programima razvoja socijalnog preduzetništva mogu se umanjivati tržišni rizici i aktivno podsticati razvoj socijalnog preduzetništva.

Svi sektori mogu prepoznati određenu korist, odnosno ostvarivanje nekih od svojih ciljeva udruživanjem u ovakvu vrstu partnerstva. Državni sektor nastoji provoditi zakone, a pri tome rješavati društvene probleme, privatni sektor želi profit, a civilni sektor teži stvaranju novih vrijednosti zasnovanih na potrebama i interesima građana u pravičnijim društvenim odnosima. Kako bi se uopšte pokrenuo točak socijalnog preduzetništva, prvo je potrebno utvrditi postojanje tržišta odnosno potrebu za robama i uslugama, konkurenčiju, sprecificnost robe ili usluga koje bi željeli plasirati na tržište, isplativost, raspoložive resurse, za koji period očekujemo rezultate, koji su rizici, šta uraditi u slučaju neuspjeha i druge segmente koji se obično razmatraju prilikom odlučivanja u pokretanju ekonomskog aktivnosti. S obzirom da nevladin i državni sektor često nemaju dovoljne kapacitete za provođenje detaljne analiza ove vrste, ključnu ulogu u ovom segmentu ima privatni sektor. S druge strane, država će omogućiti zakonsko-pravni okvir i regulative koji su neophodni za nesmetano i efikasno provođenje aktivnosti socijalnog preduzetništva, dok nevladin sektor može raditi na istraživanju potencijalnih donatora, sponzora ili partnera spremnih na ulaganje ili finansiranje socijalnog preduzetništva, može djelovati kao pružalač usluga ili raditi na identifikovanju, edukaciji i uključivanju ciljnih grupa koje imaju potencijal i realne potrebe da se uključe u aktivnosti socijalnog preduzetništva. Iz ovog primjera, postaje jasno da se samo uz djelovanje i koordinaciju aktivnosti javnog, civilnog i privatnog sektora može postići efikasan razvoj i održivost socijalnog poduzetništva.

Podrška ranjivim grupama za podizanje zasada jagodičastog voća

REDAH Mostar

Agencija za ekonomski razvoj Hercegovine - REDAH Mostar realizuje projekat „Podrška ranjivim grupama na području opština Konjic i Široki Brijeg kroz podizanje zasada jagodičastog voća”, čiji je glavni cilj smanjenje siromaštva kod ranjivih grupa u ruralnim dijelovima opština Konjic i Široki Brijeg kroz osiguranje stabilnog prihoda u tržišno orijentisanoj proizvodnji jagodičastog voća.

Cradked It

London

Rijetko šta danas može da izazove problem kao pucanje ekrana telefona. Josh Babarinde, dvadesetsedmogodišnac iz Londona, okrenuo je ovaj problem u priliku, tako što je osnovao servis za mobilne telefone u kojima su zaposleni isključivo bivši zatvorenici i problematični adolescenti. Kompanija nudi zaposlenje isključivo marginalizovanim grupama ljudi koji bi, zahvaljujući svojoj prošlosti, teško mogli da dođu do zaposlenja.

Na kraju ovog poglavlja, a na osnovu rada na realizaciji projekta (posebno provođenjem strukturisanog intervjeta) zaključujemo da je ne samo problematika, već i osnovna terminologija u vezi sa socijalnom ekonomijom, socijalnim preduzetništvom i socijalnim preuzećima nepoznata većem broju predstavnika različitih interesnih strana. Ovdje ne mislimo samo na građanstvo, već i na stručnjake iz oblasti ekonomije, kao i na preduzetnike i menadžere koji su na "izvoru informacija". Pretpostavljamo da bi anketa većeg obima potvrdila navedeno i za predstavnike ostalih društvenih grupa i privrednih aktera. Logično pitanje je da li je ova činjenica za kritiku. Smatramo da nije, jer je slična situacija i u većini ostalih zemalja regiona. Ali, takođe smatramo da je svakako pitanje koje ne smije biti rješavano pojedinačnim inicijativama, već sistemskim i sveobuhvatnim programima i projektima na državnom, entitetskom i lokalnom nivou.

Investicije u društveno preduzetništvo

Fondacija Mozaik

Fondacija Mozaik, jedan od vodećih investitora u aktivnosti društvenog preduzetništva u regionu, raspisuje pozive svim zainteresovanim organizacijama civilnog društva i organizuju sastanke u cilju razgovora o potencijalnoj saradnji radi podrške mladima (starosti od 18 do 35 godina) u oblasti društvenog preduzetništva. Fondacija podstiče mlade da razmotre mogućnosti da registruju mikro ili malu poslovnu djelatnost. Kao primjer, u jednom od poziva za poslovanje u formi društva sa ograničenom odgovornosti, Fondacija nudi:

1. Investiciju do 40.000 KM za nabavku opreme, materijala ili druga ulaganja za unapređenje i rast poslovanja (godišnji investicioni portfolio je bio 700.000 KM);
2. Razvoj prodaje - osiguranje potrebne konsultacije i menadžere prodaje koji će povećati efikasnost sistema prodaje na domaćem i međunarodnom tržištu;
3. Računovodstvene usluge - knjigovodstvene usluge prilagođene potrebama korisnika;
4. Pravne usluge;
5. Stručnjake (tehnolog, finansijski eksperti, digitalni marketing, istraživanje tržišta i dr)

3. REGULATIVNI OKVIR ZA RAZVOJ DRUŠTVENOG/SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA

Nalazi većine istraživanja ukazuju na to da razvoj socijalne ekonomije u regionu zaostaje za evropskim i svjetskim trendovima. Tako, u okviru Strateške studije o razvoju socijalne ekonomije u kontekstu strategije Jugoistočna Evropa 2020 (Evropski pokret u Srbiji, 2014), upućuju na to da sektor socijalne ekonomije u regionu zaostaje u odnosu na vodeća društva u kojima je ovaj sektor izuzetno razvijen, a kao jedna od ključnih prepreka za razvoj sektora identifikovan je nepodsticajni pravni i institucionalni okvir. Poredeći Hrvatsku i Srbiju, i ističući ih kao liderске zemlje u razvoju socijalnog preduzetništva u regionu, Vidović i Rakin (2017) ističu da zakoni koji regulišu oblast socijalne zaštite u obje zemlje promovišu decentralizovan model pružanja socijalnih usluga i u velikoj mjeri uključuju i prepoznaju nedržavne aktere kao pružaoce usluga. U Hrvatskoj, ovu priliku pretežno koriste udruženja građana. U Srbiji, promocija i implementacija zakona je praćena licenciranjem pružalaca usluga (i profesionalaca i pravnih lica), koji je procijenjen kao prestrog u pogledu tehničkih zahtjeva i standarda. Isti autori navode da na lokalnom nivou, kao i na nacionalnom, nisu uspostavljeni jasni i djelotvorni institucionalni okviri za socijalno preduzetništvo. Lokalne samouprave, na bazi svojih statuta, imaju mogućnost saradnje sa organizacijama civilnog društva u oblastima od javnog interesa, pa tako i u području socijalnog preduzetništva. Prepoznato je da su pojedine lokalne samouprave usvojile memorandum o saradnji sa lokalnim organizacijama civilnog društva, čime je omogućeno njihovo veće učestvovanje u izradi lokalnih strateških dokumenata. Ono što autori navode kao nedostatak je više sveobuhvatnih podataka o broju i sadržaju takvih lokalnih saradnji. Takođe, ističu nedostatak sistemske politike koja bi uključivala, podsticala ili čak obavezivala lokalne vlasti na saradnju sa organizacijama civilnog društva ili socijalnim preduzećima na projektima od opšteg interesa. Kao veoma bitno, istaknuto je da su prepreke za razvoj institucionalne podrške kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou, uslovljene nestabilnošću zakonskog i institucionalnog okvira, koji i sam zavisi od političkih odnosa. Česte promjene zakonskog okvira, hiperprodukcija strategija koju ne prati potpuna implementacija, te arbitarno i *ad hoc* donošenje odluka od javnog interesa istaknute su kao okolnosti u kojima se socijalna preduzeća u Hrvatskoj i Srbiji pokušavaju razviti.

Ljudi za ljude

Udruženje preduzetnika i poslodavaca Žepče

Udruženje preduzetnika i poslodavaca Žepče primjenjuje aktivnost "Ljudi za ljude", sa ciljem smanjenja socijalne isključenosti i siromaštva u ruralnim područjima Opštine Zenica sa posebnim osvrtom na stvaranje povoljnijih uslova za održivo korištenje prirodnih resursa.

Kao i po drugim osnovama, svakako da možemo reći da i Bosna i Hercegovina ne odstupa mnogo (ili ne odstupa uopšte) od navedenih ograničenja, posebno imajući u vidu veoma složenu državnu organizaciju sa velikim brojem nivoa vlasti (od državnog, entitetskog, kantonalnog do lokalnog). Entitet Republika Srpska ima jednostavniju (centralizovaniju) organizacionu strukturu, što predstavlja bolju polaznu osnovu za uspostavljanje regulativnog okvira za razvoj društvenog/socijalnog preduzetništva. S tim u vezi, posebno je potrebno istaći dva regulativna akta iz 2018. godine, Platformu za razvoj socijalnog preduzetništva u Republici Srpskoj (Vlada RS, 2018) i Prednacrt zakona o društvenom preduzetništvu Republike Srpske (Vlada RS, 2018). Ova dva akta predstavljaju veoma dobru osnovu za jačanje regulativnog okvira socijalnog preduzetništva u Republici Srpskoj, čine iskorak prema usklađivanju sa dobrim praksama zemalja u kojima je ova problematika znatno bolje regulisana, kao i praćenje regionalnih trendova zemalja okruženja koje aktivno rade na razvoju strateških i legislativnih dokumenata iz ove oblasti.

Platforma za razvoj socijalnog preduzetništva u Republici Srpskoj

U okviru platforme (Vlada RS, 2018) izvršena je analiza i utvrđeni su nedostaci pravnog okvira u vezi sa socijalnom ekonomijom i preduzetništvom u Republici Srpskoj. Izvršene su i analize praksi u oblasti socijalnog preduzetništva u EU, a navedena je i svrha platforme, kao i sadržajne i vrijednosne postavke koje se odnose na osnovne pojmove, ciljeve, principe, kriterijume i aktivnosti socijalnog preduzetništva, forme socijalnog/društvenog preduzeća, načine kreiranja podsticajnog okruženja, kao i institucionalni partneri u razvoju socijalnog preduzetništva. Cilj Platforme razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srpskoj je stvaranje podsticajnog okruženja za nastanak, rast i razvoj socijalnog preduzetništva. Isto tako, platforma treba da postavi osnov za stvaranje legislativnog i finansijskog okvira, finansijske i tehničke podrške i harmonizaciju zakona koji se direktno ili indirektno odnose na socijalno preduzetništvo.

Osnova za donošenje platforme utvrđena je u Strategiji zapošljavanja Republike Srpske 2016-2020. godine. U skladu sa tom Strategijom, usvojeni su operativni cilj i ciljne mjere u okviru strateškog cilja 1. Strategije, koji glasi:

„Povećati zaposlenost i ekonomsku aktivnost stanovništva u Republici Srpskoj“.

U okviru strateškog cilja 1. Strategije, usvojen je i operativni cilj - 1.7. Razvoj socijalnog preduzetništva, u okviru kojeg su usvojene ciljne mjere:

- 1.7.1. Donošenje platoforme socijalnog preduzetništva Republike,
- 1.7.2. Normativno uređenje oblasti socijalnog preduzetništva,
- 1.7.3. Podrška osnivanju socijalnih preduzeća.

Časopis i fondacija "The Big Issue"

Velika Britanija

"The Big Issue" je jedno od vodećih socijalnih/društvenih preduzeća u Velikoj Britaniji, osnovano 1991. godine. Riječ je o novinama-magazinu za koji pišu profesionalni novinari, a prodaju ih osobe koje su beskućnici ili su u riziku od beskućništva. Organizacija se sastoji od dva dijela: društva sa ograničenom odgovornošću koje proizvodi i distribuiše časopis putem mreže uličnih prodavača i registrovane dobrotvorne organizacije koja postoji kako bi prodavci novina ostvarili podršku u rješavanju problema koji su doprinijeli njihovom beskućništvu. Sva ostvarena dobit iz osnovne djelatnosti od prodaje časopisa ili prodaje oglašavanja se usmjerava u dobrotvornu organizaciju - Fondaciju "The Big Issue."

Pored pobrojanih, u strategiji je predviđeno i više mjera koje *indirektno* doprinose povolnjijem okruženju za promociju i razvoj socijalnog preduzetništva. One uključuju: redefinisanje fiskalnih i parafiskalnih opterećenja; pružanje operativne, stručne i finansijske podrške značajnim privrednim subjektima u cilju održanja postojećeg nivoa zaposlenosti i kreiranja novih radnih mjesta; unapređivanje kvalifikacione strukture zaposlenih; podrška zapošljavanju i samozapošljavanju i druge mjere.

Takođe, Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026, u oblasti 7.2. Ekonomска самосталност, zapošljavanje i profesionalna rehabilitacija, kao jedan od ciljeva definiše razvoj i socijalnog preduzetništva.

Kako je navedeno u platformi, socijalno preduzetništvo može da bude jedan od ključnih faktora unapređenja opšte socijalne i ekonomske politike u Republici Srpskoj. U socijalnim preduzećima može da se zaposli veliki broj

socijalno i ekonomski isključenih, čime se pruža značajna podrška privredi, a smanjuje teret socijalnih davanja. Pritom, treba da se uzmu u obzir i specifičnosti Republike Srpske, koje uključuju njene ekonomske i socijalne prilike, nivo javne svijesti, postojeću legislativu i druge.

Od posebnog značaja za Republiku Srpsku su iskustva, kako pozitivna tako i negativna, istočnoevropskih zemalja koje su prolazile proces tranzicije, kao i razvijenih zemalja koje imaju tradiciju u sprovođenju koncepta socijalnog preduzetništva.

Zbog izuzetno velikih socijalnih potreba, potrebno je podsticati osnivanje i rad socijalnih preduzeća koja svoje poslovanje zasnivaju na tržišnim principima, a koja profit preusmjeravaju u socijalnu svrhu. Kroz ovakvo djelovanje, socijalno preduzetništvo može predstavljati efikasnu polugu sistema socijalne zaštite. Socijalna misija može se sprovoditi kroz različite pravne oblike, kao što su: zadruge, društva sa ograničenom odgovornošću, mikrokreditne organizacije i druge oblike, sa naglašenom socijalnom misijom ili u „zaštićenom“ tržišnom nastupu. Za efikasan „treći sektor“, koji uključuje i socijalnu ekonomiju, neophodna su stabilna partnerstva sa javnim i privatnim profitnim sektorom. Udruženja građana u značajnoj mjeri imaju izgrađene ljudske i materijalne kapacitete, znanja i iskustva koja mogu doprinijeti razvoju socijalnog preduzetništva.

Međutim, nedostaje znatno veća spremnost da se orijentišu ka ostvarivanju prihoda kroz pružanje usluga i preduzetničke aktivnosti. Iz tog razloga, neophodna je podrška javnog sektora za jačanje preduzetničkih kapaciteta, čime bi se oživjelo socijalno preduzetništvo.

Principi djelovanja definisani platformom uskladijeni su sa strateškim dokumentima Republike Srpske, ali i sa trendovima razvoja socijalnog preduzetništva na nivou EU. U vezi sa strateškim dokumentima unutar Republike Srpske, to se primarno odnosi na:

1. *Strategiju zapošljavanja Republike Srpske 2016-2020. godine*, koja prepoznaže važnost preduzetništva u jačanju socijalne i teritorijalne kohezije, što je jedna od ključnih odrednica socijalnog preduzetništva. Strategija uključuje tri konkretnе mjere za razvoj socijalnog preduzetništva: (1) izradu i usvajanje platforme za socijalno preduzetništvo RS, (2) pripremu zakona iz ove oblasti i (3) konkretnu podršku osnivanju socijalnih preduzeća.
2. *Strategiju unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026. godine*, čiji je strateški cilj 2. u oblasti ekonomske samostalnosti, zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije razvijanje socijalnog preduzetništva i podrazumijeva dvije aktivnosti: razvoj socijalnog preduzetništva za lica sa invaliditetom i analizu potreba i mogućnosti lica sa invaliditetom za razvoj socijalnog preduzetništva.
3. *Zakon o razvoju malih i srednjih preduzeća RS* koji, u Članu 28, u jednu od djelatnosti Agencije za razvoj MSP i preduzetništva stavlja i nadležnost za „*podršku ženskom, omladinskom i ruralnom preduzetništvu i drugim vidovima socijalnog preduzetništva*“.
4. *Omladinsku politiku Republike Srpske 2016-2020. godine*, čiji strateški cilj 1: „*Unaprijediti zapošljivost mladih*“, takođe može biti ostvaren kroz razvoj socijalnog preduzetništva mladih.

SpeakSee

Jari Hazelbacha

Oba roditelja Jari Hazelbacha su gluve osobe. On je kroz svoje djetinjstvo mogao da prati njihove probleme u razvoju konverzacije i zbog toga je napravio SpeakSee, uređaj za prepoznavanje riječi u grupnom razgovoru koji riječi automatski prenosi na telefon, laptop ili tablet. Ovaj proizvod mu je omogućio da započne sa poslovnim djelatnostima, a danas uz podršku svog tima i dalje razvija proizvod i ostvaruje poslovne uspjehe.

Pored analize pravnog okvira u vezi sa socijalnom ekonomijom i preduzetništvom u Republici Srpskoj (o čemu će biti više riječi u nastavku), u okviru platforme izvršena je analiza praksi u oblasti socijalnog preduzetništva u EU, i to posebno u sljedećim zemljama: Italija, Slovenija, Hrvatska, Češka Republika, Finska, Francuska, Grčka, Litvanija i Velika Britanija.

Sumirajući sve navedeno, u platformi se navodi da treba imati u vidu sljedeće:

- da je društveno/socijalno preduzetništvo prepoznato kao jedan od osnovnih socioekonomskih instrumenata kojim se uspješno rješavaju ekonomski i socijalni problemi društva, vrši socijalna i društvena inkluzija ugroženog stanovništva, a time i poboljšava društvena kohezija;
- da društveno/socijalno preduzetništvo i socijalni preduzetnici čine vodeću društvenu snagu na polju stvaranja nove vrijednosti i razvoja ekonomskih aktivnosti u društvenom sektoru, na području društvenih inovacija, ekologije i održivog razvoja;
- da su gotovo sve evropske države svoje ekonomske i socijalne politike usmjerile ka razvoju društvenog preduzetništva kao jednog od glavnih generatora novog zapošljavanja;
- da je Republika Srpska u svom dosadašnjem razvoju sporadično vodila politike iz domena društvenog/socijalnog preduzetništva i da se u tom kontekstu društveno/socijalno preduzetništvo u društvu razvijalo neplanski i haotično, pod uticajem trenutnih potreba i sredstava koja su bila na raspolaganju od međunarodnih donatora, te da je i u takvim uslovima civilni sektor izrastao u značajnu snagu koja može biti oslonac za dalji razvoj društvenog/socijalnog preduzetništva;
- da je ekonomska i socijalna situacija u Republici Srpskoj vrlo teška i složena, te da standardne ekonomske i socijalne politike koje se vode u domenu zapošljavanja, socijalne inkluzije i razvoja ne mogu dati one rezultate i efekte koji su stanovništvu u ekonomskom i društvenom kontekstu potrebni, da je potrebno kreirati novi društveni i preduzetnički ambijent i nove, inovativne ekonomske i socijalne politike koje mogu dati bolji rezultat u razvoju preduzetništva i stvaranju nove vrijednosti;
- da je podsticanje društvenog/socijalnog preduzetništva i kreiranje pravnog okvira za njegov nesmetan razvoj jedan od ključnih elemenata za kreiranje tog novog i povoljnijeg ambijenta.

Zakon o društvenom preduzetništvu Republike Srpske

Ovim zakonom uređuju se pojam, ciljevi i načela društvenog/socijalnog preduzetništva, pojam, pravna forma i uslovi za sticanje statusa društvenog/socijalnog preduzeća, podrška razvoju društvenog/socijalnog preduzetništva, vođenje registra društvenih/socijalnih preduzeća, nadzor i druga pitanja od značaja za društveno preduzetništvo u Republici Srpskoj. Cilj ovog Zakona je stvaranje povoljnog poslovnog okruženja za razvoj društvenog preduzetništva putem osnivanja i razvoja društvenih preduzeća i razvijanje svijesti o značaju socijalne ekonomije i društvenog preduzetništva za ekonomski i društveni razvoj Republike Srpske.

Posebno je potrebno istaći Član 20 Zakona, gdje je definisano da djelatnost društvenih preduzeća može da se subvencionše putem posebnih poreskih umanjenja i oslobađanja na način kako je to propisano posebnim propisima o porezu na dobit, porezu na dohodak, o doprinosima ili drugim propisima o fiskalnim ili parafiskalnim naknadama.

Članom 21. definisani su načini aktivne podrške, gdje je navedeno da:

1. Republika Srpska i jedinice lokalne samouprave imaju obavezu aktivnog podržavanja osnivanja i poslovanja društvenih/socijalnih preduzeća.
2. Aktivna podrška se obezbeđuje putem strateških dokumenata, deregulacije, finansiranja, umrežavanja, promocije, edukacije, početničke podrške (engl. start-up) i organizovanja kontakt tačaka za društveno/socijalno preduzetništvo.
3. Aktivna podrška podrazumijeva otvaranje komunikacionih kanala i predstavljanje ekosistema za društveno preduzetništvo u Republici Srpskoj potencijalnim investitorima društvenih preduzeća (engl. social impact investors) i informisanje i edukaciju društvenih preduzetnika o mogućnostima korištenja raspoloživih finansijskih instrumenata.

Članom 22 definisana je obaveza izvještavanja, gdje se navodi da:

1. Društveno/socijalno preduzeće nadležnom organu koji vrši nadzor nad obavljanjem djelatnosti društvenog/socijalnog preduzeća dužno je dostavljati sve poslovne i finansijske izvještaje, redovno ili vanredno po zahtjevu nadležnog organa, radi praćenja primjene ovog Zakona.
2. Na osnovu izvještaja, nadležni organ je ovlašten da društveno/socijalno preduzeće koje ne posluje u skladu sa odredbama ovog zakona pisano pozove da svoje poslovanje uskladi sa zakonom, a potom i da izvrši brisanje iz registra onih društvenih/socijalnih preduzeća koja to ne učine u datom roku.

Zakonom je utvrđena obaveza osnivanja Savjeta Republike Srpske za društveno preduzetništvo, kao i pripreme strategije društvenog preduzetništva Republike Srpske.

WoWoman

Zarangiz Huseynova

Zarangiz Huseynova je Azerbejdžanka koja je osnovala WoWoman, organizaciju koja pruža mentorstvo i treninge za žene preduzetnice. Više od 7.000 žena je prošlo kroz njene kurseve u kojima uče programiranje, dizajn i upravljanje biznisom. Zarangiz se fokusirala na žene Istočne Evrope, Centralne Azije i žene sa Bliskog istoka.

Ostali zakoni u Republici Srpskoj direktno/indirektno u vezi sa razvojem socijalnog preduzetništva

Potencijal socijalnog preduzetništva nije u dovoljnoj mjeri prepoznat u Republici Srpskoj, kao jedan od mogućih načina za rješavanje društvenih i ekonomskih problema. Društveno/socijalno preduzetništvo do sada, u Republici Srpskoj ili Bosni i Hercegovini, nije regulisano u posebnom pravnom aktu, odnosno zakonu, ali se ne može reći da društveno/socijalno preduzetništvo nije zastupljeno u Republici Srpskoj. Naime, veliki broj elemenata koji čine suštinu društvenog/socijalnog preduzetništva nalazi se u primjeni i djelimično je regulisano zakonskim propisima iz različitih oblasti:

- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, zapošljavanju i osposobljavanju invalida ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 37/12 i 82/15);
- Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 52/01 i 42/05);
- Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 37/12, 90/16 i 94/19);
- Zakon o poljoprivrednim zadrugama Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 73/08, 106/09 i 78/11);
- Zakon o igrama na sreću - prečišćeni tekst ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 22/19);
- Zakon o javno-privatnom partnerstvu Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 59/09).

Svaki od navedenih zakona je na neki način dotaknuo problematiku društvenog preduzetništva omogućavajući da se društveno preduzetništvo u Republici Srpskoj razvija, istina sporo i fragmentirano u odnosu na socijalne i društvene potrebe sa jedne strane, i dostignuti nivo ekonomskog razvoja sa druge strane.

Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, zapošljavanju i osposobljavanju invalida uređuju se prava, uslovi i postupak profesionalne rehabilitacije, osposobljavanja i zapošljavanja lica sa invaliditetom i smanjenom radnom sposobnošću. Zakonom je definisano zapošljavanje invalida pod posebnim uslovima, pod kojim se smatra obavezno zapošljavanje invalida u republičkim organima uprave, organima lokalne samouprave, organima pravosuđa, javnim ustanovama i fondovima, te javnim preduzećima koja nisu osnovana za zapošljavanje invalida u skladu sa ovim zakonom. Navedene institucije/ustanove/organizacije dužni su da na odgovarajućem radnom mjestu, prema vlastitom izboru, u odgovarajućim radnim uslovima imaju na svakih 16 zaposlenih najmanje jednog zaposlenog invalida, a oni koji ne ispune tu obavezu, dužni su da svakog mjeseca prilikom isplate plata uplaćuju na račun javnih prihoda Republike Srpske

poseban doprinos u visini 0,2% od isplaćene mjesecne bruto plate svih zaposlenih. Ono što je veoma bitno za socijalno preduzetništvo u ovom Zakonu je i činjenica da se pod zapošljavanjem invalida pod posebnim uslovima podrazumijeva i zapošljavanje u ustanovama i privrednim društvima koja su za te svrhe osnovana u skladu sa ovim Zakonom, a u kojima je zaposleno najmanje 51% invalida. Ono što otvara mogućnosti za privrednu djelatnost, kao i za potencijalni model javno-privatnih partnerstava je činjenica da privredno društvo za zapošljavanje invalida može osnovati Republika, odnosno jedinice lokalne samouprave, drugo privredno društvo, ustanova, kao i drugo pravno i fizičko lice. Data je mogućnost i inostranim pravnim i fizičkim licima da mogu osnivati privredna društva za zapošljavanje invalida u skladu sa ovim zakonom i propisima kojima su uređena strana ulaganja. Kao zapošljavanje pod posebnim uslovima, navedeno je i zapošljavanje u privrednom društvu ili zaštitnoj radionici, osnovanim radi zapošljavanja invalida koji se na osnovu radnih i opštih sposobnosti ne mogu zaposliti na otvorenom tržištu rada ili održati svoje zaposlenje. Zapošljavanjem pod posebnim uslovima smatra se i samozapošljavanje, odnosno osnivanje privrednog društva i obavljanje samostalne djelatnosti. Ono što je posebno bitno za socijalno preduzetništvo je i činjenica da je zakonom uređeno i osnivanje organizacija i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih organizacija koje se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem invalida, pod opštim i posebnim uslovima.

Bitno je istaći i olakšice koje su predviđene zakonom, kao što su:

- Poslodavac koji zapošjava invalida ima pravo na poreske olakšice utvrđene poreskim propisima, pravo na novčani stimulans i na stimulans predviđen posebnim ugovorom o zapošljavanju invalida, sklopljenim sa Fondom, Fondom za penzijsko i invalidsko osiguranje, nadležnom službom socijalne zaštite, jedinicom lokalne samouprave ili sa drugim poslodavcem. Stimulans se koristi za prilagođavanje radnog mjesta i uslova rada, za kupovinu mašina, opreme, alata ili pribora potrebnog za zapošljavanje invalida.
- Privredna društva za zapošljavanje invalida, ustanova, zaštitna radionica i radni centar oslobađaju se plaćanja poreza i carina u skladu sa poreskim i carinskim propisima.
- Privredno društvo za zapošljavanje invalida, ustanova, zaštitna radionica i radni centar plaćaju komunalne usluge, takse i naknade, telefonske usluge i troškove električne energije pod uslovima koji važe za domaćinstva.
- Privredno društvo za zapošljavanje invalida, ustanova, zaštitna radionica i radni centar imaju pravo na povrat sredstava uplaćenih na ime doprinosa na plate zaposlenih invalida sa najmanje 40% invalidnosti, lica sa najmanje 70% tjelesnog oštećenja i lica sa lakom i umjerenom retardacijom.
- Posebno je za socijalna preduzeća bitna odredba da su republički organi uprave, organi lokalne samouprave, organi pravosuđa, javne ustanove i fondovi, te javna preduzeća koja nisu osnovana za zapošljavanje invalida, dužni da 20% svojih potreba za proizvodima

i proizvodnim uslugama koje proizvode i pružaju privredna društva za zapošljavanje invalida zadovolje od ovih privrednih društava, pod uslovima koji vladaju na tržištu, a u skladu sa zakonom koji uređuje javne nabavke.

Sa aspekta socijalnog preduzetništva, **Zakon o udruženjima i fondacijama** daje pravo udruženjima i fondacijama da mogu imati vlastitu imovinu i precizno reguliše da osnova poslovanja nije sticanje dobiti. Kada je u pitanju obavljanje privredne djelatnosti, zakonom je ono dozvoljeno ako je povezano sa ciljevima i aktivnostima organizacije. Zakonom su precizno razrađene odredbe da se višak prihoda nad rashodima ostvaren obavljanjem privredne djelatnosti mora investirati u osnovne statutarne aktivnosti i da nije dozvoljena raspodjela, direktna ili indirektna, osnivačima, članovima udruženja, upravljačkih organa, donatorima ili trećim licima što se ne odnosi na primjerene naknade, pokriće troškova u vezi sa ostvarivanjem ciljeva aktivnosti utvrđenih statutom. Upravo ove odredbe su slične onim definisanim i za društvena/socijalna preduzeća u Republici Srbiji (Vlada RS, 2018).

Zakonom o socijalnoj zaštiti je propisano da ustanovu socijalne zaštite može osnovati Vlada, jedinica lokalne samouprave, pravno i fizičko lice u skladu sa zakonom koji uređuje sistem javnih službi. To daje mogućnost za samostalno obavljanje poslova socijalne zaštite kao profesionalne djelatnosti uz ispunjavanje striktnih uslova i kriterijuma predviđenih zakonom. Time je otvorena mogućnost za formiranje različitih socijalnih preduzeća, čija djelatnost može (između ostalog) biti usmjerena i na pomoć i njegu u kući, dnevno zbrinjavanje i savjetovanje.

Zakon o poljoprivrednim zadrugama - Zadrugarstvo predstavlja jedan od značajnih oblika socijalnog preduzetništva s obzirom da je zadruga oblik dobrovoljnog organizovanja članova (zadrugara) u cilju ostvarivanja njihovih zajedničkih ekonomskih, socijalnih i kulturnih potreba i težnji kroz zajedničko posjedovanje i demokratski kontrolisano poslovanje (privređivanje). Zakonodavstvo kojim se reguliše zadrugarstvo postavlja vrlo jasna pravila kontrole, sticanja imovine, raspodjele dobiti i obaveza zadrugara i članova uprave. Upravo i zadruge, kao potencijalni način organizovanja socijalnih preduzeća, uređuju odnose među svojim članovima na principima dobrovoljnosti i otvorenosti prema članstvu, demokratske kontrole poslova od članova, učešća članova u raspodjeli koristi i pokriću štete u radu, poslovne autonomije i informisanja članova i saradnje među zadrugama i brige za zajedništvo.

Zakon o igrama na sreću je Članom 9 propisao da prioritet u finansiranju imaju projekti i programi koji: 1) se bave socijalnom zaštitom i humanitarnom djelatnošću, 2) se bave problemima i zadovoljavanjem potreba lica sa invaliditetom, 3) se bave problemima zapošljavanja boračkih kategorija, 4) se bave pronatalitetnom politikom, 5) se bave kulturom, 6) se bave vaninstitucionalnim obrazovanjem i vaspitanjem djece i omladine, 7) doprinose razvoju sporta, 8) doprinose borbi protiv droge i svih oblika zavisnosti, 9) se bave razvojem civilnog društva. Sve navedeno se može posmatrati kao jedan od načina društvenog uticaja koji imaju socijalna preduzeća. Definisano je da se za finansiranje organizacija koje se bave navedenim

djelatnostima izdvaja najmanje 20% od ostvarene dobiti Lutrije RS, a koja pripada Akcijskom fondu Republike Srpske, koji je sredstva dužan da uplati u budžet Republike Srpske.

Zakon o javno-privatnom partnerstvu Republike Srpske - Neprofitne organizacije mogu da koriste javne prostore u skladu sa ovim zakonom, po kome predmet javno-privatnog partnerstva može biti izgradnja, korištenje, održavanje, upravljanje ili renoviranje imovine kako bi se zadovoljile javne potrebe u oblasti vazdušnog, kopnenog, riječnog i željezničkog saobraćaja, obrazovanje, kultura, sport, zdravlje, informaciono-komunikacione tehnologije, inovativno-preduzetničko upravljanje ekološkim i tvrdim otpadom i drugim oblastima od interesa za Republiku i jedinice lokalne samouprave. Na osnovu zakona, moguća su dva tipa partnerstva:

- a) ugovorni oblik javno-privatnog partnerstva u kojem se partnerstvo između javnog i privatnog partnera zasniva isključivo na ugovornim vezama i
- b) institucionalni oblik javno-privatnog partnerstva u kojem partnerstvo javnog i privatnog sektora uključuje saradnju u tu svrhu formiranog privrednog subjekta.

Od zakonskih akata koji su bitni za osnivanje i rad udruženja, privrednih društava i drugih pravnih formi koje mogu steći status socijalnog preduzeća, bez detaljnije analize, izdvajamo:

- *Zakon o privrednim društvima Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 127/2008, 58/2009, 100/2011, 67/2013, 100/2017 i 82/2019) – Ovim Zakonom uređuje se osnivanje privrednih društava, upravljanje društvima, prava i obaveze osnivača, ortaka, članova i akcionara, povezivanje i reorganizacija (statusne promjene i promjene pravne forme privrednih društava) i likvidacija privrednih društava.
- *Zakon o razvoju malih i srednjih preduzeća Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 50/13, 56/13, 84/19) – Ovim Zakonom uređuju se načela, principi i subjekti koji pružaju podršku razvoju malih i srednjih preduzeća, donošenje Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća u Republici Srpskoj, organizaciona struktura, zadaci i način rada savjeta i agencija, kao i druga pitanja od značaja za njihov razvoj.
- *Zakon o registraciji poslovnih subjekata u Republici Srpskoj* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 67/2013, 15/2016 i 84/2019) – Ovim Zakonom uređuju se pravila vanparničnog postupka na osnovu kojih nadležni registarski sudovi postupaju i odlučuju o upisu u sudski registar poslovnih subjekata, kao i drugih subjekata koji se upisuju u sudski registar.
- *Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske, br. 52/01 i 42/05) – Ovim Zakonom uređuje se osnivanje, registracija, unutrašnja organizacija i prestanak rada udruženja i fondacija.

- *Zakon o poljoprivrednim zadrugama Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 73/08, 106/09 i 78/11) – Ovim Zakonom uređuje se osnivanje poljoprivrednih zadruga, djelatnost, sjedište i firma, sticanje i prestanak statusa zadrugara, upravljanje zadrugom, imovina i prestanak zadruge, obavljanje zadružne revizije, kao i druga pitanja od značaja za funkcionisanje zadruge.
- *Zakon o zanatsko-preduzetničkim djelatnostima Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 117/2011, 121/2012, 67/2013, 44/2016 i 84/2019) – Ovim Zakonom uređuju se uslovi, početak, načini i prestanak obavljanja zanatsko-preduzetničke djelatnosti, obrazovanje i osposobljavanje preduzetnika (sticanje majstorskog zvanja), organizovanje preduzetnika i vođenje registra preduzetnika.
- *Zakon o doprinosima Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 114/17 i 112/19) - Ovim Zakonom uređuje se sistem obaveznih doprinosa za finansiranje penzijskog i invalidskog osiguranja, zdravstvenog osiguranja, osiguranja od nezaposlenosti i dječje zaštite u Republici Srpskoj.
- *Zakon o porezu na dohodak Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 60/15, 5/2016 i 66/2018) – Ovim Zakonom uređuju se oporezivanje dohotka fizičkih lica, poreski obveznik, poreska osnovica, poreska stopa, poreska oslobođanja, kao i načini postupka plaćanja poreza na dohodak.
- *Zakon o porezu na dobit Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 94/15, 1/17 i 58/19). Ovim Zakonom uređuje se oporezivanje dobiti pravnih lica u Republici Srpskoj i nerezidenata koji ostvaruju prihod u Republici Srpskoj. Ovaj zakon je bitno detaljno analizirati, jer se mogu identifikovati mnoge olakšice za socijalna preduzeća. Kao primjer, možemo navesti da porez na dobit ne plaćaju pravna lica koja su registrovana za obavljanje nedobitne djelatnosti i koja ostvaruju prihode: iz budžeta ili javnih fondova, od sponzorstva ili donacija u novcu ili naturi, članarina, kao i prihode od prodaje ili prenosa dobara, osim dobara koja se koriste ili su se koristila za obavljanje djelatnosti na tržišnoj osnovi, vrše i djelatnosti na tržišnom osnovu i ostvaruju prihode iz tržišnih izvora, obveznici su poreza na dobit, za dobit koju ostvare obavljanjem takvih djelatnosti. Takođe, u skladu sa ovim zakonom rashodi po osnovu sponzorstva su poreski priznat rashod u iznosu do 2% od ukupnog prihoda u toj poreskoj godina, što svakako može biti korisno za prikupljanje sredstava za socijalna preduzeća.
- *Zakon o porezu na dodatu vrijednost BiH* ("Službeni glasnik BiH", br. 9/05, 37/05, 100/08 i 33/17) - Ovim zakonom uvodi se obaveza i reguliše sistem plaćanja poreza na dodatu vrijednost na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Prije osnivanja, kao i prilikom obavljanja poslovnih djelatnosti, socijalna preduzeća moraju analizirati i ostalu zakonsku regulativu, kako bi se upoznali sa ostvarivanjem određenih povlastica ili oslobođanja od plaćanja. Primjer je i **Zakon o šumama Republike Srpske** ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 75/08 i 60/13), u kome je navedeno da su plaćanja naknade za unapređivanje opštekorisnih funkcija šuma oslobođene javne institucije, humanitarne organizacije, udruženja i fondacije, izuzev onih koje obavljaju djelatnost radi sticanja dobiti.

Dobra torba

SMART kolektiv

"Dobra torba" je rezultat projekta Smart kolektiva posvećenog ekonomskom osnaživanju žena, kao jednom od ključnih preduslova razvoja cijelokupnog društva i uspostavljanja viših standarda ljudskih prava. "Dobru torbu" šiju žene iz različitih ranjivih grupa, koje imaju jako male ili neredovne prihode. Kroz "Dobru torbu", istovremeno se radi na osnaživanju i ženskih udruženja, koja pružaju značajnu podršku ženama koje žive u nerazvijenim sredinama i promoviše se koncept socijalnog preuzetništva među ključnim akterima u Srbiji.

"Divine" čokolada

Velika Britanija

Fabrika "Divine" je jedno od najvećih, ali istovremeno i jedno od najinovativnijih društvenih preduzeća na svijetu. "Divine" je preduzeće za proizvodnju čokolade od prirodnog kakaoa, za kojom potražnja raste, čak i u manje razvijenim zemljama. Osnovano je 1998. godine u Velikoj Britaniji, kada je trećinu akcionara predstavljalo udruženje farmera Kuapa Kokooa. Od 2006. godine, 45% preduzeća je u vlasništvu svojih farmera - proizvođača. Tržiste čokolade je vrlo konkurentno i "Divine" ga održava svježim i novim ukusom, raznim poslasticama i drugim proizvodima od čokolade. Snalažljivi i vrijedni farmeri iz ovog preduzeća dio dobiti usmjeravaju u rješavanje zajedničkih problema - problema u zajednici.

4. ORGANIZACIONI OBLICI DRUŠVENIH/SOCIJALNIH PREDUZEĆA

Evropska unija je prepoznala značaj socijalnog preduzetništva kao jedan od najvažnijih faktora u prevladavanju aktuelnih socijalnih i ekonomskih problema. Socijalno preduzetništvo se oslanja na Strategiju „Evropa 2020“, u kojoj se veliki značaj daje partnerstvu, koje uključuje aktere iz javnog, poslovnog i civilnog sektora. Ono ima poseban značaj za zapošljavanje ranjivih grupa koje su teže zapošljive (lica s invaliditetom, Romi, itd.) i osiguranje socijalnih usluga.

Kao što je navedeno u Platformi (Vlada RS, 2018), Prednacrtu zakona o društvenom preduzetništvu RS (Vlada RS, 2018), ali i ostaloj analiziranoj literaturi, postoji više pravnih oblika socijalnog preduzetništva. Iako autori nisu jedinstveni, većina ih navodi sljedeće pravne oblike socijalnog preduzetništva:

1. Zadružni model (engl. *Cooperative Model*). Karakteristika ovih zadruga je da su prevashodno usmjereni prema ostvarivanju socijalnih ciljeva. Ovaj oblik je prisutan u Italiji, Francuskoj, Portugalu i Poljskoj.
2. Model preduzeća (engl. *Company Model*). Za ovaj model preduzeća je karakteristično da profitno djeluju uz ograničenu distribuciju profita. Ovaj je model tipičan za Belgiju i Veliku Britaniju.
3. Model slobodnog oblika (engl. *Open Form Model*). Pravno-organizacijski oblik nije bitan, ali je prepoznato i zakonski uređeno socijalno-preduzetničko djelovanje. Model se javlja u Finskoj i Italiji.

Otvoreni model obuhvata dva tipa društvenih preduzeća (A = pružanje socijalnih usluga, B= radna integracija):

- Društvena preduzeća tipa A: s obzirom na područje zadovoljavanja socijalnih potreba, nabranjem područja u javnom interesu,
- Socijalna preduzeća tipa B: s obzirom na korisnike - organizacije, koje uključuju teže zapošljive grupe.

Tipologiju i operativne modele društvenih/socijalnih preduzeća definisali su Halilbašić, Osmanković i Talić (2015) u okviru studije Modeli socijalnog preduzetništva u BiH. U razmatranju tipologije društvenih/socijalnih preduzeća, autori navode da je iste moguće klasifikovati prema različitim kriterijumima, a da je jedan od često korištenih kriterijuma nivo integrisanosti socijalnih programa i poslovnih aktivnosti socijalnih preduzeća. Prema navedenom kriterijumu moguće je identifikovati tri kategorije ovih preduzeća:

- (1) interna socijalna preduzeća,
- (2) integrisana socijalna preduzeća i
- (3) eksterna socijalna preduzeća.

U slučaju ***internih socijalnih preduzeća*** socijalni programi i poslovne aktivnosti se podudaraju. Nепrofitne organizacije osnivaju ova preduzeća isključivo u programske svrhe. Aktivnosti preduzeća su u potpunosti "ugrađene" u poslovanje i socijalne programe organizacije, i čine osnov za njegovu misiju. Socijalni programi se samofinansiraju kroz aktivnosti preduzeća.

Kod ***integrisanih socijalnih preduzeća*** socijalni program se dijelom preklapa s poslovnim aktivnostima, često dijeleći troškove i imovinu. Organizacije osnivaju integrisana socijalna preduzeća kao mehanizme finansiranja koje će podržati aktivnosti i misiju neprofitnog subjekta. U mnogim slučajevima integrisana socijalna preduzeća šire ili podstiču misiju organizacije, omogućavajući joj da postigne veći socijalni uticaj. Širenje misije može biti postignuto komercijalizacijom socijalnih usluga organizacije i njihovom prodajom na novom tržištu koje te usluge plaća ili osiguravanjem novih usluga već postojećim klijentima.

Eksterna socijalna preduzeća socijalne programe razlikuju od poslovnih aktivnosti. Nепrofitne organizacije osnivaju eksterna socijalna preduzeća kako bi se finansirale socijalne usluge i/ili troškovi poslovanja. Aktivnosti preduzeća su "eksterne" u odnosu na poslovanje matične organizacije, ali podržavaju njene socijalne programe kroz dodatna finansiranja. Eksterna socijalna preduzeća generalno nemaju koristi od podjele troškova ili sinergije programa s osnivačem, i zbog toga, da bi koristila svojoj namjeni, ona moraju biti u potpunosti profitabilna. Eksterna socijalna preduzeća mogu biti strukturisana u okviru matične organizacije kao profitni centar, ili odvojeno, kao neprofitna ili profitna podružnica.

"Mjesto jagoda"

Italija

Sedamdesetih godina prošlog vijeka u Trstu u parku San Giovanni na prostoru psihijatrijske klinike započet je revolucionarni poduhvat ljudi sa mentalnim poteškoćama, zavisnika o drogama, alkoholu, drugih ljudi iz marginalizovanih grupa, zajedno sa medicinskim sestrama i doktorima. Svi zajedno, okupili su se oko formiranja socijalne/društvene zadruge *// Posto delle fragole* (Mjesto jagoda) sa ciljem da organizuju ugostiteljske usluge. Tako je i nastala socijalna/društvena zadruga *// Posto Delle Fragole* ili Mjesto Jagoda, koja je otvorila mogućnosti radnog angažovanja bivših pacijenata psihijatrijske klinike. U početku je otvoren restoran-bar, a potom i hotel Tritone i kreativna radionica, koji posluju u okviru ove socijalne/društvene zadruge. Socijalnom/društvenom zadrugom upravljaju ljudi iz reda diskriminisanih i socijalno isključenih grupa, ljudi sa invaliditetom i drugi.

Isti autori (Halilbašić, Osmanković i Talić, 2015) navode i različite operativne modele društvenih/socijalnih preduzeća. Svaki od operativnih modela koje su razmatrali mogu se podvesti pod jedan od gore navedenih tipova socijalnih preduzeća (interna, integrisana ili eksterna socijalna preduzeća). Operativni modeli ne smiju se miješati sa pravnom formom socijalnih preduzeća, već oni prvenstveno ilustruju moguće konfiguracije koje se koriste za stvaranje socijalne vrijednosti (mjerljivog uticaja) i ekonomske vrijednosti (prihoda). Neki od osnovnih modela koje bismo izdvojili, a koji su većinom primjenljivi i u našoj sredini, su:

- Model preduzetničke podrške – prodaje poslovnu podršku i finansijske usluge svojoj ciljnoj grupi ili "klijentima", samozaposlenim pojedincima ili privrednim društvima. Zatim, ciljna grupa socijalnog preduzeća dalje prodaje svoje proizvode i usluge na tržištu. Uobičajeni tipovi biznisa koji primjenjuju ovaj model su finansijske institucije (npr. mikrokreditne organizacije), menadžment i konsalting agencije, profesionalne usluge (računovodstvo, pravno i tržišno savjetovanje i informacije), tehnologija i servisi koji podržavaju preduzetnike.
- Model posrednika na tržištu – osigurava usluge svojoj ciljnoj grupi ili "klijentima", malim proizvođačima (pojedinci, privredna društva ili zadruge), kako bi im pomogla da pristupe tržištu/tržištima. Usluge socijalnih preduzeća dodaju vrijednost proizvodima ciljne grupe, a generalno ove usluge uključuju proizvodnu i marketinšku podršku i kredite. Posrednik na tržištu ili u potpunosti kupuje proizvode svoje ciljne grupe ili ih uzima po konsignacionom principu pa ih zatim prodaje na tržištu uz odgovarajuće marže. Uobičajeni tipovi poslovanja koji primjenjuju ovaj model su marketinške agencije, privredna društva koja se bave prodajom robe široke potrošnje, kao i poslovi prodaje prehrambenih i poljoprivrednih proizvoda.
- Model zapošljavanja – kreira prilike za zapošljavanje i poslovne obuke svojoj ciljnoj grupi ili "klijentima", osobama s poteškoćama u zapošljavanju, kao što su osobe s invaliditetom, beskućnici, bivši prestupnici i slično. Ove organizacije funkcionišu tako što preduzeće zapošljava svoju ciljnu grupu i prodaje njihove proizvode i usluge na tržištu. Popularni tipovi preduzeća koja se bave zapošljavanjem svojih klijenata su preduzeća za higijensko održavanje stambenih i poslovnih prostora, kompanije za uređenje prostora, kafići, knjižare, radnje s poklonima, kurirske usluge, obrada drveta i mehaničke popravke.
- Model zadrugarstva – osigurava direktnu korist svojoj ciljnoj grupi ili "klijentima", članovima kooperative, kroz usluge članovima: informacije o tržištu, tehnička/savjetodavna podrška, kolektivni ugovori, pristup proizvodima i uslugama, pristup eksternim tržištima za proizvode i usluge članova. Članstvo zadruge često se sastoji od više malih proizvođača iz iste grupe proizvoda ili zajednice s istim potrebama.

- Model povezivanja s tržištem – olakšava trgovinske odnose između ciljne grupe ili "klijenata", malih proizvođača, lokalnih preduzeća i kooperativa i eksternog tržišta. U ovom slučaju socijalno preduzeće funkcioniše kao broker (posrednik), povezivanjem kupaca s proizvođačima i obrnuto, i naplaćivanjem ove usluge. Tipovi ovih socijalnih preduzeća uključuju uvoz-izvoz, istraživanje tržišta i brokerske usluge.
- Model subvencionisanja usluga – prodaje proizvode ili usluge eksternom tržištu i ostvarene prihode koristi za finansiranje socijalnih programa. Nепrofitне организације које примјенjuју овај модел socijalnog preduzeћa обављају разлиčite vrste poslova, и већина њих улази своја материјална (zgradu, zemlju ili opremu) или nematerijalna sredstva (metodologiju, znanje, odnose ili brend) као основу за svoje preduzetničke активности.

Potrebno je naglasiti da socijalna preduzeća najčešće kombinuju neke od navedenih operativnih modela kako bi iskoristila šanse i na komercijalnom tržištu i u socijalnim sektorima. Kombinovanje je upravo preporučljiva strategija za ostvarivanje maksimalnog socijalnog uticaja, kao i za diverzifikaciju prihoda osvajanjem novih tržišta ili pokretanjem novih preduzeća.

Špajz

NODAS

Njemačka nevladina organizacija Help Hilfe zur Selbsthilfe e.V. je u saradnji sa lokalnom nevladinom organizacijom NODAS u aprilu 2014. godine otvorila prvu prodavnicu domaćih proizvoda, proizvedenih od strane malih proizvođača u BiH koji su podržani od strane Help-a. Njihov cilj je da daju doprinos socioekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine i to na vrlo jednostavan način, putem ponude proizvoda malih bh. proizvođača čiji proizvodi zavređuju punu pažnju zbog kvaliteta i načina proizvodnje, a istovremeno im se pruža podrška u daljem radu i razvoju. U ŠPAJZ-u se mogu naći domaća jaja, razne vrste sireva, domaće prerađevine od mesa, svježe povrće, voće i začinsko bilje, domaće sirče, turšija, ajvar, vrste meda, propolis, matična mlijec, kao i drugi proizvodi od meda, ljekoviti čajevi, proizvodi na bazi ljekovitog bilja (sirup, melemi, kreme) te razne vrste domaćeg brašna. Svi proizvodi su proizvedeni bez upotrebe bilo kakvih vještačkih dodataka, a kvalitet i ispravnost kontroliše Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo i Veterinarski fakultet u Sarajevu. Do sada je podržano više od 1.500 biznisa, koji uspješno doprinose socioekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine. Prodavnica ŠPAJZ posluje na principu "fair trade" trgovine, čime se omogućava da kupovinom u ovoj prodavnici direktno budu pomognuti mali proizvođači, kao i da se podstaknu i drugi da djeluju na isti način kako bi pomogli razvoj poljoprivredne proizvodnje i održive ekonomije u Bosni i Hercegovini.

Međutim, kao što je i ranije navedeno, važno je istaći činjenicu da pojam socijalnog preduzeća opisuje principe djelovanja i namjenu poslovnog subjekta, kao i specifičnosti načina upravljanja, a ne isključivo njegov pravni status. Navedeno podrazumijeva da socijalno preduzeće može biti formirano u različitim pravnim/institucionalnim oblicima (bilo kao privredni subjekt, organizacija civilnog društva, zadruga ili neki drugi organizacioni oblik), kao i u skladu sa različitim zakonima (na primjer, po Zakonu o privrednim društvima ili po Zakonu o udruženjima i fondacijama). Bitno je naglasiti da je za afirmaciju i razvoj socijalnog preduzetništva, a time i socijalnih preduzeća, važna međusektorska saradnja i doprinos svih činilaca u društvu: civilnog društva, privrede, institucija obrazovanja i institucija javne uprave. Ono što je najbitnije za sticanje statusa socijalnog preduzeća su principi na kojima je bazirano njihovo djelovanje i ispunjavanje uslova za sticanje statusa društvenog/socijalnog preduzeća.

Tako je i u Platformi (Vlada RS, 2018) navedeno da socijalno preduzeće može biti osnovano u formi privrednog društva, udruženja građana, fondacija, zadruge i drugih formi, ako to nije suprotno cilju njegovog osnivanja. Osnovna zakonska regulativa bitna za osnivanje i rad udruženja, privrednih društava i drugih pravnih formi koje mogu steći status socijalnog preduzeća, navedena je u prethodnom poglavljtu. Za sticanje statusa socijalnog preduzeća, Platforma predviđa sljedeće:

- Višak prihoda u odnosu na rashode (dubit) socijalno preduzeće mora upotrijebiti za nastavak i/ili proširenje obavljanja društveno korisne aktivnosti, u skladu sa svojim osnivačkim dokumentom u minimalnom procentualnom udjelu većem od 50% ostvarenog viška u tekućoj godini.
- Na osnovu pisane odluke nadležnog organa socijalnog preduzeća, višak prihoda u visini do 20% ostvarenog viška u tekućoj godini moguće je razdijeliti i za druge svrhe, u skladu sa zakonom i aktima preduzeća.
- Socijalna preduzeća su obavezna zaposlenima omogućiti učestvovanje u upravljanju i odlučivanju o pitanjima relevantnim za njihov radno-pravni status, na način uređen zakonom i opštim aktom (statutom) socijalnog preduzeća.
- Socijalna preduzeća nastoje u najvećoj mogućoj mjeri da osiguraju vlastitu održivost djelovanjem u skladu sa principima tržišne ekonomije. To znači da se socijalnim preduzećem može nazvati privredni subjekat koji, uz primjenu svih prethodnih principa, najmanje 51% prihoda ostvaruje kroz tržišnu djelatnost, u šta se ubrajaju i svi prihodi ostvareni poslovnim aktivnostima čiji je naručilac javni sektor.
- Principi tržišnog mjerjenja uspjeha nisu jedina mjeru za određivanje uspjeha socijalnog preduzetništva. Uspjeh treba biti mјeren i ostvarenim društvenim uticajem i stvorenim vrijednostima.

Kao moguća ograničenja u sticanju statusa socijalnog preduzeća navedena su:

1. Status socijalnog preduzeća ne može imati privredno društvo koje ostvaruje oporezivu dobit nesrazmjernu u odnosu na obim proizvodnje i ukupan broj zaposlenih, ili ne ulaze dio sredstava od ostvarene oporezive dobiti na način određen Platformom. Međutim, profitna društva mogu biti osnivači socijalnog preduzeća koje posluje u skladu sa propisima koji uređuju socijalno preduzetništvo.
2. Socijalnim preduzećem ne mogu biti proglašena pravna lica koja su sastavni dio ili su direktno povezana sa političkim partijama. Resursi, javni imidž i rezultati rada socijalnog preduzeća ne mogu biti uključeni u političke kampanje i/ili promociju političkih kandidata.
3. Socijalnim preduzećem se ne mogu direktno proglašiti fizička lica, koja obavljaju privrednu djelatnost (zanatske radnje, poljoprivredna gazdinstva). Ova fizička lica, međutim, mogu postati osnivači socijalnih preduzeća u nekoj od pravnih formi u skladu sa zakonom i drugim propisima.
4. Status socijalnog preduzeća ne može steći pravno lice čije aktivnosti osiguravaju primarnu/isključivu korist samo članovima određenog tijela ili zaposlenim licima tog preduzeća.

Prednacrtom Zakona o razvoju društvenog preduzetništva RS (Vlada RS, 2018) dalje je definisano da:

1. Društveno/socijalno preduzeće je pravno lice koje se može osnovati kao privredno društvo, zadruga, udruženje građana, fondacija, ustanova ili u nekoj drugoj pravnoj formi, u skladu sa posebnim propisima i osnivačkim ili drugim odgovarajućim aktom.
2. Društveno/socijalno preduzeće mogu osnovati domaća i/ili strana pravna i/ili fizička lica.
3. Društveno/socijalno preduzeće može biti u mješovitom vlasništvu, ali udio privatnog vlasništva mora biti više od 50%.
4. Društveno/socijalno preduzeće ne može biti osnovano u formi javnog preduzeća ili javne ustanove.
5. Društveno/socijalno preduzeće se registruje kod nadležnog registracionog organa u skladu sa posebnim propisima kojima se uređuje registracija poslovnih subjekata, udruženja i fondacija, zadruga, ustanova ili drugih formi pravnih lica.

Uslovi za sticanje statusa društvenog/socijalnog preduzeća su bazirani na principima iznesenim i u okviru Platforme, ali je u okviru Prednacrta Zakona istaknut način ostvarivanja društvenog uticaja ili rezultata, i to na načine:

1. zapošljavanjem pripadnika/ca marginalizovanih ili ugroženih društvenih grupa, uključujući, ali ne ograničavajući se na dugoročno nezaposlena lica starija od 45 godina, osobe sa invaliditetom, pripadnike/ce etničkih manjina ili drugih marginalizovanih manjina, lica u

- stanju socijalne potrebe koja ostvaruju pravo na novčanu pomoć, raseljene ili izbjeglice, samohrane nezaposlene roditelje, lica koja su bila na izdržavanju kazne zatvora, žrtve trgovine ljudima, nasilja u porodici, seksualnog nasilja ili eksploracije, zavisnike/ce ili bivše nezaposlene zavisnike/ce od alkohola ili drugih opojnih sredstava i druga lica definisana posebnim propisima o socijalnoj zaštiti, ljudskim pravima ili zapošljavanju, u procentu ne manjem od 50% od ukupnog broja zaposlenih, o čemu se pribavlja i mišljenje nadležnog organa uprave,
2. pružanjem socijalnih usluga korisnicima/ama o čemu se pribavlja i mišljenje nadležnog organa uprave,
 3. humanitarnim davanjima korisnicima/ama ili njihovim udruženjima,
 4. obavljanjem djelatnosti (o čemu se pribavlja i mišljenje nadležnog organa uprave) radi:
 - a. zaštite i unapređenja životne sredine,
 - b. razvoja i unapređenja kulture,
 - c. razvoja i unapređenja sporta,
 - d. zaštite i unapređenja zdravlja,
 - e. zaštite i unapređenja obrazovanja i vaspitanja,
 - f. obavljanja drugih djelatnosti kojima se ostvaruje društveni uticaj ili rezultat.

Analizirajući dostupnu literaturu utvrđeno je da su organizacije koje imaju status društvenog/socijalnog preduzeća najčešće osnovane u formi udruženja građana (u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama) ili društva ograničene odgovornosti (u skladu sa Zakonom o privrednim društvima), ali i zadruga. Naravno, ovo nisu isključivi oblici organizovanja i potrebno je razmotriti najprimjenljivije opcije, organizacione oblike i vlasničke strukture prilikom osnivanja društvenih/socijalnih preduzeća. U skladu sa navedenim, i koraci prilikom osnivanja društvenog/socijalnog preduzeća zavise od pravne forme u kojoj se društveno/socijalno predužeće osniva, a što je detaljno definisano zakonskim i podzakonskim aktima, koje je potrebno detaljno analizirati prilikom osnivanja.

U saradnji sa Područnom privrednom komorom Banjaluka, nastojali smo izvršiti mapiranje socijalnih preduzeća koja su aktivna na području Grada Banjaluka. Međutim, ne postoji jasno definisani kriterijumi koji omogućavaju uspostavljanje i ažurno vođenje registra socijalnih preduzeća na nivou Grada. Postoje organizacije i privredna društva čija djelatnost je bazirana na principima socijalnog preuzetništva, ali njihova jasna klasifikacija trenutno nije mogla biti izvršena. Upravo to je razlog koji ukazuje na neophodnost da se iniciraju aktivnosti koje će omogućiti definisanje i jasnog razvrstavanja socijalnog/društvenog preduzeća u registrima poslovnih subjekata (u APIF-u, na primjer). Pored navedenog, dalje je potrebno uspostaviti kvantitativne i kvalitativne instrumente za mjerjenje društvenog uticaja socijalnih preduzeća, i redovno voditi i izvještavati o navedenim pokazateljima (u okviru zvanične statistike za lokalne zajednice).

5. FINANSIRANJE RADA DRUŠTVENIH/SOCIJALNIH PREDUZEĆA

Finansiranje preduzeća i obezbjeđivanje finansijske samoodrživosti je problem sa kojim se suočava većina privrednih društava koja kao osnovni cilj osnivanja deklarišu ostvarivanje profita. Problem finansiranja, održavanja likvidnosti, investiranje, uspostavljanje optimalnog odnosa vlastitih i tuđih izvora finansiranja, izbor modela finansiranja su samo neka od pitanja koja su prisutna tokom cijelog životnog vijeka jednog preduzeća, bilo da se radi o mikro, malom, srednjem ili velikom preduzeću. Razlika postoji i vidljiva je u tome što velika preduzeća imaju veliki tržišni uticaj, uživaju veće povjerenje finansijera, tokom vremena su izgradila dobar imidž i kredibilitet koji im omogućava lakši pristup finansijskim sredstvima, nego što je to slučaj sa mikro, malim i srednjim preduzećima, ili preduzećima koja tek počinju posao. Mali preuzetnici i menadžeri malih i srednjih preduzeća susreću se sa nizom prepreka koje im otežavaju pristup finansijskim sredstvima, koja bi im u datom trenutku otklonila problem trenutne nelikvidnosti, problem konkurentnosti, poboljšala kvalitet poslovanja ili služila za proširenje postojećeg biznisa.

Situacija se umnogome usložnjava ukoliko se radi o socijalnom preduzeću, upravo iz razloga što se djelovanja ovih preduzeća ne usmjeravaju isključivo na ostvarivanje profita, već prvenstveno na ostvarivanje (ili davanje doprinosa) programskih ciljeva zbog kojih su osnovana. To podrazumijeva da socijalna preduzeća ne mogu isključivo da se vode tržišnim principima, već moraju usklađivati ekonomsku i socijalnu stranu, ali to dovodi do realne činjenice da su socijalna preduzeća, kao oblik preuzetništva, organizacije koje karakteriše izvjestan (manji ili veći) stepen ekonomskog rizika. Upravo to je tema koja konstantno zaokuplja pažnju menadžmenta i predstavlja jedan od najbitnijih segmenata od kojeg zavisi uspješno poslovanje socijalnih preduzeća.

Kako bi bile ostvarene pretpostavke za ispunjavanje misije, ostvarenja ciljeva i održivosti (finansijskog, prije svega), svako socijalno preduzeće treba da posveti pažnju pokrivanju rashoda prihodima, odnosno iznalaženju sredstava za implementaciju i kontinuitet svojih aktivnosti. Za razliku od "klasičnih" privrednih društava, gdje kapital i profit predstavljaju srž postojanja, za socijalna preduzeća novac nije osnovni cilj, nego alat za lakše postizanje željenih ciljeva. Upravo zbog te činjenice, redovno funkcionisanje socijalnog preduzeća se odvija uz predanost zaposlenih, volontera i donatora, često sa ograničenim materijalnim i finansijskim resursima. Upravo zbog toga je i utemeljena tvrdnja da socijalna preduzeća posluju u mnogo dinamičnijem i promjenljivijem okruženju nego što je to karakteristično za tradicionalna preduzeća. Ipak, uвijek treba imati u vidu da se socijalna preduzeća i osnivaju da bi se obezbijedio (relativno) stalni izvor prihoda za rješavanje određenih problema, a finansiranje igra odlučujuću ulogu u njihovom funkcionisanju. U skladu sa navedenim, socijalna preduzeća nemaju mogućnost da se isključivo oslanjaju na njihov "socijalni" karakter, već da poslovanje (i postojanje) usklade sa realnim uslovima na tržištu i maksimalno baziraju na održivim ekonomskim principima. Naravno,

“socijalni” karakter ove vrste preduzeća treba da bude iskorišten i za privlačenje određenih vrsta finansija (od strane države, lokalne zajednice i slično), ali je potrebno uvijek imati u vidu da je trajna finansijska održivost moguća jedino ukoliko se takvi izvori finansiranja pravilno kombinuju sa realnim prihodima ostvarenim u tržišnoj utakmici. Međutim, i prema iskustvima iz regionala, sektor socijalnog preduzetništva se često u najvećoj mjeri oslanja na finansiranje putem bespovratnih sredstava, donacija i subvencija, ali se često dešava i da dostupni finansijski instrumenti koje obezbjeđuju država, razvojni fondovi i poslovne banke nisu prilagođeni specifičnim potrebama socijalnih preduzeća. Finansijski i društveni aspekti se ne uzimaju u obzir na adekvatan način i često nisu fleksibilni kada je riječ o različitim pravnim oblicima funkcionisanja socijalnih preduzeća.

Korak po korak

Smart kolektiv

Korak po korak je program koji Smart kolektiv sprovodi u saradnji sa Erste bankom i Start-up Alijansom sa ciljem ekonomskog i socijalnog osnaživanja start-up firmi i socijalnih preduzeća kroz različite pakete edukativne, finansijske i mentorske podrške. Pristup finansijskim sredstvima je jedan od najvećih problema socijalnih preduzeća u Srbiji i ”Korak po korak” predstavlja prvi komercijalni finansijski proizvod za socijalna preduzeća bez obzira na njihovu pravnu formu. Konkurs je otvoren stalno i do sada je kredit u okviru programa odobren za četiri socijalna preduzeća, a isti se odnosi na:

- Finansijska podrška podrazumijeva investicioni kredit sa rokom otplate do pet godina i kredit za trajna obrtna sredstva sa rokom otplate do tri godine u dinarima i u evrima.
- Edukativna podrška podrazumijeva pristup edukativnoj platformi korakpokorak.rs na kojoj se nalazi devet edukativnih modula. Svaki modul predstavlja jedan segment biznis plana. Cilj ovih modula je da preduzećima pomogne u pisanju biznis plana. Takođe, preduzeća koja dobiju kredit proći će kroz set stručnih radionica koje će im pružiti razna znanja koja će direktno doprinijeti razvoju i rastu biznisa.
- Mentorska podrška podrazumijeva da će korisnicima kojima se odobri kredit biti dodijeljen biznis mentor na osnovu njihovih potreba koji će ih savjetovati u razvoju poslovanja i pomoći im da postave i prate svoje ciljeve razvoja. Kao partner na projektu, mentorsku podršku preduzećima pruža Smart kolektiv. Potencijalni kandidati dobijaju podršku pri apliciranju za kredit i pripremi biznis plana za apliciranje, dok socijalna preduzeća kojima je kredit odobren dobijaju mentorsku podršku tokom perioda od šest mjeseci ili godinu dana.

Prema istraživanjima socijalnih preduzeća provedenih u Srbiji za 2016. godinu (Smart kolektiv, 2017), najveći broj socijalnih preduzeća prihode ostvaruje kroz pružanje usluga 47.5% (socijalne, zdravstvene, turizam, kultura itd), a zatim slijede proizvodnja sa 32,5%, poljoprivreda sa 12,5% i edukacija sa 7.5%. Sa druge strane, utvrđeno je da se organizacije koje ostvaruju manje prihode uglavnom bave pružanjem usluga, dok se one organizacije koje ostvaruju najveće prihode bave proizvodnjom. Prema istom istraživanju, većina socijalnih preduzeća koristi mogućnosti hibridnog finansiranja, odnosno oslanja se u svom radu i na više izvora prihoda - prihode od donacija (donacije javnog sektora, domaćih i stranih donatora i fondacija, donacije i sponsorstva kompanija) i prihode od prodaje i usluga. S tim u vezi, kod 50% socijalnih preduzeća prihodi od donacija čine više od 30% od ukupnih prihoda, dok kod 30% prihodi od donacija čine više od 50% od ukupnih prihoda. U ukupnom uzorku, kod 55% socijalnih preduzeća prihodi od prodaje i usluga čine više od 30% ukupnih prihoda, dok kod 35% ovi prihodi čine više od 50% od ukupnih prihoda. Godišnje prihode od prodaje proizvoda i usluga u visini od 100% ostvaruje samo 7,5% preduzeća. Kada su u pitanju izvori finansiranja, 65% socijalnih preduzeća koristilo je bespovratna sredstva iz javnog sektora, 55% bespovratna sredstva stranih donatora i fondacija, 52,5% sredstva domaćih donatora i fondacija, te 37,5% donacije od kompanija. Prihode od članarina imalo je 25% socijalnih preduzeća, prihode od prodaje proizvoda i usluga njih 85%, dok je 15% imalo prihode od pružanja socijalnih usluga. Ostale izvore prihoda čine krediti - 7,5% ispitanih i drugo 7,5%.

Sve navedeno ukazuje na činjenicu da socijalna preduzeća (u kojem god pravnom obliku funkcionalisala) moraju kombinovati više izvora prihoda kako bi ostvarila finansijsku stabilnost i nezavisnost, i kako bi stekla realne pretpostavke za realizaciju ciljeva zbog kojih su i formirana. Analizirajući dostupnu literaturu, identifikovali smo nekoliko osnovnih izvora finansiranja, odnosno ostavarivanja prihoda, a koji predstavljaju kombinaciju:

1. tržišnih prihoda i
2. netržišnih prihoda.

Tržišne prihode čine prihodi od prodaje robe i usluga privatnom i javnom sektoru. Ove prihode možemo posmatrati kao poslovne ili finansijske prihode, ali u svakom slučaju predstavljaju finansijska sredstva ostvarena realizacijom proizvoda i/ili usluga na tržištu. Naravno da ova vrsta prihoda zavisi od vrste djelatnosti socijalnog preduzeća. U okviru ovog priručnika će se kroz primjere dobre prakse ukazati na neke od uspješnih domaćih i inostranih poslovnih djelatnosti, koje mogu poslužiti kao ideja za poslovne djelatnosti socijalnih preduzeća na osnovu kojih će ostvarivati tržišne prihode. Ali, nije dovoljno imati samo ideju (ma koliko ona dobra bila), jer mnogo ljudi ima ideju, ali nema želju, viziju niti znanje da je komercijalizuju. Zbog toga je potrebno posebno istaći činjenicu da svaki osnivač/i socijalnog preduzeća treba da izvrši detaljnu analizu tržišta (po mogućnosti izradom detaljnog biznis plana, analizom ponude i

potražnje, mikro i makro okruženja, dobavljača, konkurenције i slično), razmotri raspoložive ljudske i materijalne resurse, napravi detaljnu analizu svih potencijalnih rizika, i na bazi svega toga definiše vrstu djelatnosti kojom će se baviti, odnosno kojom će ostvarivati tržišne prihode. Treba imati u vidu i da postoje različiti načini pokretanja novih preduzeća, kao što su start-up, kupovina postojećeg preduzeća ili franšizing poslovi. Svaki od navedenih načina ima svoje prednosti i nedostatke, sa kojima se osnivači moraju dobro upoznati. Tržišni izvor prihoda je bitan u ostvarivanju dugoročne finansijske stabilnosti socijalnih preduzeća, ali zbog svih karakteristika i ograničenja u radu ove vrste preduzeća, mora se koristiti "hibridni" odnosno kombinovani način finansiranja, odnosno tržišni prihodi moraju biti kombinovani sa netržišnim prihodima.

Netržišne prihode čine donacije, grantovi, sponzorstva, subvencije, krediti (zaduživanje). Posebno je potrebno istaći i vlasnički kapital, koji može biti obezbijeđen iz različitih izvora, a koji može biti presudan u početnoj fazi razvoja socijalnog preduzeća.

Vanjskotrgovinska komora BiH

ECOS

Vanjskotrgovinska komora BiH, Institut za edukaciju ECOS Sarajevo sa projektom povećanja kompetencija novonezaposlenih žena na tržištu rada kroz osposobljavanje za aktivno traženje posla samozapošljavanjem i uključivanjem u informaciono društvo, informatičkim opismenjavanjem i socijalnim uključivanjem.

5.1. Grantovi, donacije i sponzorstva

Donacije i grantovi predstavljaju vid bespovratne podrške u vidu materijalnih dobara ili novčanih sredstava. Preduzeće donaciju/grant dobija od pravnog ili fizičkog lica, sve u svrhu viših, opštekorisnih ciljeva, poput društveno korisnih, ekoloških, socijalnih i slično. U donatore ubrajamo bilateralne donatore, multilateralne donatore, kao i privredna društva, ali i ostala pravna i fizička lica koja djeluju na lokalnom nivou. Sa druge strane, sponzorstvo je takođe bespovratno davanje sredstava, ali se od sponzorisanog očekuje neka vrsta (protiv)usluge, najčešće u vidu promovisanja organizacije koja je omogućila sredstva za sponzorstvo.

Grant predstavlja najtradicionalniji način finansiranja organizacija orientisanih na ostvarivanje pozitivnih promjena u društvu. Uprkos svim ograničenjima, bespovratna sredstva iz javnih izvora i privatnih fondacija i dalje ostaju ključni izvor finansiranja socijalnih preduzeća (Smart, 2017).

Nedavna finansijska kriza istakla je nepouzdaru prirodu grantova, budući da donatori i javni izvori mogu donijeti odluku da ne doniraju sredstva u teškim vremenima. Pored toga, proces prijave za bespovratna sredstva malim organizacijama može oduzeti dosta vremena, a često nemaju ni dovoljno razvijene kapacitete za pripremu kvalitetnog prijedloga.

Takođe, nekada donacija ne mora biti direktna u vidu finansijskih sredstava, već se pružaju indirektno, u vidu obezbeđenja sredstava za nabavku opreme, uređenje prostora i što je veoma bitno - jačanja kapaciteta socijalnih preduzeća, u smislu edukacija osoblja, uspostavljanja organizacione strukture, izrade marketing planova, identifikovanja i povezivanja sa dobavljačima i kupcima. Ovaj indirektni način često daje odlične rezultate, posebno ukoliko se radi o novoformiranim preduzećima, jer se time stvaraju kompetencije i omogućava preduzećima da samostalno nastupaju na tržištu i dugoročno ostvare finansijsku samostalnost. U tom smislu, postoji više organizacija koje su osnovane sa ciljem olakšavanja ulaska na tržište i razvoja kapaciteta, a za socijalne preduzetnike sa područja Banjaluke kao bitne možemo istaći:

- **Inkubator društvenih biznisa Fondacije Mozaik** ulaže u Start-up poslove mladih ljudi od 17 do 35 godina u super ranoj fazi. Fokusiran je na mlade žene i muškarce sa potencijalom za društveno preduzetništvo. Poslovne ideje mogu doći iz bilo kojeg sektora, sve dok stvaraju novu društvenu i ekonomsku vrijednost. *Više informacija na internet stranici: <https://mozaik.ba/index.php/2018/11/08/social-business-incubator/?lang=bs>*
- **Inovacioni centar Banjaluka (ICBL)** - prvi moderno opremljeni kombinovani centar za podršku i razvoj preduzetništva u Republici Srpskoj, koji pruža mogućnosti ustupanja na korištenje prostora preduzetnicima, uz veoma povoljne uslove, sa pružanjem savjetodavnih usluga, organizovanja obuka i potrebnih treninga, povezivanja sa različitim interesnim stranama i slično. U okviru ICBL, kombinovane su usluge poslovnog inkubatora, profesionalnog savjetovanja i stručnog usavršavanja. *Više informacija na internet stranici: <https://icbl.ba/>*

Start-up alijansa

Razvojni biznis centar Kragujevac

Razvojni biznis centar Kragujevac, u partnerstvu sa Business Innovation Programs iz Beograda, Encom iz Niša te SMART kolektivom iz Beograda, jedan je od osnivača Start-up alianse Programa Erste banke, osnovane sa ciljem ekonomskog i socijalnog osnaživanja start-up firmi i socijalnih preduzeća u Srbiji, kroz različite pakete edukativne, finansijske i mentorske podrške. Namijenjen je start-up firmama koje imaju istoriju poslovanja manju od 24 mjeseca, socijalnim preduzećima bez obzira na dužinu poslovanja i biznis idejama koje još nisu pokrenute, ali imaju održivu poslovnu ideju i tržišni potencijal. Sam program nudi pomoć u izradi biznis plana, kombinaciju on-line i klasične edukacije, finansiranje poslovnih ideja i projekata, mentorsku podršku i umrežavanje sa drugim preduzećima.

Neki od najvećih donatora, prvenstveno finansijskih grant sredstava aktivnih u BiH, su sljedeći:

- Ambasade raznih zemalja, kao što su Švedska, Norveška, SAD, Njemačka, Švajcarska, Holandija, Italija i Austrija;
- Multilateralne agencije EU (posebno putem Instrumenta za prepristupnu pomoć, odnosno IPA fondova, kao i finansijskog instrumenta Horizon 2020), različite UN organizacije (UNDP, UN Women i ostale), Svjetska banka, kao i Evropska investiciona banka (EIB) i Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD).
- USAID (SAD), GIZ (Njemačka), SIDA (Švedska), čije je pozive uvijek dobro analizirati.

Prema podacima na zvaničnoj internet stranici Investiciono-razvojne banke Republike Srpske, trenutno aktivni programi EU koji su dostupni aplikantima iz Bosne i Hercegovine, a koji svakako treba da budu detaljno analizirani i praćeni i u cilju razvoja socijalnog preduzetništva, navedeni su u tabeli 3.

Tabela 3. Programi EU dostupni aplikantima iz BiH

R. br.	Naziv programa
1.	IPA II (2014-2020) instrument prepristupne pomoći
2.	Interreg IPA program prekogranične saradnje Hrvatska-Bosna i Hercegovina-Crna Gora 2014-2020
3.	Program prekogranične saradnje BiH - Crna Gora
4.	Program prekogranične saradnje Srbija - BiH
5.	Jadransko-jonski program transnacionalne saradnje (ADRION)
6.	Program transnacionalne saradnje Interreg Dunav 2014-2020
7.	Program transnacionalne saradnje 2014-2020 (Interreg MED) Interreg Mediteran
8.	Horizon 2020
9.	COSME
10.	Erasmus+

Neke od organizacija na nivou Republike Srpske i Banjaluke, koje u svrhu unapređenja društveno odgovornog poslovanja izdvajaju grant sredstva za donacije su telekomunikacione kompanije (M:tel, Blic, Elta), banke (Unicredit, NLB banka, Raiffeisen Bank, Sberbank), Banjalučka berza, kao i mnoga privredna društva. Prilikom traženja donacija i sponzorstava, socijalni preduzetnici treba da se fokusiraju na afirmisana i finansijski stabilna privredna društva, uvijek naglašavajući činjenicu da po Članu 17 Zakona o porezu na dobit Republike Srpske, rashodi po osnovu sponzorstva su poreski priznat rashod u iznosu do 2% od ukupnog prihoda u toj poreskoj godini.

Na ovom mjestu, bitno je ukazati i na neke od organizacija koje pružaju podršku (između ostalog i grantove) za pokretanje i razvoj društvenih/socijalnih preduzeća.

Grad Banjaluka

Grad je prepoznao da udruženja građana imaju ulogu u izražavanju za građane značajnih interesa i stavova, kako u lokalnoj zajednici tako i društvu u cjelini i mogu da doprinesu podizanju svijesti građana o važnosti njihovog učešća u društvenim događanjima i unapređenju saradnje sa javnim institucijama. Takođe, udruženja građana i druge organizacije civilnog društva koje realizuju određene razvojne projekte i bave se pružanjem usluga, svojim aktivnostima doprinose zadovoljavanju različitih potreba građana i ostvarivanju određenih promjena u lokalnoj zajednici i šire.

Na području grada, civilni sektor je ostvario značajan nivo razvoja u okviru kojeg se izdvojio dio udruženja koja su svojim radom i aktivnostima značajno uticala na zadovoljavanje potreba i kvalitet života građana, te se mogu posmatrati kao partneri Grada i gradskih javnih ustanova u servisiranju potreba građana na lokalnom nivou.

Upravo grant sredstva Grada za (su)finansiranja projekata udruženja građana predstavljaju jedan od izvora sredstava za socijalna preduzeća. Pripremom kvalitetne projektne aplikacije nakon objavljenog javnog poziva, udruženje može omogućiti bespovratna sredstva za pokretanje i/ili razvoj različitih inicijativa u vezi sa društvenim preduzetništvom.

Više informacija na internet stranici:<http://www.banjaluka.rs.ba/gradjani/udruzenja-gradjana/>

Fondacija Mozaik

Fondacija Mozaik je vodeća neprofitna korporacija (social enterprise) u regiji, u čijem vlasništvu su dva društvena biznisa: EkoMozaik i Agencija MaŠta. Fondacija Mozaik je osnovana 2002. godine, sa ciljem jačanja društvenog kapitala u zajednicama, pružajući građanima i građankama podršku pri pokretanju aktivnosti od zajedničkog interesa kroz mobilizaciju lokalnih resursa. Tako se udruženim snagama utiče na lokalne vlasti, rješavaju vlastiti problemi i poboljšava kvalitet života. Njihov inovativni koncept razvoja Bosne i Hercegovine zasnovan je na jačanju preduzetništva, a prvenstveno preduzetništva mladih. Mozaikova misija je prepoznati, omogućiti i ubrzati razvoj preduzetne omladine, kako bi oni ostvarili svoje pune potencijale i neiskorištene resurse stavili u funkciju društvenog i ekonomskog osnaživanja BiH.

Mozaik godišnje održava četiri događaja, DemoDay I kako bi uložio u minimalne održive proizvode društvenih preduzetnika i 2 DemoDay II kako bi uložio u stvaranje novih kompanija. Planirano je da Mozaik do kraja 2022. godine uloži u oko 125 novih društava sa ograničenom odgovornošću, društvena preduzeća i dodijeli grantove za dodatnih 125 mikro preduzeća.

Dva programa Fondacije Mozaik su Omladinska banka i Impakt Inkubator.

Omladinska banka (Program omladinskih banaka) je visoko participativni i transparentan program za osnaživanje mladih u Bosni i Hercegovini. Među 27 zemalja u kojima je program aktivran, Mozaikova Omladinska banka ima jedne od najboljih rezultata u smislu broja podržanih projekata, mobilnih lokalnih partnera i lokalnih resursa. Preko omladinskih banaka, mlađe žene i muškarci dobijaju grantove za projekte u zajednici, terenu i on-line podršku od strane timova Mozaika i mladih vršnjaka, obuke, podrške u razvoju projekata, prilike za stipendiranje i još mnogo toga. Sa 1.735 projekata zajednica koji su finansirani tokom posljednjih 10 godina, program omladinskih banaka je pomogao mobilizaciji 21.022 lokalnih volontera i značajnih doprinosa od lokalnih zajednica (3 evra od zajednica za svaki evro koji je odobrio Mozaik).

U okviru Mozaika, formirana je i zajednica za aktivizam i preduzetništvo u regionu - Lonac (www.lonac.pro), koji je jedinstveni endoskopni ekosistem za omladinski aktivizam, preduzetništvo i društveno preduzetništvo. Planirano je da do 2026. godine Lonac privuče i ponudi brojne mogućnosti za najmanje 50.000 registrovanih članova, osnaži mlađe kroz grantove za najmanje 5.000 projekata malih zajednica usmjerenih na mlađe, kao i da investira u poslovne prototipe i najmanje 500 novih društvenih preuzeća. Formiran je i Lonac Hub, koji je primarno usmjeran na društvene preduzetnike koji rade u skladu sa principima društvenog preduzetništva, gdje se nude edukacije i treninzi o konkretnim temama koje donose rezultate, pomoći pri pronašlasku prvih korisnika proizvoda, povezivanje sa akterima iz različitih sektora i moderan, u potpunosti opremljen prostor.

Više informacija na internet stranici: www.mozaik.ba

Iz studentske klupe do preduzeća

Urbani krovovi i zelenilo

Da studenti stečeno teoretsko znanje mogu primijeniti u praksi, najbolje pokazuje i primjer sa Šumarskog fakulteta Univerziteta u Banjaluci. Naime, student ovog fakulteta Rajko Kecman je teoretska znanja stečena u okviru predmeta Preduzetništvo u šumarstvu, pod mentorstvom doc. dr Dragana Čomića, realizovao na konkretnoj poslovnoj aktivnosti. Uspješno izrađenim biznis planom, osvojio je prvu nagradu u okviru poziva Republičke agencije za mala i srednja preduzeća RS za 2017. godinu, a zatim i nagradu od 3.300 EUR kao stipendiju za mentorstvo u organizaciji Evropske komisije i Akademije za preduzetnike (Academy of Enterprenuership), a sve u okviru programa Erasmus for Young Enterprenuership. Aktivan rad, odlučnost i preduzetnički duh rezultovali su osvajanjem nagrade Fondacije Mozaik u iznosu od 15.000 KM, čime je stvorena osnova za pokretanje sopstvenog biznisa. S obzirom da je jedan dio prihoda usmjeren na rješavanje društvenih problema, ova poslovna aktivnost ima sva obilježja društvenog preduzetništva. Situacija da u Bosni i Hercegovini nisu identifikovana preduzeća koja se aktivno bave projektovanjem, izvođenjem i održavanjem zelenih krovova (krovne bašte) i zelenih zidova (vertikalne bašte), iskorištena je za osnivanje preduzeća „Urbani krovovi i zelenilo (Urban Roofs & Greens)” d.o.o, čime je Kecman dobio priliku da i u praksi realizuje svoje poslovne ideje. Najnovija nagrada za ovu poslovnu ideju u iznosu od 6.000 KM, osvojena je za društveni uticaj na EFSE turniru u preduzetništву, gdje su se 22 učesnika sa biznis idejama takmičili za vrijedne nagrade.

UniCredit fondacija

UniCredit fondacija je neprofitna korporativna fondacija osnovana 2003. godine kako bi doprinijela razvoju solidarnosti i humanosti u zajednicama i teritorijama u kojima UniCredit djeluje, a posebno u zemljama u kojima je UniCredit prisutan (17 zemalja uključujući Evropu i Centralnu Aziju). UniCredit fondacija predstavlja dodatnu potvrdu zalaganja Grupe UniCredit u promociji kulture moderne korporativne filantropije, što uključuje društvena zalaganja, donacije i volonterski rad. UniCredit fondacija je aktivna u Bosni i Hercegovini već duži niz godina, kroz različite aktivnosti. U 2012. godini, UniCredit fondacija je zaključila i svoj prvi poziv za projekte u Bosni i Hercegovini, koji su povezani sa društvenim poduzetništvom i dječjom zaštitom u lokalnim zajednicama, te objavila odabrane organizacije kojima je dodijeljeno 254.229 KM. U 2014. godini, UniCredit fondacija je objavila drugi po redu poziv za razvoj društvenog poduzetništva, kroz koji je obezbijedila 117.000 KM za tri najuspješnije poslovne ideje.

Više informacija na internet stranici: www.unicredit.ba/ba/banka/csr/fondacija.html

NESsT organizacija

Ova organizacija je angažovana na globalnom nivou na način da prikupljaju donacije i kapital od različitih donatora sa ciljem investiranja u socijalna preduzeća i otvaranje radnih mjesta za marginalizovane grupe. NESsT omogućava kako grantove, tako i podršku u smislu jačanja kapaciteta prilikom osnivanja i razvoja socijalnih preduzeća. Podrška se pruža u periodu 5-7 godina, kako bi socijalna preduzeća prevazišla probleme iz start-up faze, i razvila se u samostalne, funkcionalne i finansijski samoodržive privredne subjekte.

Kao jedan od regionala u kojima NESsT provodi svoje aktivnosti, istaknuti su Rumunija i zemlje Balkana, gdje su fokusirani na socijalna preduzeća iz oblasti ruralnog razvoja, invalidnih lica, etničkih manjina i omladine. Do sada je u ovaj region investirano u 33 socijalna preduzeća, koja su uticala na poboljšanje životnih uslova za 101.000 ljudi. Kreirano je 5.435 radnih mjesta, investirano tri miliona USD i izvršena je obuka za 2.131 socijalnog preuzetnika.

Više informacija na internet stranici: www.nesst.org

YEP - Projekat zapošljavanja mladih

Projekat zapošljavanja mladih (YEP) implementira njemačka kompanija GOPA GmbH, kroz predstavništvo u BiH i uz podršku Vlade Švajcarske putem Ambasade Švajcarske u BiH. Od oktobra 2008. do oktobra 2011. godine, Projekat je finansirala švajcarska Agencija za razvoj i saradnju (SDC) i austrijska Agencija za tehničku saradnju (ADC), dok nastavak projekta (u dvije faze do 2020. godine) samostalno podržava Vlada Švajcarske. Ulaganja koja se mogu finansirati u okviru Programa podrške u poslovanju/YEP Inkubatora poslovnih ideja obuhvataju sljedeće:

- obuku;
- izradu biznis plana;
- izradu prototipa;
- troškove registracije;
- dogradnju ili rekonstrukciju poslovnog ili proizvodnog prostora koji je ili u vlasništvu fizičkog/pravnog lica ili postoji dugoročni ugovor o najmu kojim je regulisan način obračuna ulaganja;
- kupovinu opreme (nove ili polovne, ne starije od pet godina);
- trajna obrtna sredstva, do maksimalno 20% u strukturi ukupnog ulaganja.

Dodijeljena sredstva se koriste za inicijalno finansiranje (eng. seed funding) i finansiranje za razvoj poslovnog poduhvata (eng. scaling-up).

Više informacija na internet stranici: <https://yep.ba/>

5.2. Subvencije, podsticaji i podrška razvoju

Subvencije, odnosno podsticaji, predstavljaju sistemsku finansijsko-materijalnu podršku koju javni sektor dodjeljuje privatnom ili javnom sektoru, sa ciljem unapređenja poslovanja, izvoza i konkurentnosti na tržištu. Veliki broj država koristi subvencije kao oblik državnog podsticaja razvoju privrede. U najširem smislu, subvencije se mogu odrediti kao državna pomoć proizvođačima ili potrošačima za koju država ne prima nikakvu protivnaknadu, ali je uslovljena posebnom vrstom djelatnosti, kojima se direktno ili indirektno doprinosi rješavanju nekog od bitnih državnih socijalno-ekonomskih interesa. Sigurno je da i društveno/socijalno preduzetništvo predstavlja oblast ekonomskog djelovanja koje treba biti podržano od strane države/entiteta/lokalne uprave kako bi se obezbijedio povoljniji tržišni položaj uz istovremeni uticaj na bitna socijalno-ekonomска pitanja. Same subvencije mogu biti direktnе (u novcu) ili indirektnе (olakšice, materijal i slično), a neke od osnovnih su:

- direktno novčano davanje proizvođačima ili potrošačima;
- krediti po kamatnoj stopi nižoj od tržišne, kao i davanje državne garancije kao instrument obezbjeđivanja kredita;
- smanjenje poreske obaveze, odnosno postojanje poreskih olakšica;
- državno učešće u vlasništvu - kada država često zahtijeva od preduzeća nižu stopu prinosa od onih koje bi se postigle na tržištu;
- obezbjeđenje robe i usluga od strane države, po cijenama nižim od tržišnih;
- nabavke dobara i usluga od strane države po cijenama višim od tržišnih;
- državna regulacija određenih djelatnosti ili privrednih grana kojom se povećavaju cijene ili olakšava pristup tržištu.

Neke od izvora subvencija i podsticaja koja mogu koristiti i socijalna preduzeća Banjaluke navodimo u nastavku.

Grad Banjaluka

Grad Banjaluka aktivno radi na poboljšanju ukupnog poslovnog ambijenta, podsticanja privrednog razvoja, privlačenja domaćih i stranih investitora, povećanja zaposlenosti i izvoznih aktivnosti. Socijalna preduzeća koja su u osnivanju ili su im potrebna podsticajna sredstva za dalji razvoj poslovanja, nove proizvode i/ili usluge, treba da analiziraju sljedeće potencijalne izvore sredstava.

Subvencije za povećanje produktivnosti i konkurentnosti privrednika i preduzetnika u funkciji zapošljavanja

Korisnici su privredna društva, preduzetnici, srednje stručne škole i nezaposleni, a subvencije su namijenjene za poboljšanje uslova poslovanja malih i srednjih preduzeća i samostalnih preduzetnika, povećanje njihove konkurentnosti, podršci izvozno orijentisanim preduzećima, povećanja broja zaposlenih i povećanje prihoda budžeta Grada Banjaluka.

Program mjera podrške za preduzetnike, koji ulaze u Poslovnu zonu „Ramići-Banjaluka“

Korisnici su investitori koji ulaze u Poslovnu zonu „Ramići-Banjaluka“, a program mjera podrške ima za cilj povećan broj privrednih društava i preduzetnika, povećan broj domaćih i stranih investitora, povećan broj novih radnih mjesta.

Garantni fond za mala i srednja preduzeća

Korisnici Garantnog fonda mogu biti privredna društva i preduzetnici, a očekivani efekti su povećanje proizvodnje i kupovina osnovnih sredstava i povećan broj novozaposlenih.

Subvencija kamata na kredite za koje se izdaju garancije Garantnom fondu

Korisnici su, kao i kod fonda, privredna društva i preduzetnici, a subvencija kamate na kredite je podsticaj preduzetniku da u toku godine i po planiranom anuitetnom planu izmiruje redovno svoje obaveze i obaveze prema državi, kako bi mogli ostvariti pravo na subvenciju kamate.

Podsticajna sredstva za razvoj poljoprivrede i realizacija projekata u oblasti poljoprivrede

Korisnici ovih sredstava mogu biti poljoprivredna gazdinstva (komercijalna i nekomercijalna) i privredna društva na teritoriji grada Banjaluka, a namjena je stvaranje preduslova za jačanje poljoprivrednog sektora, kao i tržišno orijentisanih proizvođača, povećanje njihove konkurentnosti i smanjenje stope nezaposlenosti.

Podrška razvoju poljoprivrede kroz subvencije za privođenje zemljišta kulturi

Korisnici ovih sredstava su takođe poljoprivredna gazdinstva (komercijalna i nekomercijalna) i privredna društva na teritoriji grada Banjauka, a namjena sredstava je povećanje osposobljenih i uređenih poljoprivrednih zemljišta, povećanje plodnosti zemljišta i sprovedene protiverozivne mјere.

Povlastice kod plaćanja administrativnih taksi

Skupština Grada Banjaluka je na 13. sjednici, održanoj 20. i 21.07.2017. godine, donijela Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o gradskim administrativnim taksama („Sl. glasnik Grada Banjaluka“, br. 26/17) gdje su predviđene određene povlastice kod plaćanja administrativnih taksi, u smislu

da su fizička lica koja prvi put podnose zahtjev za izdavanje rješenja o registraciji preduzetničke djelatnosti oslobođena od plaćanja gradske administrativne takse.

Olkšice pri plaćanju naknade za uređenje gradskog građevinskog zemljišta i rente

Investitorima za izgradnju poslovnih objekata proizvodne i zanatske namjene i za ostale poslovne objekte Odlukom o uređenju prostora i građevinskom zemljištu ("Sl. gl. Grada Banjaluka", br. 15/14 i 8/15) omogućeno je plaćanje naknade za uređenje gradskog građevinskog zemljišta i rente u ratama, uz prethodno obezbjeđenje instrumenata garancija banke, za pravna i fizička lica, na sljedeći način:

- 40%, u roku od osam dana od dana zaključenja ugovora,
- 60%, na odgođeno plaćanje, i to:
 - za izgradnju poslovnih objekata proizvodne i zanatske namjene maksimalno do 24 jednakih mjesecnih rate sa odloženim plaćanjem šest mjeseci od dana zaključenja ugovora;
 - za izgradnju ostalih poslovnih objekata, izuzev privremenih, maksimalno do 12 jednakih mjesecnih rata sa odloženim plaćanjem šest mjeseci od dana zaključenja ugovora.

Naknada za troškove uređenja gradskog građevinskog zemljišta, izračunata u skladu sa odredbama zakona, pravilnika i odredbama ove i Odluke o uređenju prostora i građevinskom zemljištu, umanjiće se za dodatnih 20% ukoliko se izgradnja i legalizacija odnosi na proizvodne objekte.

Ukoliko se investitor odluči da obračunate naknade za izgradnju i legalizaciju, izuzimajući naknade za legalizaciju koje se obračunavaju u fiksnom iznosu, uplati gotovinski odjednom, popust na obračunati iznos naknade za troškove uređenja gradskog građevinskog zemljišta, odnosno razliku naknade za troškove uređenja gradskog građevinskog zemljišta u situaciji kada je investitor sa Gradom zaključio ugovor u smislu Člana 78 Zakona o uređenju prostora i građenju, iznosi:

- za individualni stambeni i stambeno-poslovni objekat, kolektivni stambeni i stambeno-poslovni objekat, pomoći objekat i javne garaže - 25%,
- za poslovni objekat - 30%.

Oslobađanje plaćanja komunalnih taksi

U skladu sa Zakonom o komunalnim taksama („Sl. glasnik RS“, broj 4/12), od plaćanja komunalne takse su oslobođeni obveznici koji obavljaju niskoakumulativne i deficitarne djelatnosti, koji se bave tradicionalnim zanatima, preduzetnici koji prvi put pokreću privrednu ili uslužnu djelatnost, lica kojima je rješenjem nadležnog organa priznato svojstvo člana porodice poginulih, umrlih, nestalih i zarobljenih boraca, RVI i civilnih žrtava rata.

Oslobađanje plaćanja komunalnih taksi u prvoj godini od svog osnivanja

U skladu sa Odlukom o komunalnim taksama ("Sl. glasnik Grada Banjaluka", br. 14/12, 26/13, 16/14, 08/17 i 43/18) od plaćanja komunalne takse, u prvoj godini od svoje registacije, oslobađaju se preduzetnici koji prvi put pokreću privrednu ili uslužnu djelatnost (osim noćnih klubova, noćnih barova, disko barova, disko klubova i diskoteka), kao i svi preduzetnici koji u svojstvu samostalnog zanimanja prvi put pokreću ostale djelatnosti.

Više informacija na internet stranici: www.banjaluka.rs.ba/privreda/podsticaji/?sr_pismo=lat

Gradska razvojna agencija - CIDEA

Gradsku razvojnu agenciju Banjaluka osnovao je Grad Banjaluka, u skladu sa Zakonom o podsticanju razvoja malih i srednjih preduzeća Republike Srpske. Agencija djeluje kao pravno lice i neprofitna organizacija. Nadzor nad njenim radom vrše Skupština Grada i gradonačelnik. Glavni cilj osnivanja agencije je uspostavljanje jedne funkcionalne i operativne jedinice koja se, kao posebno pravno lice, prilagođava promjenama i brzo reaguje u skladu sa razvojnim trendovima i potrebama, te kao takva kontinuirano pokreće, predlaže, priprema i provodi razvojne projekte. Gradska razvojna agencija u skladu s ciljem i misijom svog osnivanja, svakodnevno radi na promociji i unapređenju poslovanja mikro, malih i srednjih preduzeća i preduzetništva kroz razne vidove nefinansijske podrške, od kojih su najznačajnije:

- provođenje inicijativa i aktivnosti za stvaranje povoljnog poslovnog ambijenta putem razvoja instrumenata preduzetničke infrastrukture neophodnih za rast i razvoj sektora malih i srednjih preduzeća i preduzetništva, a samim tim i privrednog razvoja grada u cjelini,
- pružanje stručnih usluga u vezi sa administrativno-pravnim procedurama prilikom osnivanja, poslovanja i razvoja MSP,
- pružanje usluga poslovnog savjetovanja u svakoj fazi razvoja preduzetništva,
- pružanje podrške pri analizi poslovne ideje i izradi poslovnog plana organizovanjem obuka i kroz direktnu saradnju sa potencijalnim privrednicima,
- podrška ženskom, omladinskom, ruralnom preduzetništvu i drugim vidovima socijalnog preduzetništva kroz edukativne i projektne aktivnosti,
- informisanje svih zainteresovanih o dostupnim izvorima finansiranja, uslovima i mogućnostima apliciranja prema istim,
- pružanje podrške pri izradi i realizaciji projekata u cilju apliciranja prema domaćim i stranim donatorima,
- istraživanje i prikupljanje podataka i informacija, analiziranja i izvještavanja u vezi sa stanjem u pojedinim oblastima djelovanja MSP,
- organizovanje i saradnja u organizovanju treninga, seminara i radionica u cilju edukacije i razvoja poslovanja,

- pružanje stručne pomoći u realizaciji domaćih i stranih ulaganja u MSP,
- Podizanje svijesti o značaju preduzetništva kroz stalne kontakte i saradnju sa potencijalnim preduzetnicima i onima koji već vode neki vid poslovanja, kao i pripremu prijedloga i sadržaja za promotivne materijale.

Neki od finansijskih instrumenata koje nudi CIDEA, a koji mogu biti korišteni i od strane socijalnih preduzetnika su:

Garantni fond Gradske razvojne agencije - CIDEA

Na osnovu Zakona o zaduživanju, dugu i garancijama RS, te Zakona o podsticanju razvoja malih i srednjih preduzeća, 2011. godine omogućeno je uspostavljanje Garantnog fonda u okviru Gradske razvojne agencije. Garantni fond predstavlja zajednički projekat Gradske razvojne agencije i Nove banke Banjaluka, i to kao instrument podrške razvoja sektora malih i srednjih preduzeća i preduzetništva. Glavni cilj uspostavljanja ovog fonda je da se omogući preduzetnicima, ali i onima koji tek započinju posao (start up) brži i lakši pristup kreditima putem obezbiđenih kolaterala u vrijednosti od 50% od ukupnog iznosa kreditnog zaduženja.

Program subvencija za kamate po kreditima za koje se izdaju garancije Garantnog fonda

Program subvencija za kamate po kreditima za koje se izdaju garancije Garantnog fonda, namijenjen je privrednim subjektima koji već koriste kreditnu liniju Garantnog fonda, ali i svim budućim korisnicima iste. Ovim programom, koji je usvojila Skupština Grada, dio subvencije na kamate iznosi 50% od ugovorene kamate po kreditu, odnosno 3,75%. Pravo na subvenciju dijela kamata na godišnjem nivou imaju korisnici kredita putem izdavanja garancija Garantnog fonda, pod uslovom da su namjenski uložili sredstva kredita i da uredno vraćaju dospjele anuitete prema otplatnom planu kredita. Postupak odobrenja subvencija kamate u ovoj godini će se voditi za naplaćenu kamatu u prethodnoj godini.

Više informacija na internet stranici: <https://cidea.org/>

Vlada Republike Srpske

Svakako da Vlada RS, u saradnji sa lokalnim zajednicama, omogućava razvoj pravnog i ekonomskog razvoja za razvoj cjelokupne privrede, a time i za razvoj socijalnog preduzetništva. Ministarstva ističu opredijeljenost za pružanje podrške socijalnim preduzetnicima, a na ovom mjestu posebno izdvajamo:

- Ministarstvo privrede i preduzetništva Vlade RS, koje kao jednu od svojih djelatnosti ističe podršku razvoju ženskog i socijalnog preduzetništva, kandidovanje i učešće u realizaciji projekata koji se finansiraju iz sredstava Evropske unije i drugih izvora, i

saradnja sa relevantnim institucijama iz privrede i preduzetništva. Ovo Ministarstvo vodi i ažurira jedinstvenu kontakt tačku za poslovanje (<https://pscserpska.vladars.net/sr/Pages/default.aspx>), odnosno internet portal koji obuhvata postupke, administrativne procedure i formalnosti za pokretanje i obavljanje privrednih djelatnosti, uključujući pružanje usluga, informacije o sprovođenju procesa procjene uticaja propisa u postupku izrade propisa i druge sadržaje od značaja za pružanje kvalitetnih podataka građanima i poslovnim subjektima radi lakšeg pokretanja i obavljanja privrednih djelatnosti;

- Ministarstvo zdravila i socijalne zaštite Vlade RS, koje kao jednu od svojih djelatnosti ističe praćenje stanja socijalne ugroženosti i socijalnih potreba stanovništva, planiranje i koordinaciju stručnog usavršavanja radnika socijalne djelatnosti;
- Ministarstvo porodice, omladine i sporta Vlade RS, koje kao jednu od svojih djelatnosti ističe stvaranje pretpostavki za rješavanje omladinske problematike - zapošljavanje mlađih, poboljšanje njihovog socijalnog statusa, uključivanje u društvo, realizaciju omladinskih projekata, kao i podsticanje aktivnog učešća mlađih u društvu;
- Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Vlade RS, koje kao jednu od svojih djelatnosti ističe profesionalnu rehabilitaciju, ospozobljavanje i zapošljavanje invalida.

Više informacija na internet stranici: <http://www.vladars.net/sr-sp-cyrl/Pages/default.aspx>

Razvojna agencija Republike Srpske

Razvojna agencija Republike Srpske (RARS) osnovana je 2004. godine, u skladu sa Zakonom o podsticanju razvoja MSP, kao pravno lice i neprofitna organizacija. Agencija je nadležna za pružanje stručnih usluga za podsticanje osnivanja, poslovanja i razvoja MSP, pružanje stručnih usluga u cilju podsticanja ulaganja u MSP, podršku uspostavljanju preduzetničke infrastrukture, podršku inovatorskoj djelatnosti, stimulisanje stvaranja novih proizvoda i uvođenja novih tehnologija.

Zakonom je propisano da Razvojna agencija RS pruža podršku za povećanje zapošljavanja, stručno obrazovanje, prekvalifikaciju i dokvalifikaciju radnika, učešće na sajmovima u zemlji i inostranstvu, uspostavljanje saradnje između MSP i Mreže konsultanata, a u njenoj nadležnosti je i vođenje Baze konsulanata za potrebe MSP. Agencija vodi i održava Preduzetnički portal Republike Srpske (<http://www.preduzetnickiportalsrpske.net>), pruža podršku ženskom, omladinskom, ruralnom i drugim vidovima socijalnog preduzetništva, promoviše preduzetništvo i unapređuje saradnju između nadležnih organa jedinica lokalne samouprave i lokalnih, odnosno međuopštinskih agencija za razvoj MSP. Agencija je nadležna za istraživanje i prikupljanje podataka i informacija, analiziranje i izvještavanje u vezi sa stanjem u oblasti MSP. Učestvuje u izradi strateških i drugih razvojnih dokumenata, kao i u pripremi i realizaciji projekata radi

postizanja ciljeva i sprovođenja mjera iz Strategije razvoja MSP i preduzetništva. Agencija je, takođe, zadužena i za saradnju sa međunarodnim institucijama i učestvovanje u izradi i realizaciji međunarodnih i domaćih projekata za podršku MSP.

Više informacija na internet stranici: <http://www.rars-msp.org/>

Zavod za zapošljavanje Republike Srpske

Zavod za zapošljavanje Republike Srpske je javna ustanova osnovana u skladu sa Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 30/10). Zavod za zapošljavanje Republike Srpske je ključna organizacija na tržištu rada, ne samo kao posrednik u zapošljavanju i informacijama o tržištu radne snage, već i kao partner, pospješujući faktor, katalizator pune zaposlenosti i razvoja programa zapošljavanja.

Zavod posreduje između poslodavaca i nezaposlenih lica kako bi pružio pomoć nezaposlenima da u što kraćem roku nađu posao i prilagode svoje kvalifikacije i vještine zahtjevima na tržištu rada, kao i da im obezbijede odgovarajuću materijalnu sigurnost u periodu trajanja nezaposlenosti. Misija ovog Zavoda u dijelu pružanja usluga poslodavcima odnosi se na obezbjeđenje odgovarajućih ljudskih potencijala za uspješno poslovanje njihovih organizacija. Zavod za zapošljavanje Republike Srpske čine centralna služba, sedam filijala i 59 biroa.

Za socijalno preduzetništvo, bitno je istaći program Zavoda za zapošljavanje Republike Srpske kojim se realizuje finansiranje zapošljavanja i samozapošljavanja djece poginulih boraca, demobilisanih boraca i ratnih vojnih invalida koji se raspisuje na godišnjem nivou. Sredstva se odobravaju bespovratno, a doznačavanje sredstava se vrši na sljedeći način:

Za programe samozapošljavanja:

- 70% ugovorenog iznosa biće isplaćeno po potpisivanju ugovora, a po podnošenju odgovarajuće dokumentacije od strane korisnika;
- 30% biće isplaćeno nakon isteka ugovorenog perioda od 12 mjeseci, ukoliko ispunjava obaveze iz ugovora.

Za programe zapošljavanja kod poslodavca:

- 60% sredstava biće isplaćeno po potpisivanju ugovora sa Zavodom i po prijemu radnika,
- 40% sredstava biće isplaćeno nakon isteka ugovorenog perioda od 12 mjeseci ukoliko ispunjava obaveze iz ugovora.

Više informacija na internet stranici: <http://www.zzzrs.net/index.php/>

Privredna komora Republike Srpske

Privredna komora Republike Srpske, sa područnim komorama Banjaluka, Bijeljina, Doboј, Istočno Sarajevo i Trebinje, čini jedinstven komorski sistem Republike Srpske. Komora je nevladina, samostalna, stručno-poslovna organizacija, nezavisna i neprofitna javno-pravna asocijacija privrednih subjekata i privrednih asocijacija sa teritorije Republike Srpske. Aktivnosti Privredne komore RS su, prije svega, usmjerene na zastupanje interesa članica i privrede u cjelini pred organima zakonodavne i izvršne vlasti, kao i na povezivanje privrednika u RS i BiH i unapređenje ekonomskih odnosa privrede RS sa privredama drugih zemalja, stručno osposobljavanje te obezbjeđivanje neophodnih informacija i savjetodavnih usluga za članice komore. Članovi komore su: privredna društva, banke, osiguravajuća društva i druge finansijske organizacije koje obavljaju privrednu djelatnost u Republici Srpskoj. Članovi mogu biti i sljedeći: poslovna i stručna udruženja, interesne asocijacije, naučnoistraživačke i obrazovne institucije, savezi, fondacije, preduzetnici, zemljoradničke zadruge i drugi subjekti koji obavljaju djelatnost od značaja za privrednu, ako pokažu interes za članstvo u komori.

Privredna komora Republike Srpske osnovala je ustanovu za obrazovanje odraslih „Edukativni centar Privredne komore Republike Srpske“, čija je osnovna djelatnost obrazovanje odraslih i njihovo osposobljavanje za određena zanimanja u skladu sa potrebama tržišta rada.

Cilj ove ustanove je da postane centar za obrazovanje i osposobljavanje kadrova za potrebe cjelokupne privrede i da služi kao spona između poslovne zajednice, kadrova na tržištu rada i Vlade Republike Srpske, sa ciljem izgradnje operativnog i elastičnog sistema koji bi relativno brzo odgovorio na zahtjeve privrednika za potrebnim kadrovima.

U cilju povećanja nivoa profesionalnih kompetencija zaposlenih u privredi, Privredna komora Republike Srpske organizuje programe obuke u saradnji sa naučnim institucijama i univerzitetima, te drugim partnerima u skladu sa iskazanim interesom i potrebama privrednika. Komora kontinuirano radi na poboljšanju kvaliteta programa obuke u smislu ponude aktuelnih sadržaja, primjenjivih znanja i vještina, kao i angažovanja renomiranih predavača. Izrada godišnjeg programa edukacije se bazira prvenstveno na zahtjevima članica, a u skladu sa trendovima sticanja novih znanja i vještina na tržištu rada i principima cjeloživotnog učenja.

U skladu sa iskazanim interesom zainteresovanih strana, komora organizuje seminare, radionice, okrugle stolove, javne rasprave zakona, prezentacije i druge događaje.

Za razvoj socijalnih preduzeća na području Banjaluke, naročito su važne aktivnosti Područne privredne komore Banjaluka. Aktivnosti ove područne komore bazirane su na:

- Zastupanju interesa privrede pred organima vlasti i time stvaranja uslova za unapređenje poslovanja;
- Uspostavljanju i unapređenju poslovnih veza sa inostranstvom i predstavljanju privrede Republike Srpske u zemlji i inostranstvu;
- Pružanju usluga stručnog obrazovanja, poslovnog informisanja i savjetovanja.

Za socijalno preduzetništvo, posebno se mogu istaći aktivnosti razvoja ženskog preduzetništva. Područna komora vrši pružanje podrške ženama preduzetnicama kroz povećanje zastupljenosti u privredi, povećanje broja žena na rukovodećim mjestima, odnosno mjestima odlučivanja, unapređenje statusa žena u oblasti preduzetništva kroz različite mjere podrške, predlaganje zakonskih rješenja koja mijenjaju položaj žena na bolje, umrežavanje i regionalno povezivanje sa udruženjima žena preduzetnica koja djeluju pri privrednim komorama ili drugim asocijacijama zasnovanim na ekonomskoj osnovi, učešće na konferencijama, sajmovima, privrednim misijama i drugim sličnim skupovima koji doprinose razvoju ženskog preduzetništva, edukaciju kroz organizovanje seminara sa različitim sadržajem namijenjenih isključivo preduzetnicama, razvoj projekata i učešće u zajedničkim projektima iz oblasti ženskog preduzetništva.

Više informacija na internet stranici: <http://komorars.ba/> i <https://www.bl.komorars.ba/sr>

Garantni fond Republike Srpske

Garantni fond Republike Srpske a.d. Banjaluka je osnovan 2010. godine odlukom Vlade Republike Srpske. Misija Garantnog fonda Republike Srpske je da izdavanjem garancija olakša pristup finansijskim sredstvima privrednim društvima u Republici Srpskoj, s ciljem realizacije njihovih poslovnih ideja i projekata, što svakako može biti od koristi i za socijalna preduzeća u cilju obezbjeđivanja finansijskih sredstava. Djelatnost fonda je izdavanje svih vrsta garancija, supergarancija i kontragarancija za obezbjeđenje dijela obaveze po kreditu ili drugoj finansijskoj obavezi ugovorenim između preduzetnika sa sjedištem, odnosno prebivalištem u Republici Srpskoj, kao nalogodavca garancije i dužnika po obezbijeđenoj obavezi, i banke ili druge finansijske organizacije, kao korisnika garancije i povjerioca po obezbijeđenoj obavezi. U okviru Garantnog fonda, kreirano je više garantnih linija, od kojih kao podršku socijalnom preduzetništvu posebno izdvajamo one za privredna društva, preduzetnike, poljoprivredu, poljoprivredna gazdinstva, te početne poslovne aktivnosti.

Više informacija na internet stranici: <http://garantnfondrs.org/language/bs/homepage-v2-default/>

Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida Republike Srpske

Ovaj fond pruža podršku ciljnim grupama koje se svakako mogu svrstati u potencijalne socijalne preduzetnike, ili mogu aktivno učestvovati u razvoju socijalnog preduzetništva i socijalnih preduzeća. Fond je javna ustanova koja vrši ovlaštenja koja se odnose na sprovođenje profesionalne rehabilitacije, osposobljavanja i zapošljavanja invalida u Republici Srpskoj, a obavlja poslove:

- sprovođenja politike razvoja i unapređivanja profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja invalida,
- isplate novčanog stimulansa za zapošljavanje i samozapošljavanje invalida,
- povrata sredstava uplaćenih doprinosa za zaposlene invalide,
- sufinansiranja programa za održavanje zaposlenosti invalida,
- sufinansiranja programa ekonomске podrške invalida,
- nadzora ostvarivanja prava na novčani stimulans i korištenje drugih sredstava fonda,
- finansiranja ili sufinansiranja privrednih društava za zapošljavanje invalida i radnih centara.

Za socijalne preduzetnike, posebno je bitno istaći Projekat zapošljavanja i samozapošljavanja invalida u Republici Srpskoj, kojim se finansira i sufinansira zapošljavanje kod poslodavca na neodređeni vremenski period, samozapošljavanje i ekonomski podrška, a sastoji se od komponenti:

- Zapošljavanje kod poslodavaca za 40 invalida (za 2019. godinu, izdvajanje je bilo u iznosu od 4.000,00 KM po jednom licu)
- Samozapošljavanje za 20 invalida (za 2019. godinu, izdvajanje je bilo u iznosu od 5.000,00 KM po jednom licu)
- Zapošljavanje 10 invalida koji su registrovali komercijalnu poljoprivrednu djelatnost kao jedino i glavno zanimanje (za 2019. godinu, izdvajanje je bilo u iznosu od 4.000,00 KM)
- Ekonomski podrška za 40 invalida (za 2019. godinu, izdvajanje je bilo u iznosu od 2.500,00 KM po jednom licu)

Više informacija na internet stranici: <http://www.fondinvs.org/srlat/>

Yunus Social Business (YSB)

Ova globalna inicijativa je u stvari mreža različitih subjekata koji podržavaju osnivanje i razvoj biznisa sa društvenim uticajem na globalnom nivou. Sufinansiranjem od strane laureata Nobelove nagrade Muhammeda Junusa (Muhammad Yunus), organizacija je osnovana 2011. godine sa sjedištem u Berlinu, i trenutno daje podršku socijalne preduzetnike u zemljama u

razvoju, među kojima su i zemlje Zapadnog Balkana. Osnovni vid podrške je preduzetnička inkubacija i akceleracija, omogućavanje pristupa kapitalu, kao i razvoj preduzetničkog ekosistema. U YSB je do sada realizovano više projekata podrške socijalnom preduzetništvu, sa fokusom na obezbeđivanje finansijske i nefinansijske podrške socijalnim preduzetnicima u zemljama u razvoju.

Više informacija na internet stranici:<https://www.yunussb.com/>

European Investment Fund - EIF

Pored ostalih aktivnosti, EIF pruža snažnu podršku za investicione aktivnosti koje su usmjerene na postizanje pozitivnog društvenog uticaja. Preduzetnici u ovom polju nastoje se suočiti sa sve većim izazovima evropske socijalne kohezije putem poslovnih modela koji stvaraju oipljive i mjerljive društvene koristi u kombinaciji sa održivim razvojem. Uslovi za dobijanje ove vrste podrške jesu zahtjevni, procedure su kompleksne, ali mogu poslužiti kao odlična podrška za razvoj socijalnih preduzeća. Pored garancija, fonda rizičnog kapitala (Pan-European Venture Capital Fund(s)-of-Funds programme, za koje mogu aplicirati i zemlje Zapadnog Balkana) i ostalih instrumenata, EIF aktivnosti u oblasti socijalnog preduzetništva posebno provodi putem:

- Akceleratora za socijalni uticaj (SIA),
- EFSI Equity Instrument.

Više informacija na internet stranici: https://www.eif.org/EIF_for/social-impact-funds/index.htm

5.3. Bankarski krediti i mikrokreditiranje

Bankarski krediti i mikrokreditiranje mogu služiti kao alternativa socijalnim preduzećima koja nisu spremna (u cilju održavanja visokog stepena autonomnosti prilikom odlučivanja o načinima realizacije postavljenih ciljeva, prvenstveno socijalnih) da koriste izvore finansiranja koji podrazumijevaju udio u vlasničkom kapitalu (samim tim i udio u kontroli, odnosno organima upravljanja i/ili rukovođenja), kao što su na primjer fondovi rizičnog kapitala. Svakako da kredit može predstavljati dobru opciju za preduzeća koja imaju stabilan poslovni model koji im omogućava da svoja dugovanja otplate na vrijeme. Međutim, ukoliko se radi o preduzećima koja su u početnoj fazi razvoja i koja ne ostvaruju (ili ne ostvaruju kontinuelno) prihode (tržišne i netržišne), kreditna i/ili mikrokreditna zaduženja mogu biti nepremostiva finansijska obaveza i početak kraja rada socijalnog preduzeća. Kredit je ustvari određeni novčani iznos koji je banka ustupila na korištenje klijentu na određeno vrijeme, pod određenim uslovima i uz plaćanje naknade - kamate, kao cijene korištenja tih sredstava. Krediti prema svojoj namjeni mogu biti nemamjenski ili gotovinski i namjenski, kao što su: potrošački, stambeni, investicioni ili krediti za

obrtna sredstva. Poslovima kreditiranja pravnih i fizičkih lica mogu se baviti isključivo banke i druga pravna lica koja su dobila dozvolu za rad Agencije za bankarstvo Republike Srpske.

Bez namjere da detaljnije obrađujemo kompleksnu problematiku kredita, ističemo činjenicu da se prije ovakve vrste zaduživanja socijalni preduzetnici moraju dobro informisati o svim ugovornim obavezama koje proizilaze iz kreditnog aranžmana. Nominalna i efektivna kamatna stopa, interkalarna i zatezna kamata, EURIBOR, anuitet, grejs period, kredit sa valutnom klauzulom ili kredit vezan za stranu valutu, su samo neki od pojmove koji se moraju poznavati kako bi se donijela ispravna odluka i izabrao najbolji ponuđač kredita. Cijena pozajmljenih sredstava se uglavnom poistovjećuje sa kamatnom stopom. Ukoliko se radi o pribavljanju sredstava uzimanjem kredita, ne treba biti ključni faktor samo kamata kao cijena tog kredita. Cijena kredita je relativna kategorija i pitanje je šta banka, kada odobrava kredit, smatra cijenom kredita. Da li je to sama kamata ili su to i dodatni troškovi provizije banaka, troškovi obrade zahtjeva, nalazi sudskih vještaka za procjenu pokretnih ili nepokretnih stvari koje se zalažu kao garancija, troškovi upisa hipoteke u zemljišne knjige, troškovi ovjere ugovora u nadležnom sudu, mjenice i drugo. Cijena kredita treba da se okarakteriše kao povoljna tek kada se uzmu u obzir svi troškovi koje će društvo imati do momenta realizacije kreditnih sredstava, a mogu se direktno vezati za dobijanje sredstava. Potrebno je istaći i da se prilikom kalkulacije kredita koristi složen kamatni račun ("kamata na kamatu"), tako da kamatne stope koje samo izgledaju neznatne (4-5%) mogu u konačnici dovesti do situacije nemogućnosti vraćanja kreditnog zaduženja. Takođe, prilikom otplate kredita, u okviru anuiteta (glavnica+kamata) najveći dio se odnosi na vraćanje kamate, a manji dio na otplatu glavnice. Sve navedeno ukazuje na to da socijalni preduzetnici moraju prikupiti sve potrebne informacije, ili još bolje, angažovati dobre savjetnike prilikom donošenja odluke o kreditnom zaduživanju. Kada govorimo o mikrokreditima, i to je vrsta kredita koje nude mikrokreditne organizacije, sa tom prednošću da se lakše odobravaju (manja provjera i osiguranje kredita), ali mogu biti odobreni na manji iznos (u Republici Srpskoj do 50.000 KM) i po znatno većim kamatnim stopama (koja se kreće i do 20%). Još jedan instrument za obezbjeđivanje osnovnih sredstava je i lizing (engleski 'lease'), koji predstavlja poslovni odnos između dva pravna ili fizička lica, koji podrazumijeva da se u određenom vremenskom periodu i

Partner mikrokrediti

Banjaluka

Partner, mikrokreditna fondacija Banjaluka, pruža finansijske usluge ekonomski aktivnoj populaciji kojoj je otežan ili koja nema pristup komercijalnim izvorima finansiranja, za pokretanje i unapređenje biznisa i poboljšanje kvaliteta života. Podržavaju mikropreduzetnike, promovišu učešće žena u biznisu i nude lakši pristup finansijskim uslugama u ruralnim područjima. Djeluju na teritoriji cijele BiH, i pružajući kvalitetne proizvode i tehničku pomoć, pomažu rast životnog standarda, povećavaju zaposlenost podstičući prelazak na tržišnu ekonomiju.

uz dogovorenu naknadu ustupa pravo korištenja prostora i/ili opreme za obavljanje poslovne djelatnosti. Ovaj instrument je dobar i za socijalna preduzeća jer omogućava korisniku da ne veže gotovinska sredstva, a da istovremeno nabavi opremu za poslovni proces. Razlikujemo finansijski i poslovni (operativni) lizing, s tim što je kod prvog podrazumijevano znatno prebacivanje svih vrsta rizika povezanih sa vlasništvom nad zakupljenim sredstvom na korisnika, dok kod operativnog lizinga svi rizici i koristi koje se odnose na vlasništvo nad zakupljenim sredstvom ostaju kod davaoca lizinga.

Da bi se dobio odgovor da li ulaziti u kreditne aranžmane, pitanje opravdanosti investicije je prvo i najbitnije, a odgovor se dobije detaljnom analizom investicije, izradom elaborata, biznis planova, investicionih projekata i drugog, uzimajući u obzir što je moguće više varijabli (promjenljivih) koje mogu (pozitivno ili negativno) uticati na isplativost investicije. Nije rijedak slučaj da preduzetnici izvrše investiranje bez prethodne analize poslovanja, rizika poslovanja i tržišta za eventualno nove proizvode, pa se susreću sa ogromnim poteškoćama prilikom povrata sredstava. Procjena opravdanosti investicije je posebna problematika (koja podrazumijeva analize kao što su neto sadašnja vrijednost, interna stopa prinosa, korist-trošak analiza, kao i analiza osjetljivosti), ali jednostavan savjet je da odobrena kreditna sredstva treba da budu odmah maksimalno angažovana (stavljena u funkciju), a kamata na pozajmljena sredstva mora biti manja od stope prinosa koji će ostvariti investicija, jer samo takvom politikom će se investicija i isplatiti.

Na zvaničnoj internet stranici Agencije za bankarstvo Republike Srpske (<https://abrs.ba/sr/banke/c16>) navedeno je 10 (komercijalnih) banaka (od kojih su dvije u stečaju) i 13 mikrokreditnih organizacija (<https://abrs.ba/sr/mikrokreditne-organizacije/c17>). Na području Banjaluke, filijale imaju i banke koje su registrovane u Federaciji BiH (kao na primjer ProCredit Bank, Intesa Sanpaolo banka, Sparkasse Bank, Ziraat Bank) tako da je velika ponuda različitih kreditnih linija koje mogu da koriste i socijalni preduzetnici/preduzeća za osnivanje ili razvoj poslovnih djelatnosti.

Mnoge banke, ali i mikrokreditne organizacije, ističu opredijeljenost prema društveno odgovornom poslovanju i svakako da socijalni preduzetnici/preduzeća treba da identifikuju i analiziraju ponudu komercijalnih banaka u skladu sa svojim potrebama. Međutim, za socijalna preduzeća je prvenstveno bitno detaljno razmotriti ponude, odnosno kreditne linije koje nudi Investiciono-razvojna banka Republike Srpske.

Investiciono-razvojna banka Republike Srpske (IRBRS) osnovana je 2006. godine, u skladu sa Zakonom o Investiciono-razvojnoj banci Republike Srpske. Registrovana je kao akcionarsko društvo, u kojem 100% vlasništvo ima Republika Srpska. Strateški ciljevi IRBRS su podsticanje investicija i podrška razvoju u Republici Srpskoj. Pored toga, uloga IRBRS ogleda se u profesionalnom i efikasnom upravljanju imovinom Republike Srpske, koja je formalno-pravno registrovana u šest fondova.

Investiciono-razvojna banka sredstva plasira putem odobrenih komercijalnih banaka, a ono što je bitno za socijalne preduzetnike je to da misija IRBRS nije zasnovana isključivo na ostvarivanju profita (kao što je većinom slučaj kod komercijalnih banaka), već je fokus na sveukupnom razvoju. U skladu sa tim, mogu se očekivati niže kamatne stope, ali i različite olakšice i umanjenja ukoliko se radi o nekim od interesnih grupa koje svoje ciljeve rješavaju i putem socijalnog preduzetništva. Tako se od kreditnih linija posebno mogu istaći one za zapošljavanje demobilisanih boraca (do 300.000 KM, kamatna stopa 4%), ali i krediti za početne poslovne aktivnosti (do 500.000 KM, kamatna stopa 3,7-4,7%), krediti za preduzetnike i preduzeća (do 5.000.000 KM, minimalna kamatna stopa 3,7-4,7%), krediti za mikrobiznis u poljoprivredi (do 500.000 KM, minimalna kamatna stopa 3,7-4,7%).

Banka za siromašne

Muhammad Yunus

Jedan od najinspirativnijih i najuspješnijih poduhvata u istoriji ekonomije je model Grameenbanke (Seoska banka), poznate pod popularnim nazivom Banka za siromašne, razvijen od nobelovca, profesora ekonomije, osnivača ove banke i drugih društvenih preduzeća koja supromijenila živote milionima ljudi širom svijeta, dr Muhammad Yunus. U vrijeme najveće socioekonomskе krize u Bangladešu, dr Muhammad Yunus se 1974. godine posvetio pronalaženju novih praktičnih rješenja za probleme siromaštva za koje tradicionalna ekonomija nije mogla dati odgovore. U nadi da pomogne siromašnima razvio je model finansiranja koji im je pomogao da se izvuku iz krize. Počeo je sa malim pozajmicama od 27 američkih dolara, koje je iz vlastitog džepa davao siromašnima. Ponukan iskustvom da siromašni vraćaju svaku ratu kredita, 1983. godine osnovao je Grameen ili Seosku banku. Grameen banka siromašnim klijentima daje male kredite sa razumnim kamatama, za koje nije potreban klasičan kolateral (garancija). Na taj im način pruža mogućnost da pokrenu ili prošire posao manjeg obima i da se izvuku iz siromaštva. Grameen banka je u vlasništvu korisnika, 94% vlasničkih akcija pripada samim zajmoprimcima. Na taj način ova banka postala je socijalno/društveno preduzeće. Grameen banka daje male nelombardne kredite namijenjene pokretanju posla, stambene kredite, studentske i mikropreduzetničke kredite siromašnim porodicama i nudi veliki broj programa štednje, programa ulaganja i penzioni fond i uslugu osiguranja za svoje članove.

Umjesto klasičnih garancija, više ljudi zajedno podnose aplikaciju za kredit u Grameen banku, garantuju jedni za druge i pružaju međusobnu podršku u poslovanju (tzv. sistem solidarnih grupa). Vremenom se ovaj model finansiranja proširivao i na druge zemlje svijeta. Pristup mikro kreditima pomogao je milionima ljudi da unaprijede kvalitet života i rada, kao i ekonomski razvoj svojih zajednica. Porodicu kompanija Grameen danas čine brojne organizacije (pružanje finansijskih usluga siromašnima, obuka, tehnička pomoć i finansijska podrška mikrokreditnim fondovima širom svijeta; telekomunikacione usluge za siromašno stanovništvo; programi namijenjeni stočarstvu; usluga mobilne komunikacije; školarine i ostala pomoć studentima iz siromašnih porodica; zdravstvene usluge za siromašne; kursevi informatike i drugo).

5.4. Vlasnički kapital

Obezbeđivanje kapitala preduzeću, koji se investira direktno ili indirektno za obezbjeđivanje ukupnog ili djelimičnog vlasništva u tom preduzeću, pri čemu investitor može preuzeti određenu kontrolu u upravljanju/rukovođenju preduzeća, a takođe učestvovati i u raspodjeli dobiti (ali i gubitaka) preduzeća u skladu sa vlasničkim udjelom. Finansiranje vlasničkog kapitala predstavlja veoma bitan segment finansiranja socijalnih preduzeća, kako bi se pravazišli problemi održivosti u najosjetljivijoj fazi ulaska preduzeća na tržište. U tom trenutku potrebno je obezbijediti finansijska sredstva kako bi se pokrili početni troškovi poslovanja, budući da klasični krediti ne mogu (ili veoma teško mogu) biti odobrena socijalnim preduzećima bez prethodne istorije poslovanja ili kolateralna (garancije). Pored toga, i apliciranje za potencijalne grantove može biti onemogućeno radi nedovoljno razvijenih kapaciteta preduzeća, a prihodi/dobit od osnovne poslovne djelatnosti još nisu u dovoljnoj mjeri raspoloživi u početnoj fazi ulaska i početnog razvoja preduzeća. Pored toga, zbog izvornog karaktera socijalnih preduzeća, dugovanja (kreditna ili neka druga) ozbiljno mogu ugroziti njihovu sposobnost da ostvare društveni uticaj budući da se time od njih zahtijeva da ostvaruju dodatni profit, podižu cijene, smanjuju broj usluga u zajednicama kojima žele da služe. Na ovaj način, vlasnički kapital predstavlja atraktivniju alternativu za pokrivanje troškova za započinjanje i razvoj poslovanja. Kao što je navedeno u publikaciji SMART (2017), postoje brojni investicioni alati u oblasti investiranja u preduzeća sa pozitivnim društvenim uticajem koji se baziraju na vlasničkom kapitalu. Razvijeni su iz čitavog niza razloga, kao što su stvaranje većih i prilagođenijih prilika za ulaganje, povezivanje investitora i preduzeća, kreiranje različitih odnosa rizika i nagrade i slično. Iako bi investitor mogao direktno da kupi akcije u socijalnom preduzeću (ukoliko se radi o akcionarskom društvu ili komanditnom društvu na akcije), raširenje je ulaganje putem fondova (poznatim i kao fondovi rizičnog kapitala). Kao što je navedeno na zvaničnoj internet stranici Razvojne agencije Republike Srpske, fondovi rizičnog kapitala su vrsta fondova koji su međunarodno poznati pod pojmovima „*Private Equity Fund*“ i „*Venture Capital Fund*“, a koji su Zakonom o

investicionim fondovima Republike Srpske, slično kao i u drugim zemljama Zapadnog Balkana, definisani kao otvoreni investicioni fondovi rizičnog kapitala sa privatnom ponudom. Najpoznatiji primjeri preduzeća koja su svoje preduzetničke projekte započela uz pomoć fondova rizičnog kapitala su: Google, Microsoft, Facebook, Apple, Cisco, FedEx, Skype i drugi. Da priča o fondovima rizičnog kapitala nije rezervisana samo za razvijene tržišne ekonomije pokazuju primjeri preduzeća iz Zapadnog Balkana, koja su svoj razvoj finansirala preko ovog modela. Neka od njih su: Fratelo a.d. (BiH), Fabrika cementa Lukavac a.d. (BiH), Tele2 d.o.o. (Hrvatska), Magma d.o.o. (Hrvatska), Imlek a.d. (Srbija), Bambi a.d. (Srbija) i drugi.

Neki od primjera takve vrste fondova koje ističemo na ovom mjestu su Ananda Social Venture Fund (Njemačka), Impact Ventures (UK) i Social Impact Ventures (Holandija). Preduzeća iz BiH mogu konkurisati za sredstva iz Programa za razvoj preduzeća i inovacija Zapadnog Balkana (Western Balkan Enterprise Development and Innovation Facility - WB EDIF) koji je uspostavljen u okviru Evropskog investicionog fonda. Četiri su mehanizma finansijske podrške preduzećima, i to:

- Fond za inovativna preduzeća (Enterprise Innovation Fund - ENIF) - Fond rizičnog kapitala za finansiranje inovativnih preduzeća u početnoj fazi razvoja;
- Fond za razvoj preduzeća (Enterprise Expansion Fund - ENEF) - Fond privatnog kapitala koji ima za cilj da podrži preduzeća koja imaju visok potencijal za rast;
- Kreditna linija za garantovanje kreditiranja (Guarantee Facility - GF) koja ima za cilj da poboljša mogućnosti preduzeća za pristup finansiranju od strane banaka, kao i potencijalno smanjenje troškova zaduživanja;
- Tehnička podrška (TA Facility) koja ima za cilj da unaprijedi regulatorni okvir za podršku inovativnim preduzećima sa visokim potencijalom rasta i da stimuliše tržište rizičnog kapitala.

Kod nas ovakva vrsta fondova nije razvijena u dovoljnoj mjeri, ali je svakako potrebno intenzivno raditi na zakonskoj regulativi i njihovom osnivanju, čime bi se stvorile bolje pretpostavke za razvoj društvenog/socijalnog preduzetništva.

Više informacija na internet stranici: <https://ananda.vc/>; <https://www.impactventuresuk.com/>; <https://socialimpactventures.nl/>; <http://www.wbedif.eu/>

6. REZULTATI PROVEDENOOG ANKETIRANJA

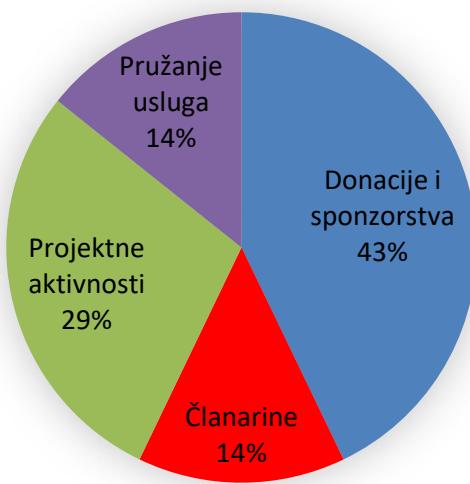
Kao što je ranije navedeno u dijelu koji opisuje metodologiju istraživanja, za potrebe anketiranja kreirana su tri anketna upitnika, i to za: udruženja građana, privredna društva i ustanove/institucije. Anketni upitnici su slati elektronskim putem (e-mailom), a njihova svrha je bilo prikupljanje što više relevantnih podataka, na osnovu kojih će biti analizirano trenutno stanje, potrebe, mogućnosti i potencijali za razvoj društvenog preduzetništva na području grada Banjaluka. Svi rezultati anketiranja iskazani su zbirno za sve učesnike, bez ukazivanja na pojedinačne odgovore anketiranih.

Za pojedina udruženja građana i privredna društva, koja trenutno provode ili imaju u planu da realizuju konkretnu aktivnost socijalnog preduzetništva, anketni upitnik je služio kao osnova za strukturisani intervju. Predstavnici tih organizacija dodatno su opisali trenutnu ili planiranu aktivnost socijalnog preduzetništva, što je u ovaj priručnik uvršteno kao primjer dobre prakse. Anketiranje i strukturisani intervjuji su provođeni u periodu od 01.07. do 31.12.2019. godine. Ukupno je anketirano 15 udruženja građana, 12 privrednih društava i jedna institucija/ustanova. Rezultati su statistički, opisani tekstualno i predstavljeni grafikonima.

6.1. Rezultati anketiranja udruženja građana

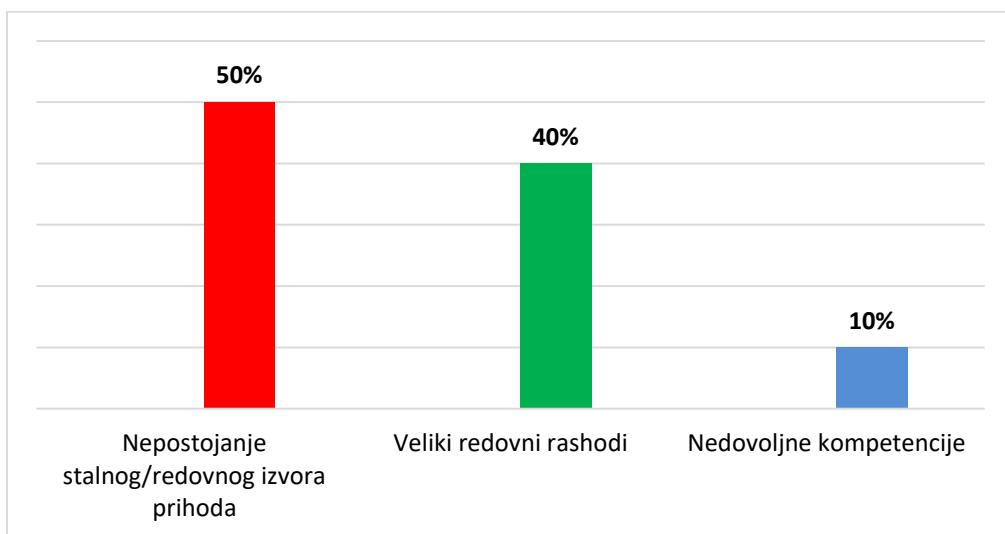
Anketni upitnik poslat je na više od 80 e-mail adresa (pretežno iz oblasti socijalne zaštite, brige o djeci i porodici, brige o ranjivim i marginalizovanim grupama, zaštite zdravlja, zaštite životne sredine, kao i ostalim oblastima), a samoinicijativno ga je ispunilo 15 udruženja građana. I ova, kao i činjenica da anketni upitnik nisu ispunila pojedina udruženja građana koja se aktivno bave problematikom društvenog/socijalnog preduzetništva, predstavlja jedan od dobrih pokazatelja zainteresovanosti, ali i prepoznavanja važnosti ove problematike. To je u principu najbolje shvatiti kao dobar signal za lokalnu zajednicu, kao i za sve ostale interesne strane da se (između ostalog) treba aktivno raditi na promovisanju koncepta i važnosti društvenog preduzetništva.

U skladu sa činjenicom da su izvori finansiranja rada jedan od osnovnih prepostavki za ispunjavanja programskih ciljeva udruženja, pitanjem: "Osnovni izvor(i) prihoda organizacije?" utvrđeno je da se najviše udruženja finansira kroz donacije i sponzorstva, zatim kroz projektne aktivnosti, pružanje usluga i članarine. Za socijalno preduzetništvo je od ključnog značaja da se poveća procentualna zastupljenost izvora finansiranja koji se odnose na prodaju proizvoda i/ili usluga, a koji je trenutno samo 14%.

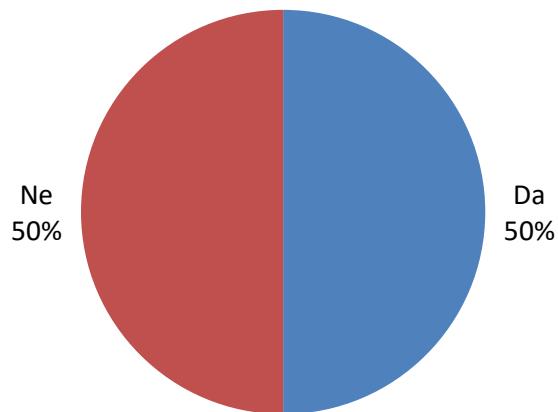
Grafikon 2. Osnovni izvori prihoda organizacije

Na pitanje "Koji su osnovni problemi sa kojima se susrećete prilikom ostvarivanja finansijske održivosti organizacije?", 50% odgovora odnosilo se na nepostojanje stalnog/redovnog izvora prihoda, 40% odgovora na velike redovne rashode (za najam prostorija, komunikaciju, grijanje, struju i slično), dok se je samo 10% udruženja prepoznalo problem nedovoljnih kompetencija za ostvarivanje finansijske održivosti.

Grafikon 3. Osnovni problemi za ostvarivanja finansijske održivosti udruženja

Kao činjenicu koja ukazuje na potrebu većeg promovisanja i ukazivanja na značaj društvenog preduzetništva za razvoj i ostvarivanje ciljeva udruženja građana, možemo posmatrati da je u okviru 50% organizacija razmatrana, dok u okviru ostalih 50% organizacije nije razmatrana opcija za pokretanje poslovnih djelatnosti (proizvodi i/ili usluge) u cilju ostvarivanja finansijske održivosti.

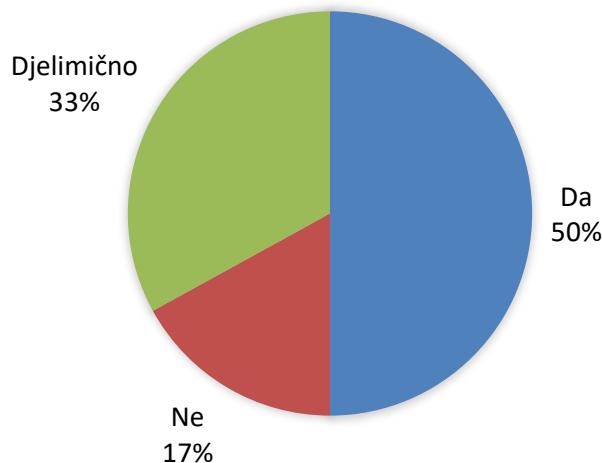

Grafikon 4. Razmatranje opcije za pokretanje poslovnih djelatnosti (proizvodi i/ili usluge)

Ispitanici koji su na prethodno pitanje odgovorili sa "Da", na pitanje da ukažu na poslovne djelatnosti koje su bile predmet razmatranja, odgovorili su da se te poslovne djelatnosti odnose na:

- uključivanja marginalizovanih grupa u krojačke usluge, izrade čestitki od reciklažnog materijala, prodaje magneta, čestitki, cvijeća;
- proizvodnju tj. izradu ukrasnih predmeta od reciklažnih materijala, sa ciljem da u izradu budu uključeni predstavnici marginalizovanih grupa;
- osnivanje zaštitnih radionica za proizvodnju termorolni za fiskalne kase.

Pozitivna je činjenica da je 50% udruženja upoznato, 33% djelimično upoznato i samo 17% udruženja uopšte nije upoznato sa značenjem pojmova socijalne ekonomije, društvenog/socijalnog preduzetništva i društvenog/socijalnog preduzeća.

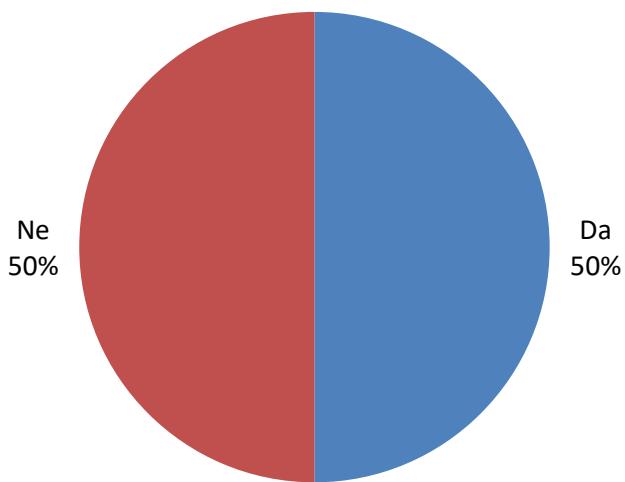

Grafikon 5. Upućenost u značenje pojmljova socijalne ekonomije i društvenog preduzetništva

Ispitanici koji su na prethodno pitanje dali potvrđan odgovor, na pitanje o izvorima informacija o socijalnom preduzetništvu, kao i konkretnim aktivnostima socijalnog preduzetništva sa kojim su upoznati, odgovorili su da su:

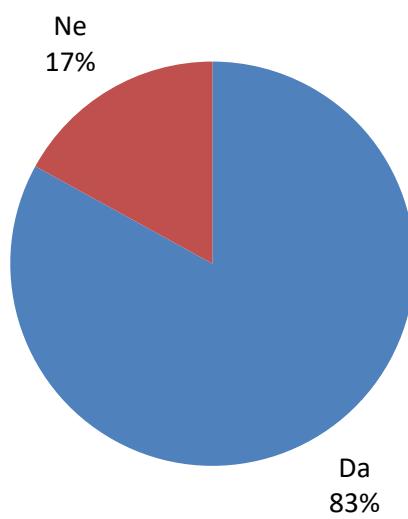
- upoznati sa radom jednog socijalnog preduzeća na lokalnom nivou (osnovanom od strane drugog udruženja građana);
- upoznati putem posjeta partnerskim udruženjima i seminarima u nekoliko evropskih država (Francuska, Austrija, Belgija, Slovenija i Hrvatska);
- upoznati putem analiziranja postojeće legislative iz ove oblasti;
- učešćem u/na okruglim stolovima, konferencijama, javnim raspravama i radionicama, gdje su aktivno diskutovali o iskustvima i praksi, mapiraju problemu i potrebnim izmjenama/promjenama od legislativnog okvira do izvora finansiranja;
- oni anketirani koji su djelimično upoznati, informacije su uglavnom dobili putem medija.

Do sada je 50% anketiranih udruženjainiciralo (ili bilo učesnik) nekih aktivnosti u vezi sa društvenim preduzetništvom, dok 50% anketiranih udruženja nije imalo priliku. Jedno od udruženja kojem je primarna misija podsticanje razvoja socijalnog/društvenog preduzetništva direktno je učestvovala u organizovanju konferencija, foruma i drugih aktivnosti na temu razvoja socijalnog preduzetništva u Banjaluci, kao i drugim gradovima/opštinama širom BiH. Kao pravi primjer društvenog preduzetništva, ističemo aktivnosti udruženja koje su se odnosile na formiranje tri pogona za proizvodnju termorolni za fiskalne kase, kao i učešće u izradi mnogih istraživanja, projekata i promocije neformalnog zapošljavanja kroz razvoje radioničkih programa.

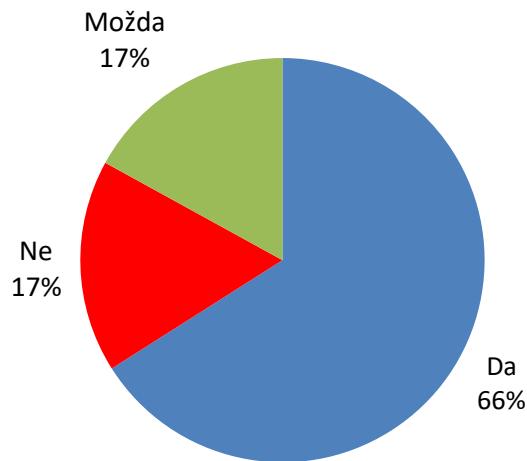
Grafikon 6. Iniciranje ili direktno učešće u aktivnostima u vezi sa društvenim preduzetništvom

Ohrabrujuća je činjenica da 83% anketiranih udruženja smatra da bi aktivnosti u društvenom preduzetništvu bile dobar način za rješavanje problema finansijske održivosti udruženja. Ovo ukazuje da su udruženja spremna da se aktiviraju u oblasti društvenog/socijalnog preduzetništva, ali da je potrebno stvoriti preduslove, odnosno aktivno raditi na stvaranju boljeg preduzetničkog ekosistema.

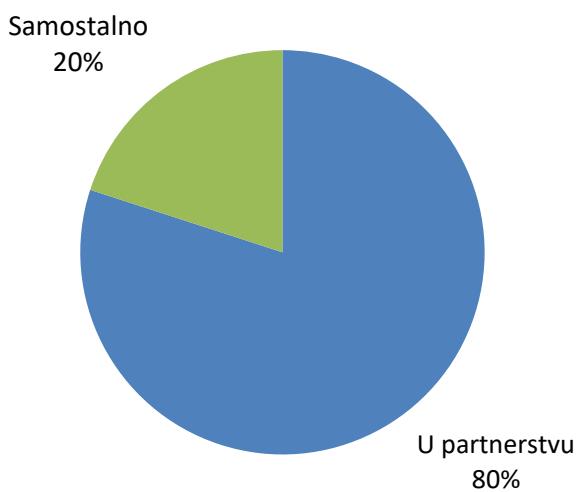
Grafikon 7. Aktivnosti u društvenom preduzetništvu su dobar način za rješavanje problema finansijske održivosti organizacije

Kao dopuna prethodnoj konstataciji je činjenica da 66% anketiranih udruženja ima izražen interes za osnivanje socijalnog preduzeća, 17% razmatra tu mogućnost, dok ostalih 17% nema interes za osnivanje socijalnog preduzeća.

Grafikon 8. Izražen interes za osnivanje socijalnog preduzeća

Takođe, 80% anketiranih udruženja ima interes za osnivanje socijalnog preduzeća u partnerstvu sa drugom NVO, sa lokalnom zajednicom, sa predstavnicima privrednog sektora i slično, dok 20% ima interes za samostalnim osnivanjem socijalnog preduzeća. Neki odgovori ukazuju na to da je manje bitno o kojoj vrsti partnerstva se radi, presudno je interesovanje i istinska podrška društva, legislative i primjene u praksi, kao i da bez kvalitetnog zakonskog rješenja i još kvalitetnijih, preciznijih i rigoroznih mehanizama kontrole i sankcionisanja primjene/kršenja odredbi socijalnog poslovanja, neće biti ni razvoja socijalnog/društvenog preuzetništva.

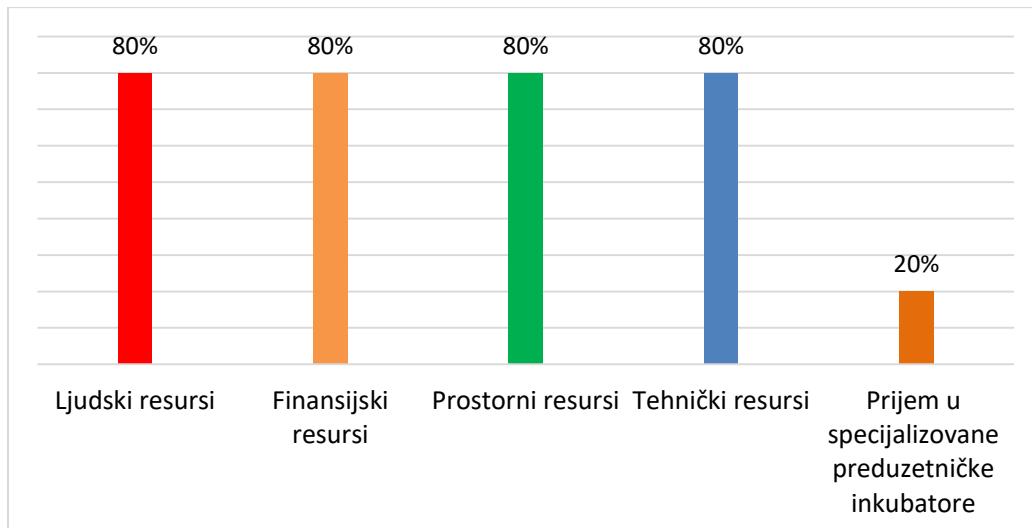

Grafikon 9. Interes za samostalno ili osnivanje socijalnog preduzeća u partnerstvu

Kao osnovne interese i motive za osnivanje socijalnog preduzeća, anketirana udruženja navode:

- društvene promjene i poboljšanje društvenih kapaciteta za rješavanje socijalnih, ekonomskih, ekoloških i drugih problema u društvu;
- društvenu odgovornost;
- podršku integraciji članova i porodica u zajednicu kroz rad;
- povećanje stepena socioekonomske samostalnosti marginalizovanih grupa;
- pružanje šanse za rad licima kojima niko neće da pruži šansu;
- obezbjeđenje redovnih primanja za zaposlene članove marginalizovanih grupa, i na taj način rasterećenje državnog budžeta;
- finansiranje rada javne kuhinje.

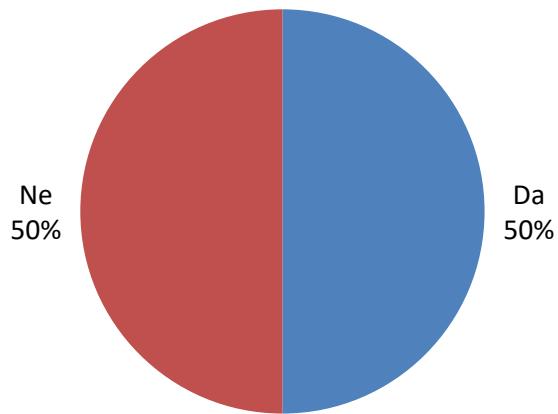
Kao najpotrebnije resurse za osnivanje socijalnog preduzeća, 80% anketiranih ističe ljudske resurse (angažovanje stručnjaka iz pojedinih oblasti, dodatna edukacija postojećeg kadra, dodatno zapošljavanje, veći broj volontera), finansijske resurse (za troškove osnivanja, početni kapital, sufinansiranje konkretnih aktivnosti, krediti i slično), prostorne resurse (kancelarijski prostor, proizvodni prostor i slično) i tehničke resurse (kancelarijska oprema, oprema za rad, mašine, alati i slično). Neki od anketiranih su kao bitno istakli obezbjeđenje resursa sigurnog tržišta kroz prizmu kvalitetne i u praksi primjenljive legislative - donošenje/usklađivanje zakonskih propisa i mehanizama njihove primjene. Zanimljivo je istaći činjenicu da je samo 20% udruženja prepoznalo potrebu prijema u specijalizovane preduzetničke inkubatore za društvena/socijalna preduzeća, što može ukazivati na činjenicu da nisu dovoljno upoznati sa svim prednostima koje pružaju ovakve vrste preduzetničke infrastrukture.

Grafikon 10. Najpotrebniji resursi za osnivanje socijalnog preduzeća

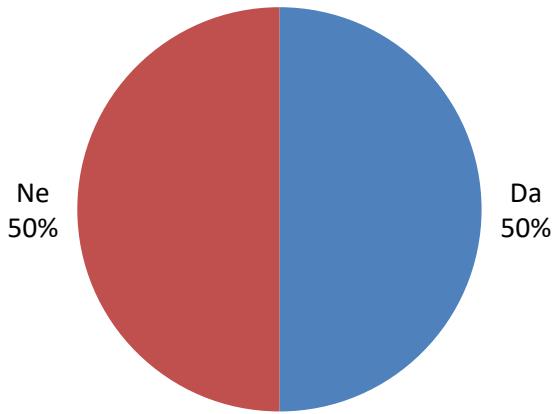
Prilikom razmatranja eksternih faktora, utvrđeno je da polovina anketiranih smatra da naša sredina nije povoljan ambijent za osnivanje socijalnog preduzeća, dok druga polovina smatra da jeste. Neki od anketiranih navode da ambijent generalno nije dovoljno podržavajući, i da je potrebno uvesti konkretnije vidove podrške razvoju socijalnog/društvenog preuzetništva. Neki detaljnije navode da je potrebno da:

- sistem mora da prihvati i razvija model društvenog preuzetništva;
- institucije moraju imati formalne i transparentne mehanizme razvoja i primjene društvenog preuzetništva;
- kampanje promocije i razvijanja svijesti moraju biti zastupljene kontinuirano;
- pogodnosti treba obezbijediti pojedincima/organizacijama koje podržavaju ili realizuju društveno preuzetništvo.

Grafikon 11. Naša sredina kao povoljan ambijent za osnivanje socijalnog preduzeća

50% anketiranih je upoznato sa strateškom i zakonskom regulativom (strategije, politike, platforme, zakoni, podzakonski akti) od značaja za razvoj društvenog preuzetništva, kao i za osnivanje i rad socijalnih preduzeća.

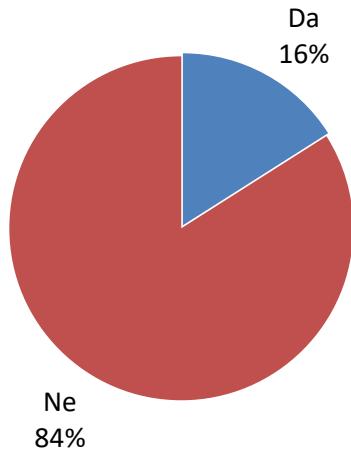
Grafikon 12. Poznavanje strateške i zakonske regulative od značaja za razvoj društvenog preduzetništva

Oni koji su potvrđno odgovorili, kao osnovne strateške i zakonske regulative od značaja za razvoj društvenog preduzetništva ističu:

- Strategije i akcione planove u oblasti zapošljavanja, razvoja malih i srednjih preduzeća, poljoprivrede i ruralnog razvoja;
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, sposobljavanju i zapošljavanju;
- Zakon o porezu na dodanu vrijednost;
- nastojanja izrade strategije i zakona o socijalnom preduzetništvu;
- Zakon o udruženjima i fondacijama RS.

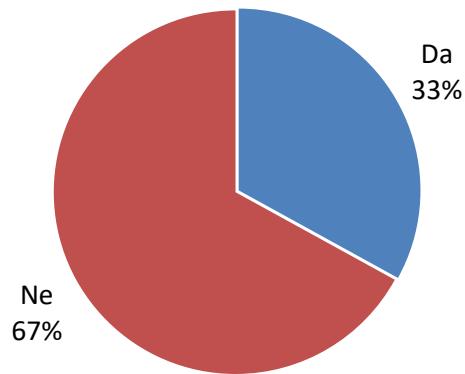
Jedan od odgovora je bio da su u udruženju prilikom informisanja o pokretanju socijalnog preduzeća naišli na prepreke kroz strategije, politike, platforme, zakone, podzakonska akta. Dalje navode da, iako vjeruju da je naša sredina povoljan ambijent za razvoj socijalnog preduzetništva, smatraju da trenutni zakoni nisu prilagođeni suštinskom cilju ovakvih preduzeća, a to je pomoći socijalno ugroženim kategorijama stanovništva i podizanje njihove svijesti o samoočuvanju.

84% anketiranih smatra da postojeća zakonska regulativa nije dovoljna za osnivanje socijalnog preduzeća, dok 16% smatra da jeste. To je svakako činjenica koja dodatno potvrđuje da postoji velika potreba konstantnog rada na unapređivanju i prilagođavanju regulativnog okvira potrebama razvoja društvenog/socijalnog preduzetništva.

Grafikon 13. Postojeća zakonska regulativa je dovoljna za osnivanje socijalnog preduzeća

Samo je trećini udruženja (33%) ponuđena mogućnost ili pokrenuta inicijativa za osnivanje socijalnog preduzeća, i to sve od strane predstavnika biznis sektora.

Grafikon 14. Ponuđena je mogućnost ili pokrenuta inicijativa za osnivanje socijalnog preduzeća

Kao vid podrške lokalne zajednice, ono što bi bilo najpotrebnije prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća, anketirana udruženja ističu:

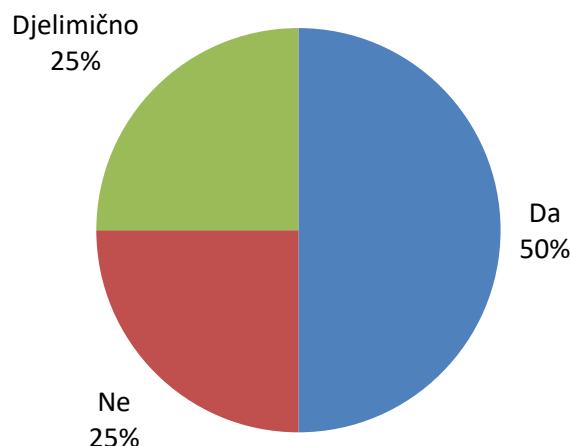
- subvencije za zapošljavanje i druge vidove finansijske podrške,
- infrastrukturu,
- olakšavanje i ubrzavanje dobijanja dokumentacije,
- oslobođanje/umanjenje taksi,
- kupovinu proizvoda/korištenje usluga nastalih kao produkt društvenog preuzetništva,
- promotivne kampanje,
- kvalitetnu savjetodavnu podršku za pokretanje i razvoj socijalnog poslovanja,
- implementaciju društvenog preuzetništva u pravni okvir lokalne zajednice (u strategije i akcione planove).

Na pitanje koji ostali vidovi podrške bi bili potrebni/korisni prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća (republički i državni organi i institucije, univerziteti, privredni subjekti, druge NVO, međunarodni donatori i slično), ispitanici odgovaraju da je potrebno da se svi navedeni uključe, a posebno ističu podršku republičkih i državnih institucija, kao i kvalitetnu savjetodavnu podršku za pokretanje i razvoj socijalnog poslovanja. Dodatno ističu da bez multisektorskog pristupa nema razvoja društvenog preduzetništva.

6.2. Rezultati anketiranja privrednih društava

Iako je anketni upitnik poslat na više od 50 e-mail adresa, ispunilo ga je 12 privrednih društava, i to 4 samoinicijativno, a ostalih 8 nakon dodatnog telefonskog poziva. Kao i kod udruženja građana, i ovo je jedan od dobrih pokazatelja zainteresovanosti privrednih društava za problematiku socijalnog preduzetništva (što se moglo protumačiti i iz pojedinih odgovora), ali i signal za lokalnu zajednicu i ostale interesne strane da se (između ostalog) treba aktivno raditi na promovisanju koncepta i važnosti društvenog preduzetništva.

Na pitanje da li su upoznati sa značenjem pojmove socijalne ekonomije, društvenog/socijalnog preduzetništva i društvenog/socijalnog preduzeća, polovina anketiranih je odgovorila da jeste, jedna četvrtina da nije i jedna četvrtina da je djelimično upoznata.

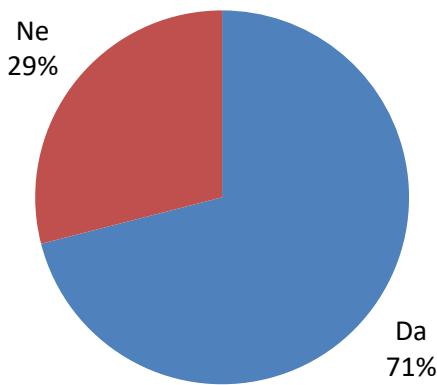

Grafikon 15. Poznavanje terminologije u vezi sa društvenim/socijalnim preduzetništvom

Naredno pitanje je glasilo kako slijedi: "Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, molimo vas da ukažete sa kojim konkretnim aktivnostima socijalnog preduzetništva (lokalno, regionalno, globalno) ste upoznati (čuli ste za njih ili ste učestvovali u njima)", a ispitanici su odgovorili kako slijedi:

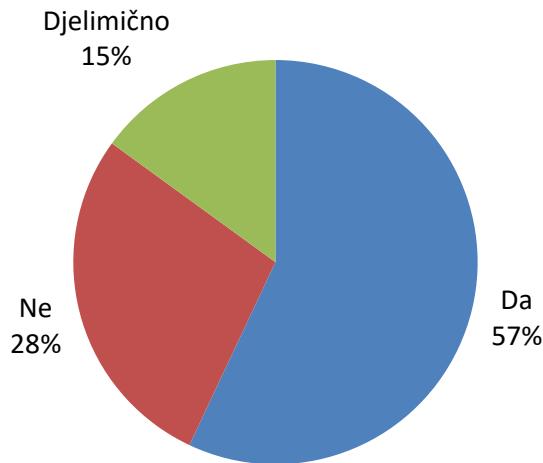
- Da ne poznaju najbolje domaći kontekst, znaju da postoji Fondacija Mozaik ali, opšte uzevši, ne mogu se sjetiti niti jednog jedinog društvenog preduzeća u BiH;
- Neka od privrednih društava su realizovala nekoliko projekata (bez navođenja konkretnih aktivnosti) koji počivaju na principima društvenog preduzetništva, ali bez formalnog organizovanja zajedničkog djelovanja sa javnim sektorom;
- Veoma zanimljiv i konkretan odgovor se dobio od vlasnice jednog ugostiteljskog objekta, koja ističe dobru upoznatost sa problematikom socijalnog preduzetništva, i navodi da:
 - zapošljavaju marginalizovane grupe,
 - cijelokupnu dobit reinvestiraju,
 - posluju društveno i ekološki odgovorno,
 - brinu o zdravoj hrani za svoje goste,
 - proizvode organsku hranu na sopstvenom seoskom gazdinstvu, nedaleko od Banjaluke.

Na pitanje da li je privredno društvo do sada iniciralo (ili bilo učesnik) neke aktivnosti u vezi sa društvenim preduzetništvom, 71% je odgovorilo da nije, a manje od trećine (29%) je odgovorilo da jeste. Od privrednih društava koja su do sada učestvovala u aktivnostima u vezi sa društvenim preduzetništvom, ističe se ogledno poljoprivredno gazdinstvo, kao i učešće u većem broju programa socijalnog preduzetništva sa istaknutim stručnjacima iz ove oblasti.

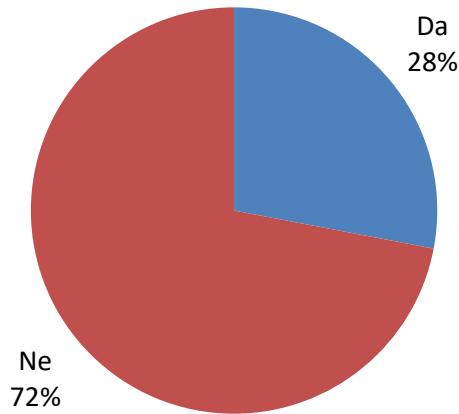
Grafikon 16. Učešće u aktivnostima u vezi sa društvenim preduzetništvom

Na pitanje da li smatraju da bi osnivanje socijalnih preduzeća predstavljalo dobar način za rješavanje društvenih problema, u prvom redu problema marginalizovanih društvenih grupa i ostalih društvenih problema (ekoloških na primjer), 57% smatra da jeste, 28% smatra da nije i 15% smatra da možda jeste, bez navođenja pod kojim uslovima.

Grafikon 17. Osnivanje socijalnih preduzeća je dobar način za rješavanje društvenih problema

Na pitanje da li privredno društvo ima interes za osnivanje ili učešće u osnivanju socijalnog preduzeća, 72% je odgovorilo da nema interes, dok je samo 28% privrednih društava iskazalo interes. I ovo ukazuje na činjenicu da je potrebno raditi više na promociji koristi od društvenog preduzetništva za cijelu zajednicu, ali dobiti i povratnu informaciju od realnog sektora, kako ne bi došlo do situacije da komercijalna privredna društva smatraju socijalna preduzeća kao neodrživa i kao još jedan od obaveza koje će oni morati finansirati. Činjenica je da su fiskalna i parafiskalna opterećenja u realnom sektor u visoka, i da je potrebno omogućiti druge izvore sredstava za sufinansiranje socijalnih preduzeća, nikako u vidu (obavezne) dodatne finansijske obaveze za realni sektor.

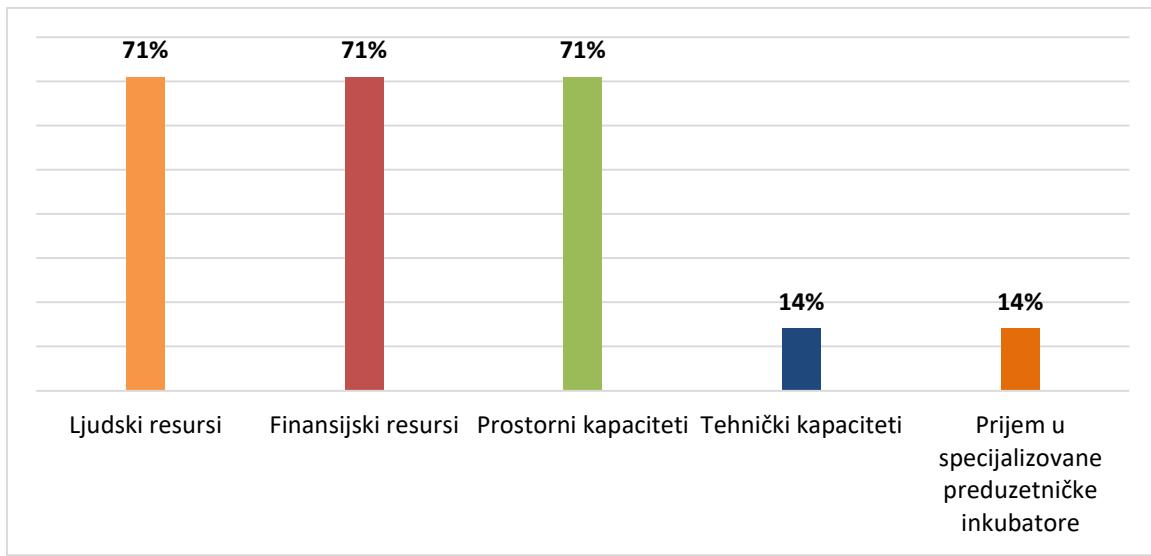

Grafikon 18. Da li imate interes za osnivanje ili učešće u osnivanju socijalnog preduzeća

Od privrednih društava koja imaju interes za osnivanje, ili učešće u osnivanju, socijalnog preduzeća, 50% bi osnivalo samostalno, dok drugih 50% je spremno na učešće u osnivanju sa nekom partnerskom organizacijom. Od ovih organizacija, kao osnovne interese i motive za osnivanje socijalnog preduzeća ističu:

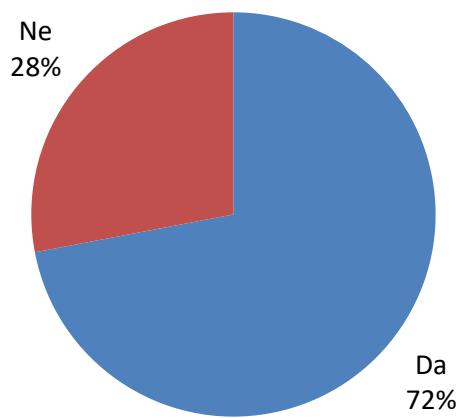
- Osnivanje centra za pomoć djeci sa posebnim potrebama, sa dodatnom (profitnom) poslovnom aktivnošću osnivanja staračkog doma u sklopu tog centra.
- Stav kojim se kaže da je prevaziđen biznis radi zarade, i da sada više interesa ima za djelovanje u sredini i lokalnoj zajednici na opšte dobro svih. Svakako je da je ovo potpuno prihvatljiv stav sa stanovišta socijalnog preuzetništva, posebno ukoliko se dostigne viši stepen razvoja poslovnog subjekta i finansijska stabilnost.

Ukoliko bi se privredna društva odlučila za osnivanje (ili učešće u osnivanju) socijalnog preduzeća, najpotrebniji resursi bi bili ljudski, finansijski i prostorni.

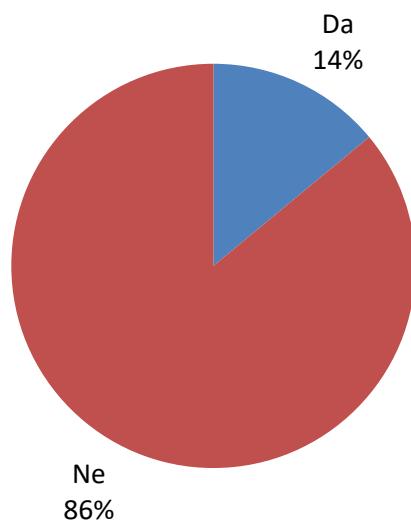
Grafikon 19. Najpotrebniji resursi za osnivanje socijalnog preduzeća

Manje od trećine (28%) anketiranih smatra našu sredinu (Banjaluka, RS, FBiH, BiH) povoljnim ambijentom za razvoj društvenog/socijalnog preuzetništva, dok 72% ambijent smatra kao nepovoljan.

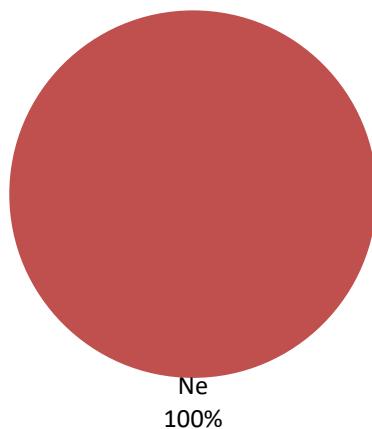
Grafikon 20. Naša sredina kao povoljan ambijent za razvoj društvenog preuzetništva

Samo 14% anketiranih je upoznato sa strateškom i zakonskom regulativom (strategije, politike, platforme, zakoni, podzakonski akti) od značaja za razvoj društvenog preduzetništva, kao i za osnivanje i rad socijalnih preduzeća. Uzrok ove pojave može biti i u činjenici da je strateška i zakonodavna regulativa za Republiku Srpsku nedavno definisana, a neka je i u procesu usvajanja. Sa druge strane, oni koji su upoznati sa regulativom, smatraju da je ona dovoljna za razvoj društvenog preduzetništva, ali da je treba prvenstveno zvanično usvojiti (na primjer zakon u formi prednacrta), kao i da treba više raditi na implementaciji.

Grafikon 21. Poznavanje strateške i zakonske regulative u vezi sa društvenim preduzetništvom

Ono što može biti upozorenje kako za lokalne vlasti, tako i za ostale ustanove/organizacije/institucije, je to da nijednom od ispitanika nikad nije ponuđena mogućnost niti je pokrenuta inicijativa za osnivanje socijalnog preduzeća.

Grafikon 22. Da li je ponuđena mogućnost ili pokrenuta inicijativa za osnivanje socijalnog preduzeća

Kao najpotrebnije vidove podrške od strane lokalne zajednice prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća, anketirana privredna društva navode:

- Prostor - u smislu davanja na korištenje ili zakup po subvencionisanim cijenama prostora koji je u vlasništvu grada.
- Ljudski resursi - u smislu raspoloživosti edukovanog kadra u samostalnoj organizaciji ili u okviru neke od postojećih organizacija čiji je osnivač grad, koji će biti u mogućnosti da im pruži različite vrste pomoći - od pripreme poslovnih planova, investicionih projekata, edukacije o preduzetništvu, davanja informacija o pozivima i raspoloživim domaćim i međunarodnim izvorima finansiranja i slično.
- Finansije - omogućavanje dodatnih sredstava iz budžeta Grada za razvoj socijalnog preduzetništva, ali i inicijativa i koordinacija Grada u povezivanju sa relevantnim donatorima, garantnim fondovima, finansijskim institucijama i slično. Takođe, iniciranje i animiranje bankarskog sektora za kreiranje posebnih kreditnih linija za socijalno preduzetništvo.
- Edukacija - organizovanje seminara na ovu temu, ali i organizovanje višednevne in-house obuke na osnovu iskazanih potreba socijalnog preduzeća.

Od ostalih vidova podrške koji bi bili korisni pri pokretanju socijalnog preduzeća, a na koje djelimično može uticati lokalna zajednica u saradnji sa ostalim interesnim stranama (republički i državni organi i institucije, univerziteti, privredni sektor, NVO sektor, međunarodni donatori), navode se sljedeći:

- smanjenje fiskalnih i parafiskalnih nameta;
- povećanje iznosa grant sredstava;
- seminari;
- obilazak organizacija koje su primjeri dobre prakse;
- druženje i razmjena iskustava.

Kao posebno, izdvajamo stavove anketiranih koji smatraju da formiranje socijalnih preduzeća nije potrebno, i da postoje drugi načini da se riješe ove vrste problema u lokalnim zajednicama. Ovi ispitanici smatraju da je osnivanje socijalnog preduzeća pogrešan koncept ukoliko se ono očekuje od poslovnih subjekata iz realnog sektora. Oni smatraju da (isključivo) profitno orijentisana preduzeća imaju daleko bolju motivaciju za rad i uspjeh, a istovremeno se lako mogu motivisati da učestvuju u socijalnim projektima i društveno korisnim aktivnostima. Anketirani smatraju da socijalna preduzeća mogu da se osnivaju u vlasništvu države, ali da se u tom slučaju na našim prostorima mogu očekivati zloupotrebe, pa takav model smatraju takođe mnogo manje korisnim od motivisanja profitno orijentisanih preduzeća da se uključe u socijalne programe. Anketirani navode da bi oslobođanja od poreza za investicije u socijalne programe ili oslobođanje/smanjenje doprinosa za zapošljavanje marginalizovanih grupa dovelo do toga da

privredni subjekti iz realnog sektora uzmu veće učešće odnosno, kako navodi anketirani, "rado učestvuju". Bilo je još sličnih stavova koji se odnose na smanjenje poreza i doprinosa (uopšte), čime bi se povećala zaposlenost te, kako navodi anketirani, "neće biti potrebe za ovim eksperimentom".

Iz navedenog zaključujemo da postoje različita mišljenja, što je svakako dobro, jer ukoliko želimo dobiti kvalitetno rješenje, a ne suprotstavljene strane, svi akteri (direktni i indirektni) moraju biti uključeni u kreiranje rješenja (republički i državni organi i institucije, univerziteti, privredni sektor, NVO sektor, međunarodni donatori). Koliko god socijalni aspekt bio bitan, uvijek je potrebno isticati da ekonomска održivost socijalnih preduzeća mora biti bazirana na zdravim ekonomskim principima, jer je to jedini način da dobijemo privredne subjekte koji će zaista stvarati nove vrijednosti, ostvarivati prihode i profit, i time obezbijediti finansijska i materijalna sredstva za rješavanje društveno važnih pitanja. Povremene intervencije države i lokalne zajednice (u smislu sufinansiranja, kupovine proizvoda i slično) treba da budu planirane, ali socijalna preduzeća moraju biti ekonomski (samo)održiva kategorija, jer ako to nisu, ako su finansirani isključivo od strane države, onda govorimo o socijalnim davanjima, a ne o konceptu društvenog preduzetništva. Upravo i zbog toga moraju se uvijek uvažavati stavovi i preporuke koje dolaze iz realnog sektora, jer su oni interesna strana koja stvara novu vrijednost i omogućava razvoj čitave zajednice.

6.3. Rezultati anketiranja institucija/ustanova

Provođenjem ankete uvidjeli smo da zainteresovanost za problematiku društvenog/socijalnog preduzetništva od strane udruženja građana i privrednih društava nije na zavidnom nivou, što svakako nije zadovoljavajuća činjenica. Sa statističkog stanovišta, broj anketiranih udruženja, privrednih društava i institucija/ustanova je zadovoljavajući, s obzirom da ukupan uzorak činii oko 30 anketiranih. Međutim, ako uzmemo u obzir ukupan broj adresa na koje smo poslali anketni upitnik, ne možemo tvrditi da je odziv veliki. Sa druge strane, problematika društvenog preduzetništva je nedovoljno poznata i promovisana u našem regionu, i predstavlja jedan (za nas) inovativni model poslovanja, pa samo nepovjerenje (u različitom smislu) može biti uzrok pasivnosti velikog broja organizacija prilikom anketiranja. Takođe, uvijek treba imati u vidu i tehničke stvari, kao što su e-mail adrese koje se više ne koriste (a nalaze se u zvaničnim registrima, kao što je registar udruženja Grada Banjaluka) i slično. Ali, ono što je posebno potrebno istaći je činjenica da je od svih institucija/ustanova kojima smo poslali anketni upitnik (za institucije/ustanove), jedino reagovala Privredna komora, odnosno Područna privredna komora Banjaluka. Bez dalje diskusije o navedenom, iskoristićemo ovu priliku da se zahvalimo predstavnicima Područne privredne komore Banjaluka na podršci i saradnji, kao i na prepoznavanju potencijala ekonomskih trendova koji kod nas nisu zastupljeni u dovoljnoj mjeri.

Članovi PK su svakako upoznati sa značenjem pojmova socijalne ekonomije, društvenog/socijalnog preduzetništva i društvenog/socijalnog preduzeća. Istoču da je cilj PK unapređenje uslova privređivanje, i da su sva privredna društva, među kojima i ona koja se bave društvenim preduzetništvom, članovi PK te da su njihovi oblici, interesi i problematika poslovanja poznati PK.

Osim toga što se PK obraćaju pojedinačno privredna društva sa problematikom u poslovanju u vezi sa ovim fenomenom, PK učestvuje i u procesu kreiranja regulative kojom se uređuje privredni ambijent. Primjera radi, pri usvajanju Strategije razvoja MSP RS 2016-2020. godine u kojoj se poseban program odnosi na stimulisanje razvoja socijalnog preduzetništva, PK je učestvovala u procesu oblikovanja prijedloga strategije.

Osim toga, u posljednjoj deceniji bilo je nekoliko manjih projekata, sufinansiranih od strane međunarodnih donatora, koji su za cilj imali podršku razvoju društvenog preduzetništva, a u kojima je PK učestvovala u najmanju ruku kao savjetodavac.

Kao direktno inicirane aktivnosti u vezi sa društvenim preduzetništvom, PK je 2010. godine osnovala Savjet za žensko preduzetništvo Područne privredne komore Banjaluka, koje je posljednjih 10 godina zabilježio niz uspjeha u radu. Osim promocije preduzetništva žena i umrežavanja na regionalnom nivou, savjeti za žensko preduzetništvo u Komorskom sistemu Srpske su inicirali donošenje strategije razvoja preduzetništva žena RS koja je usvojena 2019. godine. Ovaj akt je prekretnica u razvoju preduzetništva žena u RS, a time će značajno doprinijeti razvoju cijele privrede.

Smatraju našu sredinu (Banjaluka, RS, FBiH, BiH) povoljnim ambijentom za razvoj društvenog/socijalnog preduzetništva, a u vezi sa regulativnim okvirom ističu sljedeće:

- Zakon o društvenom preduzetništvu je u formi prednacrta, a pripremilo ga je Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva RS i Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS;
- Zakon o privrednim društvima;
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, sposobljavanju i zapošljavanju invalida;
- Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske;
- Vlada RS je usvojila Platformu za razvoj socijalnog preduzetništva u kojoj se opredjeljuje da će, u saradnji sa socijalnim partnerima i drugim zainteresovanim akterima, u Republici Srpskoj izgraditi konzistentan sistem socijalnog preduzetništva. Jedan od partnera je i PK.

Smatraju da postojeća strateška i zakonska regulativa nije dovoljna za razvoj društvenog preduzetništva, kao i za značajnije osnivanje i rad socijalnih preduzeća. Navode da je potrebno usvojiti zakon i strategiju, a postojeću odnosnu regulativu uskladiti. Privredna društva koja imaju društvenu/socijalnu dimenziju treba da imaju i posebne uslove poslovanja, tj. zagarantovanu podršku u vidu deregulacije, finansiranja, umrežavanja, promocije, edukacije, početničke podrške i savjetodavnih usluga.

Do sada im nikada nije ponuđena mogućnost ili pokrenuta inicijativa za osnivanje socijalnog preduzeća.

Kao neke od najpotrebnijih vidova podrške od strane lokalne zajednice prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća navode:

- podršku u vidu deregulacije, finansiranja, umrežavanja, promocije, edukacije, početničke podrške i savjetodavnih usluga;
- "one stop shop" za registraciju i online registraciju privrednog društva, niže komunalne takse, besplatno poslovno savjetovanje, prednost pri dodjeli podsticajnih sredstava iz lokalnog budžeta, prednost pri dodjeli/prodaji/iznajmljivanju zemljišta i poslovnih prostora u vlasništvu lokalne zajednice, uvođenje posebnih podsticajnih sredstava iz lokalnog budžeta za jačanje konkurentnosti društvenih preduzeća i sl.

Osim gore navedenih aktivnosti na lokalnom nivou (deregulacija, finansiranje, umrežavanje, promocija, edukacija, početnička podrška i savjetodavne usluge), ovi privredni subjekti treba da budu prepoznati kod svih fondova na nacionalnom nivou koji pružaju podršku privredi (IRBRS, Garantni fond, svi podsticaji iz budžeta RS i slično), ukoliko za njihovu podršku ne bude formiran novi poseban oblik finansijske podrške.

Kao jedan od načina za unapređenje društvenog preduzetništva, a zarad rješavanja društvenih i/ili ekoloških problema i postizanja ciljeva od opšteg interesa, navode i provođenje programa unapređenja komunikacije između svih aktera (republički i državni organi i institucije, univerziteti, privredni subjekti, itd) koji bi rezultovali konkretnim prijedlozima projekata i partnerstvima koja bi osnivala društvena preduzeća.

7. ISTAKNUTI INSPIRATIVNI PRIMJERI IZ NAŠE SREDINE

Iako su svi primjeri dobre prakse prikazani u okviru ovog priručnika veoma inspirativni, na ovom mjestu ističemo primjere dobre prakse društvenog preduzetništva sa područja Banjaluke, ali i cijele Bosne i Hercegovine. Namjera nam je da ukažemo na činjenicu da duh društvenog preduzetništva ima svoje korijene i u našoj sredini, kao i da je potrebna dodatna podrška svih zainteresovanih strana kako bi se dalje razvijao. Bilo da se radi o obezbjeđenju finansija, izmjeni i dopuni zakonske regulative, promovisanja važnosti ove problematike ili jačanju kapaciteta, sve su to načini na koje ćemo dati doprinos rješavanju bitnih društvenih problema koji se, u manjoj ili većoj mjeri, tiču svih nas kao i generacija koje dolaze.

Predah i stanovanje uz podršku za lica sa autizmom Saradnja Udruženja "Djeca svjetlosti" i "Auto Milovanović"

Udruženje za pomoć licima sa autizmom "Djeca svjetlosti" osnovano je 2008. godine, na inicijativu roditelja lica iz autističnog spektra uz podršku Centra za socijalni rad i Grada Banjaluka. Grad je 2014. godine proglašio ovo udruženje za udruženje od interesa za Grad, a Vlada Republike Srpske ga je 2016. godine proglašila udruženjem od javnog interesa. Kroz svoje aktivnosti, obuhvataju provođenje terapijskih procedura za djecu i odrasle sa problematikom autizma, psihosocijalnu podršku porodicama lica sa autizmom i edukaciju volontera za rad sa licima sa autizmom. Trenutno imaju oko 30 aktivnih korisnika, koji bar jednom sedmično koriste njihove usluge. U sklopu udruženja, pružaju uslugu dnevног zbrinjavanja za odrasle korisnike sa autizmom uz podršku Centra za socijalni rad Banjaluka. Radi postojanja velike potrebe za proširivanjem ovih usluga, odlučili su se za sljedeći korak - otvaranje centra za pružanje usluga "predah" i "stanovanja uz podršku" na području banjalučke regije. U saradnji sa preduzećem „Auto Milovanović“ d.o.o. inicirali su aktivnosti koje za cilj imaju otvaranje centra u kojem bi ove usluge bile omogućene. Ideja projekta je da "Auto Milovanović" sufinansira registraciju i opremanje profitne organizacije sa osnovnom djelatnošću brige o starijim licima (starački dom), a najveći dio profita bio bi namijenjen za finansiranje dijela troškova socijalne ustanove, u kojoj bi se provodile usluge „predah“ i „stanovanje uz podršku“, kao podrška i zbrinjavanje lica sa autizmom. Time bi bili ispunjeni svi uslovi društvenog/socijalnog preduzetništva, kao što je korist za šиру društvenu zajednicu i društvene grupe, kao i sprečavanje socijalne isključenosti marginalizovane grupe ljudi.

Od javne kuhinje do bajkovitih rođendana

Mozaik prijateljstva

Još jednu inspirativnu priču u sferi društvenog preduzetništva bilježi Udruženje humanitarnog karaktera "Mozaik prijateljstva" koje je osnovano 2005. godine u Banjaluci, i čitavo vrijeme funkcionišu zahvaljujući donacijama. Aktivnosti udruženja su isključivo volonterskog karaktera i svaka pomoć je dobrodošla. Prvobitni rad udruženja bio je vezan isključivo za rad javne kuhinje i podjelu paketa korisnicima iz kategorije ugroženih lica. Od donatora su od početka uključene pekare "Manja" i "Žitopeka", ali su se vremenom uključile i manje pekare. Dvoje kuvara svakodnevno spremaju obroke, kako bi se svaki dan podijelilo stotinak obroka, mahom ljudima koji žive na ulici. Ponedjeljkom, utorkom i srijedom dijeli se garderoba, igračke, tehnika, kao i školski pribor. Odnedavno su u rad uključeni Katolički školski centar i Tehnološka škola, čiji učenici odlaze u markete i prikupljaju namirnice u sklopu akcije "Budimo humani". Cilj udruženja je transformacija u samoodrživi dnevni centar. Uveliko se radi na postavljanju temelja za taj korak, i to tako što je za 31. decembar 2019. godine planirano otvaranje suvenirnica u kojoj će se prodavati proizvodi koji su napravljeni tokom radionica. Učesnici radionica bave se štrikanjem, heklanjem, rade dekupaž, ukrašavaju staklene čaše i flaše. Svi proizvodi izrađuju se od reciklažnog materijala. Pored toga, izrađuju se i razglednice i čestitke, u čiju izradu su uključene osobe sa posebnim potrebama. Planirano je da zarada iz suvenirnice bude raspoređena na dva dijela: jedan dio bi išao za finansiranje rada javne kuhinje, dok bi ostatak pripao volonteru čiji se proizvod prodao. Dodatno, udruženje nastoji provoditi i druge aktivnosti kako bi licima bez stalnog smještaja omogućila siguran kutak. Tako je nedavno, pored javnog kupatila, u rad pušten i dnevni boravak. Korisnici svakodnevno borave u dnevnom boravku i veoma cijene što im je pružena mogućnost da imaju utočište do četiri popodne. Volonteri ih uključuju u aktivnosti čišćenja, pospremanja i ostalih vidova aktivnosti, s ciljem da korisnici doprinesu kako sebi, tako i ljudima oko sebe. Odlična akcija udruženja, koja je veoma dobro primljena od građana Banjaluke je i "Hljeb od tekstila". Naime, volonteri udruženja postavili su na više lokacija kontejnere za prikupljanje polovne odjeće i obuće, koja se kasnije dijeli korisnicima javne kuhinje "Obrok ljubavi" i najugroženijima. Svakog utorka u javnoj kuhinji u Cara Lazara 20 u Banjaluci, od 10 sati prije podne pa do podneva, oni kojima je garderoba potrebna, mogu da je preuzmu. Iz kontejnera se ništa ne baca. Tako ono što je neupotrebljivo, u organizaciji pretvore u krpe koje prodaju, te od tog novca kupe hranu za javnu kuhinju. Akciju su zbog toga i nazvali hljeb od tekstila. Još jedna od aktivnosti su bajkoviti rođendani, koji se organizuju za siromašnu djecu. U pripremu rođendana budu uključeni klovni, scenografkinja, a organizuju se i karaoke. Volonteri se potruđe da saznaju ko su omiljeni junaci slavljenika, da bi potom organizovali tematski rođendan i uručili poklone, kako slavljeniku/ci, tako i njegovoj/njenoj braći i sestrama.

Od termorolni do inicijativa za izmjenu zakona

MeNeRaLi

Savez udruženja za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim licima Republike Srpske (MeNeRaLi) je osnovan davne 1993. godine, i aktivni su u oblasti zaštite prava i interesa lica umanjenih intelektualnih sposobnosti (Luis) u Republici Srpskoj. Aktivno su se angažovali na obezbjeđenju ekonomске održivosti, putem:

- izrade elaborata za pokretanje radionice kao posebne radne jedinice, koja je bila operativna i bavila se proizvodnjom termorolni za fiskalne kase u tri pogona i to u periodu od devet godina;
- zaposlili 12 lica iz marginalizovanih grupa, a sav ostvareni profit investiran je u razvoj novih radnih mesta i podršku zapošljavanju članova udruženja;
- sredstva za pokretanje radionice, nabavku mašina i opreme, kao i početna obrtna sredstva obezbijedili su sopstvenim zalaganjem kroz projekte, apliciranjem na sredstva podsticaja države, bez kreditnog zaduživanja;
- svaki radnik bio je prijavljen čitavo vrijeme angažovanja i izmirivane su sve obaveze prema radnicima, državi i dobavljačima;
- registrovani su kao PDV obveznici i ispunjavali su sve obaveze prema Upravi za indirektno oporezivanje;
- uradili su prvo istraživanje u BiH na temu: "Šta, kako, koliko i kada mogu Luis u proizvodnom procesu (informator "Naučiću pecati");
- projektom "Hoću, mogu, znam, trebam biti socijalizovan" formirali radnu grupu od predstavnika svih nadležnih institucija, organizacija i pojedinaca;
- izradili detaljnu analizu o stanju i preprekama u praksi u radu zaštitnih radionica i preduzeća za zapošljavanje Luis, u okviru koje su identifikovali ključne prepreke, definisali preporuke, promovisali, publikovali;
- materijale su poslali nadležnim institucijama kao inicijative za izmjenu legislative - usklađivanje zakonskog okvira s mogućnostima i potrebama neprofitnog preduzetništva;
- razvijali, podržavali i promovisali model neformalnog zapošljavanja kroz razvoje radioničkih programa u okviru njihovih udruženja, gdje članovi kroz radno-okupacione terapije izrađuju proizvode, a kroz plasman istih, poboljšavaju socioekonomski status porodice;
- u okviru projekta "Banka naših ideja - Aukcija radova Luis" izradili su katalog radova i promovisali u zajednici;
- kroz pakete ekonomske podrške u saradnji sa Fondom za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida razvijali su neformalne modele zapošljavanja kroz nabavke potrebnih osnovnih sredstava i opreme za podršku razvoju djelatnosti domaćinstva u kojem žive Luis (poljoprivreda, ratarstvo, stočarstvo, zanatska djelatnost, i drugo).

Prvi centar za razvoj društvenog preduzetništva u BiH

Globus

Centar za razvoj društvenog preduzetništva "Globus" je prvi centar ovog tipa u Bosni i Hercegovini, koji je počeo sa radom u februaru 2014. godine u Banjaluci. CDP "Globus" je nastao kao plod dugogodišnje želje i saradnje aktivista posvećenih rješavanju društvenih problema u Bosni i Hercegovini. Njihov tim je sastavljen od aktivista-entuzijasta koji imaju dugogodišnja iskustva u promociji ljudskih prava i realizaciji projekata u oblasti socijalne inkluzije, zapošljavanja, socijalnog preduzetništva i slično, sa tendencijom stalnog širenja članstva i razvoja saradnje sa drugim organizacijama. Do sada su inicirali proveli veći broj promotivnih, edukativnih i drugih aktivnosti, a sami ciljevi djelovanja centra su:

- Promocija i podsticanje razvoja socijalnog/društvenog preduzetništva kroz programe istraživanja, promovisanja, edukacije, savjetovanja i neposredne podrške na neprofitnoj osnovi;
- Zalaganje za uspostavljanje i razvoj institucionalnog i zakonodavnog okvira u oblasti socijalnog/društvenog preduzetništva;
- Djelovanje na promociji, unapređenju i zaštiti ljudskih prava i prevazilaženju siromaštva i socijalne isključenosti;
- Jačanje kapaciteta nevladinih organizacija i drugih ciljnih grupa za provođenje programa u oblasti društvenog preduzetništva i angažovanja u razvojnim procesima;
- Podizanje nivoa društvene odgovornosti, preduzetničke kulture i etike u zajednici/društvu.

Centar ostvaruje ciljeve obavljanjem djelatnosti i aktivnosti, a naročito kroz:

1. Izradu i sprovođenje programa i projekata za razvoj društvenog preduzetništva, u različitim sektorima (obrazovanje, kultura i umjetnost, socijalna zaštita, zdravstvo, turizam, ekologija i dr);
2. Organizovanje obuka, treninga, savjetovanja za preduzetnike, nevladine organizacije, institucije sistema i druge ciljne grupe koje djeluju u oblasti društvenog preduzetništva;
3. Izradu analiza, studija, elaborata, poslovnih planova i dr. od značaja za razvoj društvenog preduzetništva;
4. Iniciranje, kreiranje i sprovođenje istraživačkih i drugih programa/projekata u oblastima vezanim za socijalnu uključenost (socijalna zaštita, zdravstvena zaštita, obrazovanje, zapošljavanje i dr);
5. Sprovođenje promotivnih i zagovaračkih kampanja usmjerenih ka podizanju svijesti o ljudskim pravima, naročito marginalizovanih grupa i njihovim radnim potencijalima;
6. Organizovanje konferencijskih, seminara, okruglih stolova, radionica i sličnih manifestacija/skupova za promovisanje društvenog preduzetništva, naročito kreativnih djela/radova mladih preduzetnika.

Radionice za studente/ice na temu socijalnog preduzetništva

BHcrafts

BHcrafts će u sklopu projekta "Mladi i nasljeđe" organizovati besplatne radionice za studente i studentice na području opštine Centar u Sarajevu, tokom maja 2020. godine. Radionice za studente/ice će imati fokus na socijalno preduzetništvo, poslovanje prema principima pravedne trgovine (BHcrafts je jedini sertifikovani „fair trade“ proizvođač na ovim prostorima), kao i mogućnostima razvijanja biznis ideje bazirane na kulturnoj baštini. Radionice imaju za cilj pomoći studentima/cama da prikupe informacije potrebne za pisanje seminarskih i diplomske radova (studenti/ce fakulteta društvenog smjera), koristeći „živi model“ BHcrafts. Sveukupni cilj ovog projekta je podizanje svijesti kod mlađe populacije različitog uzrasta o važnosti očuvanja i afirmacije tradicije i kulturno-istorijskog nasljeđa.

Prvi blog o socijalnom/društvenom preduzetništvu u BiH

DIMENZIJA OPUS

"Dimenzija Opus" je mnogo više od jednog medija - ovaj blog je cijeli novi svijet nastao iz snova i želje da se afirmišu i riješe ključna društvena pitanja, putem društvenog preduzetništva. Osnovni motiv za pokretanje bloga je želja da što veći broj građana u društvenom preduzetništvu, kao najhumanijem poslovnom modelu i obliku djelovanja, prepozna mogućnosti za rješavanje aktualnih društvenih i ekonomskih problema u Bosni i Hercegovini. Dimenzija Opus ima za cilj da budi interesovanje i doprinosi obogaćivanju znanja i iskustava u oblasti socijalnog/društvenog preduzetništva, povezuje teoriju sa praksom i podstiče na aktivnu doprinos u okviru društvene zajednice. Ovaj blog je mjesto na kojem se promovišu kreativnost, međuljudska solidarnost, optimizam i istinski patriotizam zasnovan na akciji/djelu. Otuda i simbolični naziv bloga Dimenzija - kao virtualni prostor za novu (humaniju) dimenziju ekonomije koja akcenat stavlja na Opus - riječ iz latinskog jezika koja označava djelo, stvaralaštvo.

Fenix

Sanski Most

Centar "Fenix" je nevladino, neprofitno udruženje koje djeluje od 1997. godine i aktivno se zalaže za podršku zdravlju žene i porodice, te za socijalnu pravdu i poboljšanje socijalnog i zdravstvenog stanja starih, bolesnih i iznemoglih osoba.

Radio - medij jednakih mogućnosti za sve

Fontana

Ideje za koje ljudi oko nas misle da su nemoguće u praksi se često pokažu kao natprosječne i fantastične. Nema nemoguće misije. To potvrđuje projekat: „Radio - medij jednakih mogućnosti za sve.“ Biti idejni/a kreator/ka i inicijator/ka velikog i složenog projektnog zadatka u našem društvu generalno i nije najpoželjnija uloga za djelovanje. U vremenu u kojem živimo, rijetki su konkretni primjeri hrabrih iskoraka u okviru socijalno preduzetničke prakse. A upravo takvi projekti su izuzetno važni za razvoj zajednice i više nego potrebni, jer su često takvi projekti najveća nada i jedina prilika za socijalno isključene osobe. Jedna od ideja koja je u praksi dala značajne rezultate i ostavila snažan trag na njene učesnike bila je posvećena zapošljavanju osoba sa invaliditetom u radio-stanicama širom Bosne i Hercegovine. Ideja o projektu proizašla je iz želje da se doprinese rješavanju nezaposlenosti osoba sa invaliditetom na drugačiji i kreativan način, ambiciozno ciljajući na zapošljavanje desetak osoba sa invaliditetom (u okviru projekta) iz raznih dijelova naše zemlje. U trenutku pripreme, mnogi su mislili da je projekat nemoguća misija, da neće moći da se realizuje i prije svega, da poslodavci neće biti spremni i voljni da zaposle ljude sa invaliditetom, da osobe sa invaliditetom zbog obeshrabrenosti prouzrokovane brojnim barijerama sa kojima se susreću u ostvarivanju svojih prava neće biti dovoljno motivisane da se prijave za učešće u projektu. Mnogo nepovjerenja prema ovom projektu bilo je i razlog više da se od ideje ne odustane i da se njena realizacija dovede do kraja. Kada su se stvari idejno posložile, tim okupljen oko ideje uspio je pronaći donatora koji je prepoznao njenu vrijednost i vjerovao u njeno provođenje. Aktivisti koji su doprinosili udruženju građana („Fontana“) koje je bilo u ranoj fazi djelovanja, uložili su ogroman trud, vrijeme i vlastite resurse da obave potrebne pripremne radnje. Kontaktirajući radio-stanice širom Bosne i Hercegovine, pronašli su partnera koji su bili spremni da zaposle osobe sa invaliditetom, ukoliko te osobe nakon obuke pokažu kompetencije potrebne za rad na radio-stanici. Nakon višemjesečnog pregovaranja i ukazivanja na prednosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, kako privatnim tako i javnim radio-stanicama u BiH, 10 radio-stanica izrazilo je načelnu podršku projektu. Sa detaljno razrađenom projektnom dokumentacijom, podnijeli su aplikaciju i uspjeli dobiti podršku Centra civilnih inicijativa (CCI) za realizaciju ove konkretne ideje. U februaru 2010. godine počelo je provođenje ideje. Najvažnija potvrda ovog projekta je da su se 43 osobe sa invaliditetom prijavile za učešće u programu edukacije, od čega je njih 20 stručna komisija odabrala za učešće u projektu.

Učesnicima, nezaposlenim osobama sa invaliditetom, u prvoj fazi projekta otvorena je mogućnost da se na jednom mjestu okupe i edukuju o radijskoj praksi uz pomoć iskusnih predavača i voditelja obuke. Dvadeset mjeseci beskrajne inspiracije, огромнog truda i zalaganja za zapošljavanje ljudi sa invaliditetom, kojima su mnoge prilike u društvu uskraćene, isplatilo se. Tako je 11 osoba sa invaliditetom ostvarilo radni angažman/zaposlenje na radio-stanicama (kao honorarni saradnici, volonteri, zaposleni na određeno i na neodređeno vrijeme). Najvažnije od svega je da se pomoglo tim ljudima da ostvare svoje želje za radnim angažovanjem i da pokažu da osobe sa invaliditetom mogu da rade. Ovaj projekat je pokazao, prije svega, da djelovanje bazirano na istinskoj želji da se pomogne drugim ljudima i upornosti može da bude odlična strategija za rješavanje ključnih problema odabrane ciljne grupe. Identifikovan je prostor za djelovanje i to u sektoru gdje do tada nije bilo ovakve inicijative. Slične ideje je svakako moguće primjeniti i na druge ciljne grupe i druge društvene sektore. U trenutku kada je značajan broj stanovnika socijalno isključen, potrebno je mnogo više konkretnе inicijative, naročito više podrške za takve projektne ideje.

Kesa

Sarajevo

Većina odbačenih PVC kesa završi na deponijama, a često i u prirodnim ekosistemima. Jednoj kesi je potrebno oko hiljadu godina za razgradnju, pa ovakav otpad predstavlja veliki ekološki problem. Kao društveno preduzetnička aktivnost za uticaj na rješavanje ovog problema, osnovano je privredno društvo Kesa d.o.o, društveni biznis u suvlasništvu mlade preduzetnice Naide Pandžić i Fondacije Mozaik. Korištenjem proizvoda - cekera, kabanica i odjeće za kućne ljubimce - izrađenih od recikliranih kesa, smanjuje se stvaranje novog PVC otpada, a postojeći vraćaju u lanac upotrebe kako bi očistili prirodu i redukovali gomilanje teško razgradivog otpada na deponijama širom zemlje. Pored smanjenja PVC otpada u životnoj sredini, što svakako stvara bolje uslove za zdrav život, kreiraju i nova radna mjesta za osobe sa poteškoćama u razvoju koje redovno uključuju u proces proizvodnje njihovih proizvoda.

***Most
Gradiška***

Udruženje Most je nevladina, neprofitna organizacija, koja teži izgradnji i jačanju civilnih inicijativa i građanskog društva u lokalnoj zajednici na demokratskim principima, principima tolerancije, te aktivnim i odgovornim zalaganjem u društvenim događajima. Udruženje Most svojim programom rada doprinosi i podstiče građane da učestvuju u društvenim aktivnostima, kao i na aktivan i odgovoran odnos prema svojoj lokalnoj zajednici.

***Borac
Srbac***

“Borac Srbac” d.o.o. iz Srpca je privredno društvo koje je osnovano sa ciljem rješavanja problema nezaposlenosti ratnih vojnih invalida u Opštini Srbac. Riječ je o teško zapošljivoj kategoriji stanovništva zbog invalidnosti, ali i zbog godina starosti. Osim toga, ova lica imaju i više troškove života zbog neophodnog liječenja i rehabilitacije. Boračka organizacija Opštine Srbac je, u saradnji sa opštinskom administracijom, 2007. godine osnovala privredno društvo koje je zaposlilo sedam lica iz kategorije ratnih vojnih invalida koji su bili nezaposleni. Osnovna misija preduzeća “Borac Srbac” je bila naplata korištenja parkirališta u užem centru Srpca, koje do tada nije naplaćivano. “Borac Srbac” posluje i danas, i zapošljava osam radnika. Tokom postojanja, preduzeće nije mijenjalo svoju djelatnost, ali je odnos između Opštine Srbac i privrednog društva “Borac Srbac” prilagođavan nekoliko puta. Osnova saradnje “Borca” i Opštine je ugovaranje korištenja prostora za parkiranje, s obzirom da su parkirališta javno dobro. Trenutno, “Borac Srbac” vrši usluge naplate parkinga za Opštinu Srbac. Prikupljeni prihod od naplate parkinga se slijeva u budžet Opštine, a izvršena usluga “Borca” biva plaćena iz istog budžeta. Analizom poslovanja ovog privrednog društva, evidentno je da je moguće obezbijediti održivost preduzeća uzimajući u obzir broj zaposlenih koji je neophodan za održavanje poslovnog procesa, nivo rashoda i prihvatljive cijene.

8. ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE DRUŠTVENOG/SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA

Na bazi provedenih istraživanja, anketiranja i analiziranih literaturnih izvora, iznosimo osnovne zaključke i preporuke u cilju stvaranja boljih preduslova, većeg angažovanja i unapređenja stanja društvenog/socijalnog preuzetništva u Banjaluci. Sama Banjaluka, kao univerzitetski grad i administrativni centar Republike Srpske, kao i u mnogim drugim stvarima, treba biti uzor i svojim kvalitetnim rješenjima treba ukazati i biti primjer za druge lokalne zajednice u vezi sa načinom i pristupima rješavanja pojedinih problema. Jedan od njih je i razvoj socijalnog preuzetništva.

Kao jedan od osnovnih zaključaka ovog istraživanja, možemo navesti činjenicu da je socijalno preuzetništvo, kao relativno nov koncept u socijalnim i ekonomskim djelatnostima našeg regiona, u ranim fazama razvoja na području Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, kao i Banjaluke, ali da postoji veliki potencijal i mogućnosti za budući razvoj. Solidna zakonska osnova, mogućnost i iskazana spremnost za uspostavljanjem javno-privatno-civilnog partnerstva, veliki broj udruženja građana, dostupnost grant i ostalih sredstava podrške, najveća koncentracija (u RS) i stanovništva i velikih privrednih subjekata, čini Banjaluku "pogodnim tlom" za razvoj socijalnog preuzetništva.

Činjenicu da je slična situacija i u većini ostalih zemalja/gradova regiona ne treba posmatrati kao opravданje, ali je uvijek potrebno naglasiti činjenicu da je razvoj socijalne ekonomije u cijelosti pitanje koje ne smije i ne može biti rješavano pojedinačnim inicijativama, već sistemskim i sveobuhvatnim programima i projektima na državnom, entitetskom i lokalnom nivou. Upravo u tom cilju, na osnovu provedenog istraživanja i analizirane literature, na kraju ovog priručnika iznosimo osnovne preporuke i smjernice, čijom će realizacijom biti kreiran i unaprijeđen ambijent za razvoj socijalnog preuzetništva, kako na području Banjaluke, tako i na području cijele Republike Srpske.

Preporuke za ulogu lokalnih zajednica u razvoju društvenog/socijalnog preuzetništva navedene su u okviru analize ankete, a ono što se prvo može zaključiti je da su četiri osnovne grupe problema za razvoj društvenog/socijalnog preuzetništva i to:

- 1. Regulativni okvir** - iako su učinjeni određeni (u RS čak možemo reći i bitni) pomaci, potrebno je konstantno raditi na razvoju regulativnog okvira, i to na svim nivoima - državnim, entitetskim i lokalnim.
- 2. Obezbeđenje podsticajnih sredstava i izvora finansiranja** - čiji uzrok često leži u činjenici nedovoljnog razumijevanja funkcionisanja socijalnih preuzeća (od strane donosilaca odluka, ali i privrednih subjekata) i njihove veličine.

3. **Nizak stepen prepoznatljivosti** - od nedovoljno razvijene svijesti šire zajednice o potrebi za socijalnim preduzetništvom/preduzećima, nedovoljnom broju aktivnosti i projekata za podršku, pa do nedovoljnog broja statističkih i drugih podataka o socijalnim preduzećima, projektima i pozivima.
4. **Nedostatak preduzetničkih vještina kod socijalnih preduzetnika/preduzeća** - što je od ključnog značaja za preduzetnike koji su osnivači i/ili rukovodioci socijalnih preduzeća. Jačanje kadrovskih resursa (u cilju konstantne edukacije, razmjene iskustava i slično) predstavlja osnov razvoja svakog organizacionog oblika, pa tako i socijalnih preduzeća.

Lokalne vlasti ne mogu direktno uticati na rješavanje pojedinih navedenih problema (kao što je, na primjer, donošenje strateških ili zakonodavnih dokumenata na državnom ili entitetskom nivou), ali se nikada ne smije izgubiti iz vida činjenica da su upravo lokalne vlasti osnovni stub razvoja socijalnog preduzetništva. U tom smislu, potreban je konstantan zajednički rad lokalnih vlasti i predstavnika ciljnih grupa (od marginalizovanih grupa do zagovarača veće zaštite životne sredine), kako bi se omogućilo stvaranje novog poslovnog i društvenog ambijenta. To bi dalje imalo za rezultat kreiranje i razvoj inicijativa i preuzimanje odgovornosti članova zajednice za vlastiti razvoj, koji bi promijenio tradicionalni pristup pasivne politike očekivanja da će se problemi rješavati na drugim nivoima i angažovanjem drugih aktera (državne vlasti, međunarodne zajednice i slično).

Regulativni okvir

- Neophodna je potpunija implementacija zakona koji trenutno sadrže elemente podrške socijalnom/društvenom preduzetništvu u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini;
- Razmotriti mogućnost dodatnog zakonskog regulisanja mehanizama finansijske podrške, ali i olakšica (od fiskalnih na dalje) za osnivanje socijalnih preduzeća na nivou grada. Ova regulativa može podrazumijevati i olakšice na lokalnom nivou, kao što je na primjer izrada projektne dokumentacije, pribavljanje dozvola i slično;
- Inicirati izmjene i dopune ostale zakonske regulative koja na direkstan ili indirekstan način utiče na rad socijalnih preduzeća (zakon o porezu na dobit, zakon o privrednim društvima i slično);
- Neophodno je integriranje politike razvoja socijalnih preduzeća u planove za realizaciju svih strateških dokumenata;
- 50% anketiranih udruženja i samo 14% privrednih društava je upoznato sa strateškom i zakonskom regulativom (strategije, politike, platforme, zakoni, podzakonski akti) od značaja za razvoj društvenog preduzetništva, kao i za osnivanje i rad socijalnih preduzeća.

- Iako ni prethodni pokazatelji nisu ohrabrujući, još više pažnje treba usmjeriti na činjenicu da 84% anketiranih udruženja smatra da postojeća zakonska regulativa nije dovoljna za osnivanje socijalnog preduzeća;
- Pitanja marginalizovanih grupa, zaštite zdravlja, životne sredine i slično treba da budu u fokusu svih društvenih i ekonomskih zbivanja, i to suštinski, a ne samo deklarativno;
- Iz ankete je moguće zaključiti da sigurno postoje različita mišljenja, što je svakako dobro, jer ukoliko želimo dobiti kvalitetno rješenje, a ne suprotstavljene strane, svi akteri (direktni i indirektni) moraju biti uključeni u kreiranje rješenja (republički i državni organi i institucije, univerziteti, privredni sektor, NVO sektor, međunarodni donatori);

Obezbeđenje podsticajnih sredstava i izvora finansiranja

- Analizirati i predložiti drugačiji način raspodjele i upotrebe raspoloživih sredstava na lokalnom nivou koja se mogu staviti u funkciju razvoja socijalnog preuzetništva. Značajan broj lokalnih zajednica posjeduje finansijska sredstva koja se mogu upotrijebiti za ekonomske inicijative sa socijalnim ciljevima;
- U skladu sa prethodno navedenim, u okviru budžeta lokalnih zajednica mogu se izdvajati posebna sredstva za stimulisanje formiranja i razvoj socijalnih preduzeća, koja se mogu dodjeljivati kao kreditna, a u nekim slučajevima i kao donatorska sredstva;
- Takođe, razvoj lokalnih fondova solidarnosti može biti inovativan model stvaranja inkluzivnih finansijskih mehanizama za sve koji imaju otežan pristup komercijalnim finansijskim institucijama/instrumentima, čime bi se dao doprinos jačanju socijalnog kapitala u lokalnim zajednicama;
- Razvijanjem partnerstva sa drugim organizacijama prethodno navedenim sredstvima mogu se priključivati i sredstva sa entitetskog ili državnog nivoa, kao i beneficije iz drugih sistema (fond za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, poreske i carinske olakšice za uvoz opreme i slično), tako da je realno moguće stvoriti finansijske izvore za podršku razvoja socijalnog preuzetništva;
- Osmisliti način za formiranje garantnih fondova i na lokalnom nivou, kako bi socijalna preduzeća bila u mogućnosti da obezbijede kreditna sredstva za osnivanje i/ili razvoj;
- Koordinacija sa Gradom u razvoju saradnje sa regionalnim fondovima, kao i regionalnim i evropskim finansijskim institucijama za investiranje u socijalna preduzeća;
- U okviru postojeće preuzetničke infrastrukture (sa fokusom na preuzetničke inkubatore i poslovne zone), omogućiti dodatne pogodnosti za osnivanje i razvoj socijalnih preduzeća;
- Podsticati razvoj modela ustupanja lokalnih prostora u javnom vlasništvu na korištenje socijalnim preduzećima;

- Iskoristiti potencijale u razvoju javnih i socijalnih usluga, i omogućiti socijalnim preduzećima rad i aktivnosti u opštem ili javnom interesu;
- Animirati bankarski sektor (posebno IRB RS) za dizajniranje posebnih povoljnih kreditnih linija za socijalne preduzetnike/preduzeća, kao i mikrokredita za start-up inicijative;
- Postojeća sredstva dostupna od međunarodnih organizacija mogu se smatrati dobrom osnovom za pokretanje različitog organizacionog modela baziranog na načelima socijalnog preduzetništva. Globalni trendovi i tendencije povećavanja podsticajnih sredstava za socijalno preduzetništvo jesu dobra osnova, ali se moraju identifikovati, a kadrovi sposobiti za aplikaciju i realizaciju projekata iz ove oblasti;
- Veće uključivanje privatnog sektora u podršku, jer ovaj sektor može značajno da doprinese razvoju socijalnog preduzetništva putem doniranja znanja i vještina, promocijom, uvođenjem u svoj lanac nabavke i finansiranjem. Potrebno je analizirati potrebe velikih i srednjih kompanija i moguće prilike saradnje sa socijalnim preduzećima, promovisati primjere dobre prakse i omogućiti prilike za povezivanje socijalnih preduzeća sa realnim sektorom;
- Povećati ulogu Grada u ohrabrvanju/uticaju na investitore, donatore i kompanije da investiraju u socijalna preduzeća i sarađuju u tom procesu. Potrebno je zajedno raditi sa investitorima na procjeni kapaciteta socijalnih preduzeća, razumijevanju njihovih biznis modela i rizika koje nose određeni društveni problemi, kao i zajedno sa investitorima kreirati/unaprijediti modele podrške za socijalna preduzeća;
- 72% nezainteresovanih privrednih društava za inicijative u sektoru socijalnog preduzetništva ukazuje na činjenicu da je potrebno raditi više na promociji koristi od društvenog preduzetništva za cijelu zajednicu, ali dobiti i povratnu informaciju od realnog sektora, kako ne bi došlo do situacije da komercijalna privredna društva smatraju socijalna preduzeća neodrživim i još jednom od obaveza koju će oni morati finansirati. Činjenica je da su fiskalna i parafiskalna opterećenja u realnom sektoru visoka, i da je potrebno omogućiti druge izvore sredstava za sufinansiranje socijalnih preduzeća, nikako u vidu (obavezne) dodatne finansijske obaveze za realni sektor.

Povećanje prepoznatljivosti i vidljivosti

- U Bosni i Hercegovini, socijalno/društveno preduzetništvo je tek u fazi povoja, kao relativno nov koncept u socijalnim i ekonomskim djelatnostima. Zbog toga je potrebno intenzivirati aktivnosti na promociji socijalnog/društvenog preduzetništva i njegovog značaja, naročito primjera dobrih praksi;
- Definisanje kriterijuma, uspostavljanje i ažurno vođenje registra socijalnih preduzeća na nivou Grada;

- U vezi sa prethodno navedenim,inicirati mogućnosti definisanja i jasnog razvrstavanja socijalnog/društvenog preduzeća u registrima poslovnih subjekata (APIF, na primjer);
- Uspostaviti kvantitativne i kvalitativne instrumente za mjerjenje društvenog uticaja socijalnih preduzeća, i redovno voditi i izvještavati o navedenim pokazateljima;
- U saradnji prvenstveno lokalnih zajednica i organizacija civilnog društva,inicirati različite aktivnosti u cilju promovisanja jačanja svijesti građana o potrebi i značaju društvenog preduzetništva, i to uzimajući u obzir socijalnu, ali svakako i ekonomsku komponentu;
- Koristiti što više promotivnih aktivnosti (od učešća u TV emisijama, novinskim člancima, do sve bitnijih društvenih mreža) kako bi se potencirao značaj društvenog preduzetništva, ali i ukazalo na mogućnosti i pogodnosti za osnivanje i razvoj socijalnih preduzeća na području Grada;
- Potrebno je razvijati ambijent koji će podsticati i uključivati građane da aktivno učestvuju u procesima predlaganja, donošenja i sprovođenja odluka od javnog interesa. U pozitivnom ambijentu inicijative i preduzetništvo građana moći će više doći do izražaja i pokrenuti mnoga pitanja od zajedničkog interesa, pa time i razvoj socijalnog preduzetništva;
- Promovisati partnerstvo javnog, civilnog i privatnog sektora u razvoju socijalnog preduzetništva putem omogućavanja pristupa finansijama, podržavanjem procesa započinjanja poslovanja i njegovom razvoju, obezbjeđenjem sredstava za učešće u projektima, obukama i obrazovanjem i na sve druge načine koji mogu pomoći razvoj socijalnog preduzetništva;
- Uspostavljanje informativnog centra ili on-line platforme koja će biti namijenjena svim zainteresovanim subjektima za potrebne informacije o socijalnom poduzetništvu. U okviru platforme, obezbijediti sve informacije o regulativnom okviru, dostupnim podsticajima, baze dostupnih fondova i finansijske podrške, domaćim i međunarodnim donatorima, formalnim i neformalnim vidovima edukacije i slično;
- U saradnji sa Regionalnom privrednom komorom i predstavnicima poslovnog sektora, promovisati mogućnosti i prednosti aktivnog učešća u osnivanju i radu socijalnih preduzeća;
- U okviru prethodno navedenog, potrebno je aktivno raditi na podsticanju subjekata iz realnog sektora za finansiranje novih proizvoda i usluga i inovatorskih inicijativa ili patenata kreiranih od strane socijalnih preduzetnika/preduzeća;
- Iako je anketni upitnik poslat na preko 80 e-mail adresa, udruženja građana i 50 e-mail adresa privrednih društava, ispunilo ga je 15 udruženja građana i 12 privrednih društava. I ovo je jedan od dobrih pokazatelja zainteresovanosti udruženja građana i privrednih društava za problematiku socijalnog preduzetništva (što se moglo protumačiti i iz pojedinih odgovora), ali i signal za lokalnu zajednicu i ostale interesne strane da (između

ostalog) treba aktivno raditi na promovisanju koncepta i važnosti društvenog preduzetništva;

- 66% anketiranih udruženja građana i samo 28% anketiranih privrednih društava ima interes za osnivanje ili učešće u osnivanju društvenog/socijalnog preduzeća, što ukazuje na činjenicu da fokus treba staviti na udruženja građana, uz aktivno učešće privrednih društava;
- 80% anketiranih udruženja i 50% privrednih društava ima interes za osnivanje socijalnog preduzeća u partnerstvu (sa drugom NVO, sa lokalnom zajednicom, sa predstavnicima privrednog sektora i slično), ali je samo treći udruženja (33%) i nijednom anketiranom privrednom društvu ponuđena mogućnost ili pokrenuta inicijativa za osnivanje socijalnog preduzeća, i to isključivo od strane predstavnika privrednog sektora.

Razvoj kadrovskih i ostalih kapaciteta

- Razvijanje programa savjetovanja i neformalnog obrazovanja ciljnih grupa, sa svrhom upoznavanja sa osnovama preduzetništva, ali i ciljem jačanja njihovog samopouzdanja i podizanja vještina za razvoj vlastitog biznisa ili samozapošljavanja;
- U okviru edukacija, ukazivati i na pravne i finansijske aspekte osnivanja i rada socijalnih preduzeća, ali i na načine povećanja njihove vidljivosti i zastupljenosti na agendama donosilaca odluka (na različitim nivoima);
- Kreirati programe edukacije za službenike lokalne uprave, u cilju razvoja kompetencija za pružanje podrške za osnivanje i razvoj socijalnih preduzeća;
- Kao dio obrazovnih reformi, inicirati izmjene/dopune univerzitetskih studijskih programa, ali i programa u srednjim školama, kako bi se stekla osnovna znanja iz oblasti socijalne ekonomije;
- Razmotriti mogućnost osnivanja centra za razvoj socijalnog preduzetništva, kao samostalne ili u okviru neke od postojećih organizacija (Gradske razvojne agencije, na primjer). U okviru centra može se provoditi edukacija predstavnika lokalne uprave, udruženja građana, zadruga i poslovnih subjekata o socijalnom preduzetništvu, promociji inicijativa za socijalno preduzetništvo, umrežavanje, razmjena znanja o razvoju uspješnih modela i utvrđivanja dobre prakse. Centar bi takođe mogao uključiti predstavnike poslovnog sektora koji pružaju mentorske usluge za razvoj preduzetničkog potencijala organizacija civilnog društva i zadruga;
- Podsticati razvoj organizacija civilnog društva kako bi se otvorenije, postojanije i sveobuhvatnije bavile socijalnim potrebama stanovništva i razvijale usluge primjerene potrebama;

- Kao najpotrebnije resurse za osnivanje socijalnog preduzeća, 80% anketiranih udruženja i 71% privrednih društava ističe ljudske resurse (angažovanje stručnjaka iz pojedinih oblasti, dodatna edukacija postojećeg kadra, dodatno zapošljavanje, veći broj volontera), finansijske resurse (za troškove osnivanja, početni kapital, sufinansiranje konkretnih aktivnosti, krediti i slično), prostorne resurse (kancelarijski prostor, proizvodni prostor i slično).

KORIŠTENI LITERATURNI IZVORI

1. Anheier, H. K. (2005). *Nonprofit Organizations + Theory, Management, Policy*. London: Routledge Publishing.
2. Bobić, A., Rakin, D. (2016). *Društveno, korisno, održivo - kako osnovati socijalno preduzeće u Srbiji*. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
3. Borzaga, C, Galera, G and Nogales, R, eds. (2008). *Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation*. Bratislava: UNDP and EMES.
4. Braunerhjelm, P., Stuart Hamilton, U. (2012). *Social entrepreneurship - a survey of current research*. Swedish Entrepreneurship Forum. WORKING PAPER 2012:09
5. Ćuk Mira. (2014). *Lokalna zajednica i društveno preduzetništvo*. Zbornik radova: Socijalno preduzetništvo - model za (samo)zapošljavanje u budućnosti". Banjaluka, septembar 31-oktobar 1, 2014. Udruženje građana „Svjetionik“ Prijedor, Agencija za saradnju, edukaciju i razvoj - ACED, Banjaluka College - BLC.
6. Dušanić-Gačić, S, Šušnjar-Čanković, V. (2014). *Perspektive za razvoj socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini*. Zbornik radova: Socijalno preduzetništvo - model za (samo)zapošljavanje u budućnosti". Banjaluka, septembar 31-oktobar 1, 2014. Udruženje građana „Svjetionik“ Prijedor, Agencija za saradnju, edukaciju i razvoj - ACED, Banjaluka College - BLC.
7. EU Commission, 2015. *Building enabling ecosystems for social enterprises. OECD Capacity building seminar*. Brussels, 22-23 April 2015.
8. European Commision (2019a). Social economy in the EU [internet]. Link: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en Pриступлено дана: 26.11.2019.
9. European Commission (2011). *Social Business Initiative - Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation*. COM(2011) 682 final.
10. European Commission (2011). Social enterprises. [internet]. Link: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en. Pриступлено дана: 26.11.2019. године.
11. Evropski pokret u Srbiji (2014). *Strateška studija o razvoju socijalne ekonomije u kontekstu strategije Jugoistočna Evropa 2020*. Dostupno na: <http://www.emins.org/uploads/useruploads/>
12. Halilbašić, M, Osmanković, J, Talić, A. (2015). *Modeli socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: GOPA mbH Bad Homburg, predstavništvo za Bosnu i Hercegovinu.
13. knjige/RCC_Study-on-SE-in-SEE-Region_-2015-web.pdf. Pриступлено дана: 26.11.2019.
14. Konda, I, Rodica, B, Starc, J. (2014). *Socijalne inovacije i socijalno preduzetništvo*. Zbornik radova: Socijalno preduzetništvo - model za (samo)zapošljavanje u budućnosti". Banjaluka, septembar 31-oktobar 1, 2014. Udruženje građana „Svjetionik“ Prijedor, Agencija za saradnju, edukaciju i razvoj - ACED, Banjaluka College - BLC.
15. Papić, Ž, Kovač, ZM, Kurtović, E, Ninković-Papić, R, Halepović, D. (2015). *Socijalno poduzetništvo u Kantonu Sarajevo*. Kanton Sarajevo, Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo.

16. Savanović, S. (2009). *Javno - privatno partnerstvo kao instrument unapređenja javnih usluga na lokalnom nivou*. Banjaluka: SNV, Centar za menadžment, razvoj i planiranje - MDP Inicijative.
17. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine (2017). *Zakon o porezu na dodatu vrijednost BiH* ("Službeni glasnik BiH", br. 9/05, 37/05, 100/08 i 33/17)
18. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2005). *Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 52/01 i 42/05)
19. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2005). *Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 52/01 i 42/05)
20. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2009). *Zakon o javno-privatnom partnerstvu Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 59/09)
21. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2011). *Zakon o poljoprivrednim zadrušama Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 73/08, 106/09 i 78/11)
22. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2011). *Zakon o poljoprivrednim zadrušama Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 73/08, 106/09 i 78/11)
23. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2015). *Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, zapošljavanju i osposobljavanju invalida* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 37/12 i 82/15)
24. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2018). *Zakon o porezu na dohodak Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 60/15, 5/2016 i 66/2018)
25. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2019). *Zakon o doprinosima Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 114/17 i 112/19)
26. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2019). *Zakon o igrama na sreću – prečišćeni tekst* ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 22/19)
27. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2019). *Zakon o porezu na dobit Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 94/15, 1/17 i 58/19)
28. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2019). *Zakon o privrednim društvima Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 127/2008, 58/2009, 100/2011, 67/2013, 100/2017 i 82/2019)
29. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2019). *Zakon o razvoju malih i srednjih preduzeća Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 50/13, 56/13, 84/19)
30. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2019). *Zakon o registraciji poslovnih subjekata u Republici Srpskoj* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 67/2013, 15/2016 i 84/2019)
31. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2019). *Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 37/12, 90/16 i 94/19)
32. "Službeni glasnik Republike Srpske" (2019). *Zakon o zanatsko-preduzetničkim djelatnostima Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 117/2011, 121/2012, 67/2013, 44/2016 i 84/2019)
33. Smart kolektiv (2017). *Investiranje u socijalna preduzeća u Srbiji - stanje tržišta socijalnih investicija i potencijali za razvoj*. Beograd: Smart kolektiv.
34. Trivedi, C. (2010). *Toward a social ecological framework for social entrepreneurship*. Journal of Entrepreneurship, 19(1)

35. Varga Eva (2017). *Social Enterprise Ecosystems in Croatia and the Western Balkans - A Mapping Study of Albania, Bosnia & Herzegovina, Croatia, Kosovo, FYR Macedonia, Montenegro and Serbia*. NESST
36. Vidović, D, Rakin, D. (2017). *(Ne)podsticajni pravni i institucionalni okvir i uspešne lokalne priče socijalnog preduzetništva: iskustva iz Srbije i Hrvatske*. Policy Brief 1/2017. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
37. Vlada Republike Srpske (2018). *Zakon o društvenom preduzetništvu*. Prednacrt. Banjaluka: Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva RS i Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS.
38. Vlada Republike Srpske (2018a). Platforma razvoja društvenog preduzetništva u Republici Srpskoj. Banjaluka: Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS.
39. Fayolle, A, Matlay, H. (2010). *Handbook of Research on Social Entrepreneurship*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
40. Vukmirović, D. (2014). Ekonomski uticaj socijalnih preduzeća u Republici Srbiji. Beograd: Republički zavod za statistiku.
41. Wirtz, M, Volkmann, C, Yunus, M. (2018). *Discussing Social Business Innovations: An Interview with Professor Muhammad Yunus*. Schumpeter Discussion Papers, No. 2018-004. Wuppertal: University of Wuppertal, Schumpeter School of Business and Economics.
42. Makuei Gabriel (2018). *A Review of 'Building Social Business' by Muhammad Yunus*. Journal of Contemporary Scientific Research (ISSN (Online) 2209-0142) Volume 2 Issue 2

Internet strane:

<http://www.rars-msp.org/>
<http://www.banjaluka.rs.ba/>
<https://cidea.org/>
<https://icbl.ba/>
<http://www.preduzetnickiportalsrpske.net/>
http://www.zzzrs.net/index.php/o_nama/
<http://komorars.ba/>
<https://www.bl.komorars.ba/sr>
<https://www.yunussb.com/>
<http://garantnifondrs.org/language/bs/homepage-v2-default/>
<http://www.fondinvrs.org/srlat/>
<https://pscsrcpska.vladars.net/sr/Pages/default.aspx>
<http://www.vladars.net/sr-sp-cyrl/Pages/default.aspx>
<https://ananda.vc/>
<https://www.impactventuresuk.com/>
<https://socialimpactventures.nl/>
https://www.eif.org/EIF_for/social-impact-funds/index.htm
<http://www.wbedif.eu/>
<https://mozaik.ba/index.php/2018/11/08/social-business-incubator/?lang=bs>
<http://www.preduzetnickiportalsrpske.net/poslovanje/pristup-finansijama/?lang=bs>
<http://korakpokorak.rs/local/staticpage/view.php?page=socijalno-preduzece>
<http://privrednastampa.ba/u-mostaru-otvoreno-prvo-socijalno-preduzece-u-bih/>
<http://cdpglobus.com/2017/01/12/koalicija-udruzeni-mozemo-vise/>
<https://cdpglobus.com/>
<https://solidarnaekonomija.rs/>
<https://nestovise.org/2019/07/04/mapirana-socijalna-poduzeca-u-bih-tu-je-i-nas-ekodizajn/>
<http://nvomost.org/>
<https://www.swissinbih.ba/en/project/1/youth-employment-project-yep>
<https://www.funkygerrilla.com/blog/>
<https://www.balkanimpact.com/>
<https://dimenzijaopus.wordpress.com/>
<https://wfto.com/>
<https://www.nesst.org/>

Aneksi

Aneks 1. Anketni upitnici

Udruženja građana

UPITNIK ZA UDRUŽENJA GRAĐANA

Identifikacioni podaci o anketiranim udruženjima građana

Ime i prezime, i funkcija/pozicija predstavnika udruženja koji/ja je ispunjavao/la upitnik	
Naziv pravnog lica i godina registracije (ukoliko nije formalno registrovano pravno lice, navesti):	
Adresa	
Telefon	
E-mail	
Web stranica	
Osnovna oblast i ciljevi djelovanja	

Dio I - Interni faktori

Osnovni izvor(i) prihoda organizacije? (možete izabrati jedan ili više odgovora)	☐ Članarinama ☐ Donacijama i sponzorstvima ☐ Projektnim aktivnostima (grant sredstva ili sufinansiranje) ☐ Pružanjem usluga (navesti kojih) : ☐ Prodajom proizvoda (navesti kojih): ☐ Ostalo (navesti šta):
Koji su osnovni problemi sa kojima se susrećete prilikom ostvarivanja finansijske održivosti organizacije? (možete izabrati jedan ili više odgovora):	☐ Nepostojanje stavnog/redovnog izvora prihoda (sopstveni prihodi, grantovi, donacije i slično) ☐ Nedovoljne kompetencije (navesti koja vrsta kompetencije) : ☐ Veliki redovni rashodi (za najam prostorija,

	<p style="text-align: center;">komunikaciju, grijanje, struju i slično)</p> <p>☐ Ostalo (<i>navesti šta</i>):</p>
Da li su u okviru organizacije razmatrane opcije za pokretanje poslovnih djelatnosti (proizvodi i/ili usluge) u cilju ostvarivanja finansijske održivosti?	<p>☐ Da</p> <p>☐ Ne</p>
Ukoliko je odgovor na prethodno pitanja DA, molimo Vas da ukažete na poslovne djelatnosti koje su bile predmet razmatranja?	
Da li ste upoznati sa značenjem pojmova socijalne ekonomije, društvenog/socijalnog preduzetništva i društvenog/socijalnog preuzeća?	<p>☐ Da (<i>navesti iz kojih izvora</i>):</p> <p>☐ Ne</p> <p>☐ Djelimično (<i>navesti iz kojih izvora</i>):</p>
Ukoliko je odgovor na prethodno pitanja DA, molimo Vas da ukažete sa kojim konkretnim aktivnostima socijalnog preduzetništva (lokalno, regionalno, globalno) ste upoznati (čuli ste za njih ili ste učestvovali u njima)?	
KRATKE DEFINICIJE OSNOVNIH POJMOVA¹	
<p>1) socijalna ekonomija označava dio ekonomije koji nema za cilj da ostvaruje isključivo profit za vlasnike/ce kapitala i investitore/ke, nego i koristi za širu društvenu zajednicu i društvene grupe, te može da uključuje kooperative, zajednička društva, privredna društva, neprofitaudruženja, fondacije ili društvena preduzeća;</p> <p>2) društveno/socijalno preduzetništvo je organizovana privredna djelatnost od privatnog i društvenog interesa, koja se vrši radi stvaranja novih mogućnosti za rješavanje društvenih, zdravstvenih, kulturnih, ekonomskih ili drugih problema pojedinaca/ki ili grupa građana/ki i sprečavanja nastajanja i otklanjanja posljedica socijalne isključenosti, jačanja društvene solidarnosti i kohezije i rješavanja drugih problema u lokalnim zajednicama ili društvu u cjelini;</p> <p>3) društveno/socijalno preuzeće je operator u socijalnoj ekonomiji koje u različitim pravnim formama osnivaju domaća i/ili strana pravna i/ili fizička lica radi obavljanja djelatnosti u cilju sticanja dobiti i ostvarenja društvenog uticaja ili rezultata, uz ograničenu raspodjelu dobiti, raspolaganje zaključanom imovinom i demokratsko odlučivanje u upravljanju preuzećem.</p>	

¹Definicije preuzete iz Prednacrta zakona o društvenom preduzetništvu Republike Srpske (Vlada RS, 2018)

Da li je udruženje do sada iniciralo (ili bilo učesnik) nekih aktivnosti u vezi sa društvenim preduzetništvom?	☐ Da (<i>nавести на шта се конкретно односи, са навођењем локације реализације активности</i>): ☐ Ne
Da li smatrate da bi aktivnosti u društvenom preduzetništvu bile dobar način za rješavanje problema finansijske održivosti Vaše organizacije?	☐ Da ☐ Ne ☐ Možda (<i>nавести под којим условима</i>):
Da li Vaša organizacija ima interes za osnivanje socijalnog preduzeća?	☐ Da ☐ Ne ☐ Možda (<i>nавести под којим условима</i>):
Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, molimo Vas da ukažete da li bi interes bio za: <ul style="list-style-type: none"> • samostalno osnivanje socijalnog preduzeća od strane Vaše NVO, ili • za osnivanje u partnerstvu sa drugom NVO, sa lokalnom zajednicom, sa predstavnicima privrednog sektora i slično? 	☐ Samostalno osnivanje od strane NVO ☐ Osnivanje u partnerstvu (<i>nавести са којом врстом организације/институције/установе</i>):
Koja su bila osnovni interesi i motivi Vaše organizacije za osnivanje socijalnog preduzeća?	
Ukoliko bi se odlučili za osnivanje (ili učešće u osnivanju) socijalnog preduzeća, koji resursi bi Vam bili najpotrebniji? (možete izabrati jedan ili više odgovora)	☐ Ljudski resursi (<i>nавести на који начин - ангажовање стручњака из pojedinih области, додатна едукација постојећег кадра, додатно запошљавање, већи број волонтера и слично</i>): ☐ Finansijski resursi (<i>nавести врсту и/или сврху - за трошкове оснивања, почетни капитал, суфинансирање конкретних активности, кредити и слично</i>): ☐ Prostorni kapaciteti (<i>nавести - канцеларијски простор, производни простор и слично</i>):

	☐ Tehnički kapaciteti (navesti - kancelarijska oprema, oprema za rad [mašine, alati i slično]) ☐ Prijem u specijalizovane preduzetničke inkubatore za društvena preduzeća ☐ Ostalo (navesti šta):
--	--

Dio II - Eksterni faktori

<p>Da li je naša sredina povoljan ambijent za razvoj društvenog/socijalnog preduzetništva (Banjaluka, RS, FBiH, BiH)?</p>	
<p>Da li ste upoznati sa strateškom i zakonskom regulativom (strategije, politike, platforme, zakoni, podzakonski akti) od značaja za razvoj društvenog preduzetništva, kao i za osnivanje i rad socijalnih preduzeća? (odnosi se i na vrste i načine osnivanja preduzeća, poreze i doprinose, socijalno preduzetništvo i slično)</p>	☐ Da (navesti na šta se odnosi): ☐ Ne
<p>Da li smatrate da je postojeća strateška i zakonska regulativa dovoljna za osnivanje i rad socijalnih preduzeća?</p>	☐ Da ☐ Ne (navesti na šta se odnosi):
<p>Da li je Vašem udruženju ikada ponuđena mogućnost ili pokrenuta inicijativa za osnivanje socijalnog preduzeća? (od strane predstavnika vlasti, akademskog sektora, NVO sektora, biznis sektora i slično)</p>	☐ Da (navesti od strane koga): ☐ Ne
<p>Koji vid podrške od strane lokalne zajednice bi bio najpotrebniji prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća?</p>	

Koji ostali vidovi podrške bi bili potrebni/korisni prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća? (republički i državni organi i institucije, univerziteti, privredni subjekti, druge NVO, međunarodni donatori...)	
---	--

Privredna društva

UPITNIK ZA PRIVREDNA DRUŠTVA

Identifikacioni podaci o anketiranim privrednim društvima

Ime i prezime, i funkcija/pozicija predstavnika privrednog društva koji/ja je ispunjavao/la upitnik	
Naziv pravnog lica i godina registracije	
Adresa	
Telefon	
E-mail	
Web stranica	
Osnovna privredna djelatnost	

Dio I - Interni faktori

Da li ste upoznati sa značenjem pojmova socijalne ekonomije, društvenog/socijalnog preuzetništva i društvenog/socijalnog preduzeća?	☐ Da (navesti iz kojih izvora): ☐ Ne ☐ Djelimično (navesti iz kojih izvora):
Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, molimo Vas da ukažete sa kojim konkretnim aktivnostima socijalnog preuzetništva (lokalno, regionalno, globalno) ste upoznati (čuli ste za njih ili ste učestvovali u njima)?	

KRATKE DEFINICIJE OSNOVNIH POJMOVA²

1) **socijalna ekonomija** označava dio ekonomije koji nema za cilj da ostvaruje isključivo profit za vlasnike/ce kapitala i investitore/ke, nego i koristi za širu društvenu zajednicu i društvene grupe, te može da uključuje kooperative, zajednička društva, privredna društva, neprofitaudruženja, fondacije ili društvena preduzeća;

2) **društveno/socijalno preuzetništvo** je organizovana privredna djelatnost od privatnog i društvenog interesa, koja se vrši radi stvaranja novih mogućnosti za rješavanje društvenih, zdravstvenih, kulturnih, ekonomskih ili drugih problema pojedinaca/ki ili grupa građana/ki i sprečavanja nastajanja i otklanjanja posljedica socijalne isključenosti, jačanja društvene solidarnosti i kohezije i rješavanja drugih problema u lokalnim zajednicama ili društvu u cjelini;

3) **društveno/socijalno preuzeće** je operator u socijalnoj ekonomiji koje u različitim pravnim formama osnivaju domaća i/ili strana pravna i/ili fizička lica radi obavljanja djelatnosti u cilju sticanja dobiti i ostvarenja društvenog uticaja ili rezultata, uz ograničenu raspodjelu dobiti, raspolaganje zaključanom imovinom i demokratsko odlučivanje u upravljanju preuzećem.

<p>Da li je Vaše privredno društvo do sada iniciralo (ili bilo učesnik) nekih aktivnosti u vezi sa društvenim preuzetništvom?</p>	☐ Da (navesti na šta se konkretno odnosi, sa navođenjem lokacije realizacije aktivnosti): ☐ Ne
<p>Da li smatrate da bi osnivanje socijalnih preuzeća predstavljalo dobar način za rješavanje društvenih problema, u prvom redu problema marginalizovanih društvenih grupa i ostalih društvenih problema (ekoloških na primjer)?</p>	☐ Da ☐ Ne ☐ Možda (navesti pod kojim uslovima):
<p>Da li Vaše privredno društvo ima interes za osnivanje ili učešće u osnivanju socijalnog preuzeća?</p>	☐ Da ☐ Ne ☐ Možda (navesti pod kojim uslovima):
<p>Ukoliko je odgovor na prethodno pitanja DA, molimo Vas da ukažete da li bi interes bio za:</p> <ul style="list-style-type: none"> • samostalno osnivanje socijalnog preuzeća od strane Vašeg privrednog 	☐ Samostalno osnivanje od strane privrednog društva ☐ Osnivanje u partnerstvu (navesti sa kojom vrstom organizacije/institucije/ustanove):

²Definicije preuzete iz Prednacrta zakona o društvenom preuzetništvu Republike Srbije (Vlada RS, 2018)

<p>društva, ili</p> <ul style="list-style-type: none"> • za osnivanje u partnerstvu sa drugim privrednim društvom, NVO, sa lokalnom zajednicom, sa predstavnicima ostalih institucija/ustanova, akademske zajednice i slično? 	
<p>Koji bi bili osnovni interesi i motivi Vašeg privrednog društva za osnivanje socijalnog preduzeća?</p>	
<p>Ukoliko biste se odlučili za osnivanje (ili učešća u osnivanju) socijalnog preduzeća, koji resursi bi Vam bili najpotrebniji? (možete izabrati jedan ili više odgovora)</p>	☐ Ljudski resursi (<i>navesti na koji način - angažovanje stručnjaka iz pojedinih oblasti, dodatna edukacija postojećeg kadra, dodatno zapošljavanje, veći broj volontera i slično</i>): ☐ Finansijski resursi (<i>navesti vrstu i/ili svrhu - za troškove osnivanja, početni kapital, sufinansiranje konkretnih aktivnosti, krediti i slično</i>): ☐ Prostorni kapaciteti (<i>navesti - kancelarijski prostor, proizvodni prostor i slično</i>): ☐ Tehnički kapaciteti (<i>navesti - kancelarijska oprema, oprema za rad [mašine, alati i slično]</i>) ☐ Prijem u specijalizovane preduzetničke inkubatore za socijalna preduzeća ☐ Ostalo (<i>navesti šta</i>):

Dio II - Eksterni faktori

<p>Da li smatrati da je naša sredina povoljan ambijent za razvoj društvenog/socijalnog preduzetništva (Banjaluka, RS, FBiH, BiH)?</p>	
---	--

<p>Da li ste upoznati sa strateškom i zakonskom regulativom (strategije, politike, platforme, zakoni, podzakonski akti) od značaja za razvoj društvenog preduzetništva, kao i za osnivanje i rad socijalnih preduzeća? (odnosi se i na vrste i načine osnivanja preduzeća, poreze i doprinose, socijalno preduzetništvo i slično)</p>	☐ Da (navesti na šta se odnosi): ☐ Ne
<p>Ukoliko je odgovor na prethodno pitanja DA, smatrate li da je postojeća strateška i zakonska regulativa dovoljna za razvoj društvenog preduzetništva, kao i za osnivanje i rad socijalnih preduzeća?</p>	☐ Da ☐ Ne (navesti na šta se odnosi):
<p>Da li je Vašem privrednom društvu ikada ponuđena mogućnost ili pokrenuta inicijativa za osnivanje socijalnog preduzeća? (od strane predstavnika vlasti, akademskog sektora, NVO sektora, biznis sektora i slično)</p>	☐ Da (navesti od strane koga): ☐ Ne
<p>Koји вид podrške od strane lokalne zajednice bi bio najpotrebniji prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća?</p>	
<p>Koјi ostali vidovi podrške bi bili potrebni/korisni prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća? (republički i državni organi i institucije, univerziteti, privredni subjekti, druge NVO, međunarodni donatori...)</p>	

Institucije/ustanove

UPITNIK ZA INSTITUCIJE/USTANOVE

Identifikacioni podaci o anketiranim institucijama/ustanovama

Ime i prezime, i funkcija/pozicija predstavnika institucije/ustanove koji/ja je ispunjavaao/la upitnik	
Naziv institucije/ustanove	
Adresa	
Telefon	
E-mail	
Web stranica	
Osnovna djelatnost	

Dio I - Interni faktori

Da li ste upoznati sa značenjem pojmove socijalne ekonomije, društvenog/socijalnog preduzetništva i društvenog/socijalnog preuzeća?	☐ Da (navesti iz kojih izvora): ☐ Ne ☐ Djelimično (navesti iz kojih izvora):
Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, molimo Vas da ukažete sa kojim konkretnim aktivnostima socijalnog preduzetništva (lokalno, regionalno, globalno) ste upoznati (čuli ste za njih ili ste učestvovali u njima)?	
KRATKE DEFINICIJE OSNOVNIH POJMOVA³	
1) socijalna ekonomija označava dio ekonomije koji nema za cilj da ostvaruje isključivo profit za vlasnike/ce kapitala i investitore/ke, nego i koristi za širu društvenu zajednicu i društvene grupe, te može da uključuje kooperativne, zajedničke društvene, privredne društvene, neprofitne društvene organizacije, fondacije ili društvena preuzeća;	

³Definicije preuzete iz Prednacrta zakona o društvenom preduzetništvu Republike Srpske (Vlada RS, 2018)

2) **društveno/socijalno preuzetništvo** je organizovana privredna djelatnost od privatnog i društvenog interesa, koja se vrši radi stvaranja novih mogućnosti za rješavanje društvenih, zdravstvenih, kulturnih, ekonomskih ili drugih problema pojedinaca/ki ili grupa građana/ki i sprečavanja nastajanja i otklanjanja posljedica socijalne isključenosti, jačanja društvene solidarnosti i kohezije i rješavanja drugih problema u lokalnim zajednicama ili društvu u cjelini;

3) **društveno/socijalno preuzeće** je operator u socijalnoj ekonomiji koje u različitim pravnim formama osnivaju domaća i/ili strana pravna i/ili fizička lica radi obavljanja djelatnosti u cilju sticanja dobiti i ostvarenja društvenog uticaja ili rezultata, uz ograničenu raspodjelu dobiti, raspolaganje zaključanom imovinom i demokratsko odlučivanje u upravljanju preuzećem.

<p>Da li je Vaša institucija/ustanova do sada inicirala (ili bila učesnik) nekih aktivnosti u vezi sa društvenim preuzetništvom?</p>	☐ Da (<i>navesti na šta se konkretno odnosi, sa navođenjem lokacije realizacije aktivnosti</i>): ☐ Ne
<p>Da li smatrate da bi osnivanje socijalnih preuzeća predstavljalo dobar način za rješavanje društvenih problema, u prvom redu problema marginalizovanih društvenih grupa i ostalih društvenih problema (ekoloških na primjer)?</p>	☐ Da ☐ Ne ☐ Možda (<i>navesti pod kojim uslovima</i>):
<p>Da li Vaša institucija/ustanova ima interes za osnivanje ili učešće u osnivanju socijalnog preuzeća?</p>	☐ Da ☐ Ne ☐ Možda (<i>navesti pod kojim uslovima</i>):
<p>Ukoliko je odgovor na prethodno pitanja DA, molimo Vas da ukažete da li bi interes bio za:</p> <ul style="list-style-type: none"> • samostalno osnivanje socijalnog preuzeća od strane Vaše institucije/ustanove, ili • za osnivanje u partnerstvu sa drugom institucijom/ustanovom, NVO, sa predstavnicima privrednog sektora, akademske zajednice i slično? 	☐ Samostalno osnivanje od strane privrednog društva ☐ Osnivanje u partnerstvu (<i>navesti sa kojom vrstom organizacije/institucije/ustanove</i>):

Koji bi bili osnovni interesi i motivi Vaše institucije/ustanove za osnivanje socijalnog preduzeća?	
Ukoliko bi se odlučili za osnivanje (ili učešća u osnivanju) socijalnog preduzeća, koji resursi bi Vam bili najpotrebniji? (možete izabrati jedan ili više odgovora)	<p>☐ Ljudski resursi (<i>nавести на који начин - ангажовање стручњака из pojedinih области, додатна едукација постојећег кадра, додатно запошљавање, већи број волонтера и слично</i>):</p> <p>☐ Finansijski resursi (<i>nавести врсту и/или сврху - за трошкове оснавања, почетни капитал, суфинансирање конкретних активности, кредити и слично</i>):</p> <p>☐ Prostorni kapaciteti (<i>навести - кабинетски простор, производни простор и слично</i>):</p> <p>☐ Tehnički kapaciteti (<i>навести - кабинетска опрема, опрема за рад [машине, алати и слично]</i>)</p> <p>☐ Prijem u specijalizovane preduzetničke inkubatore za socijalna preduzeća</p> <p>☐ Ostalo (<i>навести шта</i>):</p>

Dio II - Eksterni faktori

Da li smatrati da je naša sredina povoljan ambijent za razvoj društvenog/socijalnog preduzetništva (Banjaluka, RS, FBiH, BiH)?	
Da li ste upoznati sa strateškom i zakonskom regulativom (strategije, politike, platforme, zakoni, podzakonski akti) od značaja za razvoj društvenog preduzetništva, kao i za osnivanje i rad socijalnih preduzeća? (odnosi se i na vrste i načine osnivanja preduzeća, poreze i doprinose, socijalno preduzetništvo i slično)	<p>☐ Da (<i>навести на шта се односи</i>):</p> <p>☐ Ne</p>

<p>Ukoliko je odgovor na prethodno pitanja DA, smatrate li da je postojeća strateška i zakonska regulativa dovoljna za razvoj društvenog preuzetništva, kao i za osnivanje i rad socijalnih preduzeća?</p>	☐ Da ☐ Ne (<i>navesti na šta se odnosi</i>):
<p>Da li je Vašoj instituciji/ustanovi ikada ponuđena mogućnost ili pokrenuta inicijativa za osnivanje socijalnog preduzeća? (od strane predstavnika vlasti, akademskog sektora, NVO sektora, biznis sektora i slično)</p>	☐ Da (<i>navesti od strane koga</i>): ☐ Ne
<p>Koји вид подршке од strane lokalne zajednice bi bio najpotrebniji prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća?</p>	
<p>Koјi ostali vidovi podrške bi bili potrebni/korisni prilikom osnivanja i rada socijalnih preduzeća? (republički i državni organi i institucije, univerziteti, privredni subjekti, druge NVO, međunarodni donatori, itd)</p>	

Ova publikacija nastala je u okviru projekta "Društveno preduzetništvo u funkciji razvoja Banja Luke" koji je realizovan u okviru Javnog poziva za prijavu projekata udruženja građana za sufinansiranje iz budžeta Grada Banja Luke u 2019. godini, broj: 10-6-105/19, a na osnovu odluke Gradonačelnika broj: 12-G-223/19 od 12.06.2019. godine.